

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 1

Jaanuar 1940

VI aasta

SISU:

- Aleksander Läte 80-aastane.
- V. Orav:** Peatükk eesti rahvuslikest hariduspüüdeist.
- J. Aavik:** Eesti keele oskuse tase ja kuidas seda tõsta koolides.
- V. Altoa:** Käänamise õpetus algkoolis.
- J. Lang:** Emakeele kirjalikud tööd algkoolis.
- K. Raud:** Kirjandite kavastamisest keskkoolis ja gümnaasiumis.
- T. Lunts:** Meie sulissõbrad talvel.
- T. Orgussaar:** Koolitoota nurk?
- Marta Haas:** Muljeid Poola, Saksa ja Prantsuse lasteaedadest ning päevakodudest.
- F. Roose:** Koolis ja kooli juures asuvad noorsooorganisatsioonid 1938/39. kooliaastal.
- M. West:** Õpetaja psühholoogiast.
- A. Ridali:** Jaan Vahtra — Joonistamisõpetus, Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

ILMUSID

P. Manteuffel.

Ajaviide peeru valgusel.

3. trükk. 114 lk. Hind 2 kr. 40 s.

See üle 100 aasta tagasi ilmunud teos on esimene kunstiväärtuslikum jutuse eesti kirjanduses. Autori eesti talupoja elu hea tundmine, rahvapärase keele oskus, elutarkus ning kunstiline anne teevad teose ka tänapäevale huvitavaks ja nauditavaks. Raamat on illustreeritud 11 jäljendiga A. Veeberi gravüüridest ja rohkete initsiaalidega.

G. W. Silverstolpe.

Rahvamajandusteadus kõigile.

Rootsi õpetlase see teos on üks väheseid maailmas, kus igatühele lähedasi, kuid küllalt keerulisi rikkuse-vaesuse, tootmise-tarvitamise jt. küsimusi käsitletakse rahvalikult ja üldhuvitavalt. Seetõttu on seda raamatut Rootsis levinud juba kümneid tuhandeid eksemplare ja see on tõlgitud mitmesse teise väliskeelde. Elav Teadus nr. 94/95. 208 lk. Hind 2 kr., köites 2 kr. 50 senti.

F. Oinas.

Petöfi.

Vabaduse ja armastuse laulik.

Kuigi saatus andis Petöfile ainult 26 eluaastat, oli see haruldaselt intensiivne elu. Selles eas, millal luuletajad tavaliselt alles tiibu harjutavad, küündis ta juba surematuse kõrgusse. Tema äärmiselt vaheldusrikas elu sattus Ungari vabaduspüüete tormi ja tungi ajajärku, ning selle võitluse lahinguväljal ta jäi kadunuks täpselt nii, nagu ta oli ette aimanud oma ühes võimsaimas luuletuses. Suurmeeste Elulood nr. 51. 164 lk. 4 illustratsiooni. Hind 1 kr. 50 s., köites 2 kr.

G. Wieselgren.

Rootsi keele õpik.

208 lk. Hind 2 kr. 75 s.

Õpik on määratud neile mitmesugustele kesk- ja kutsekoolidele, gümnaasiumidele ning rahvaülikoolidele, kus õpitakse rootsi keelt, samuti esimeseks kursuseks ülikoolis. Kuid ka iseõppijad leiavad sellest kasulikku materjali, sest õpik sisaldab hääldamisjuhiseid, 17 grammatiliste seletustega ja tõlkeharjutustega õppetükki, 12 lugemispala mitmetel erialadelt, luuletusi ja seletusi nende juurde, reisil tarvitata vaid sõnu, õppetükkide sõnad ja lisaks üle 6000-sõnalise tähestikulisel sõnastiku, mille abil võib lugeda teisigi lihtsamaid tekste. Seega on käesolev raamat kõige põhjalikum rootsi keele õpetus, mis meil praegu on saadaval.

Ilmar Rebane.

Sotsiaalpoliitika ja töökaitse.

Käesolevas teoses selgitatakse tööõiguslikke põhimõtteid ja probleeme ning antakse tihe ülevaade Eesti sellekohastest korraldustest ja seadustest. Üksikasjalikumalt on peatatud kutseühingute ja kollektiivse tööõiguse küsimuste juures. Raamat väärib praegu, mil meil on teoksil suured sotsiaalpoliitilised reformid, mitte ainult tööliste ja ametnikkude, vaid ka kõigi nende tähelepanu, kes sellest ehk isiklikult ei ole huvitatud. Kaudselt puudutavad need küsimused igatühte. Elav Teadus nr. 93. 120 lk. Hind 1 kr., köites 1 kr. 50 s.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu. Tel. 43-00. Posti jooksev arve 20-36

Vabaduspäevaks sobivad näidendid:

- „Bernhard Riives“ — A. Kallas. Näidend 1 vaatuses.
„Enne kukke ja koitu“ — A. Kitzberg. Draama 3 vaatuses.
„Kangelane kalmult“ — V. Sarapik. Vaatemäng 2 vaatuses.
„Kapral Salu“ — B. Kangermann. Näidend 3 vaatuses.
„Koidikul“ — A. Tammann. Skizze 5 pildis.
„Kotkamäe kangelased“ — T. Braks. Sõjanäidend 2 vaatuses.
„Lipud tormis“ — H. Raudsepp. Näidend 3 vaatuses.
„Maakuld“ — M. Aitsam. Rahvatükk 4 vaatuses.
„Mässu vaim“ — A. Raag. Draama 5 vaatuses, 12 pildis.
„Neli kuningat“ — A. Adson. Vaatemäng 4 vaatuses, 12 pildis.
„Nimed marmortahvlil“ — A. Kivikas ja A. Annist.
Draama 3 vaatuses, 7 pildis.
„Okupatsioon“ — T. Braks. Näidend 3 vaatuses.
„Põlev maa“ — H. Vuolijoki. Näidend 3 vaatuses.
„Söed“ — A. Tammann. Näidend 4 vaatuses.
„Südamed tules“ — Ed. Nukk. Näidend 3 vaatuses.
„Vabadussõja vaim“ — E. Laidaar. Naljämäng 1 vaatuses.
„Vahtramäe vabastajad“ — J. Riisalo. Rahvatükk 4 vaatuses.
„Vidriku parun“ — A. Tammann — A. Särev. Rahvatükk 3 vaat.
„Võidumäe“ — V. Sarapik. Näidend 3 pildis.
„Võnnu all“ — P. Voolaine. Näidend 3 vaatuses.
„Võõra võimu all“ — H. Anto. Näidend 3 vaatuses.

K-Ü. „TARVIK“. End. E. Haridusliidu Teatritarvete Ladu.
Tallinn, Uus 2—2. Tel. 452-02. Posti jooksev arve nr. 868.

Moodsaid

uudisriideid

siidist, villast ja puuvillast;

koolilaste

vormikleidiriideid,

cotton-sukki:

siid, villaseid, floor ja puuvillaseid;

elastilist

interlokk-trikoopesu;

võimlemise

trikoosid ja ülikondi

soovitab tuntud headuses

A/s. OSKAR KILGAS, TALLINN

AUTORIKAITSE ÜHINGU NÄIDENDITE LAENUKOGU

UUDISTEOSEID

Ilmusid:

- Aug. Jakobson: „Viirastused“. Draama 4 vaatuses.
Tegelasi 8. Tubade dekoratsioonid.
A. Antson: „Orduaja lõpp“. Külakomöödia 3 vaatuses.
Tegelasi 7. Dekoratsioon: tuba.

Varem ilmunud:

- A. Antson: „Inimesed tuisus“, külakomöödia 3 vaatuses.
„Kosjatalu“, külakomöödia 3 vaatuses.
T. Braks: „Punased pilved“, näidend 3 vaatuses.
J. Jaik: „Särumeeste rügement“, näidend 3 pildis.
„Õnn hulgub“, näidend 3 vaatuses.
„Meie ei abiellu“, naljamäng 3 vaatuses.
M. Metsanurk: „Imelik võoras“, näidend 1 vaatuses.
„Maret elukoolis“, komöödia 3 vaatuses.
J. Metua: „Vabadussõja päevilt“, näidend 4 vaatuses.
H. Raudsepp: „Mustahamba“, näidend 4 vaatuses.
„Lipud tormis“, näidend 4 vaatuses.
R. Sirge: „Must suvi“, näidend 3 vaatuses.
E. Tammlaan: „Raudne kodu“, draama 3 vaatuses.
U. Ukukivi: „Ündismaa“, näidend 3 vaatuses.

Lähemal ajal ilmuvad:

- A. Rahula: „Metsmees“, komöödia 2 vaatuses.
A. Sepp: „Väike, rumal süda“, komöödia 3 vaatuses.
Ed. Visnapuu: „Rooma keiser“, komöödia 3 vaatuses.
U. Ukukivi: „Peremees majja“, külakomöödia 3 vaatuses.

ILMUMISEL VALIK LASTENÄIDENDEID

Tellige näidendeid tutvumiseks — AKÜ saadab neid teile välja tasuta!

**Kõik mängimisväärsed lavateosed — peale mõne erandi —
saate tellida AKÜ-st!**

Autorikaitse Ühingu noodikogus

suur valik laule segakoorile ja lastekoorile ning rida väljandeid triole (viul, čello, klaver).

Sõlmige AKÜ-ga paušalleepingud ettekanneteks ja hoidke need korras — see on kõige soodsam tee autoritasu õiendamiseks. Katkestamistega AKÜ lepinguid ei pikenda.

Paušalleepingu osalistele nootide müügi juures hinnaalandus.

Tellimised adresseerige: Autorikaitse Ühingu Näidendite Laenukogu, Tallinn, Pärnu mnt. 28—9. Postkast 160. Telefon 456-43.

EESTI KOO L

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 1 Tallinn, 25. jaanuaril 1940 VI aasta

Aleksander Läte 80-aastane.

Käesoleva jaanuarikuu 12. päeval pühitses meie populaarsemaid heliloojaid ja teenekamaid muusikapedagooge Aleksander Läte oma kaheksakümnendat sünnipäeva. Kui me sel puhul *post festum* heidame põgusa pilgu ta maisele matkale ja ta töötulemustele, siis tahab see olla tagasihoidlikuks tänutäheks tema sügavaid jälgi jätnud muusikakultuurilise töö eest.

Eesti kunstmuusika ajalugu ei ole vana. Me võime siin piirduda ümmarguselt ühe sajandiga. Poole sellest on A. Läte tunnusväärsest sihirajajana ja suunaäitajana kaasa teinud ja eriti eestluse raskeil ajal, sajandi vahetusel, oma praktilise muusikalise tegevusega andnud meile järvaid väärtusi.

Aleksander Sprenk-Läte sündis 31. detsembril 1859 (v. k. j.) Aakre-Pikasillal Viljandimaal. Toonud oma isakodust kaasa õilsa lauluarmastuse, mille ta päris oma emalt, sai ta esimest muusikalist äratust Rõngu kihelkonnakoolis õppides kooli-

ALEKSANDER LÄTE.

E. V. TALLINNA KONSERVATOORIUMI
AUPROFESSOR.

E. V. TARTU ÜLIKOOLI AUDOKTOR.

õpetajalt R o s s m a n n i l t, kelle juhatusel koorilaulu ja mängu harrastati. Pärast kihelkonnakooli lõpetamist saab ta oma muusikalisi andeid edasi arendada J. Z i m s e seminaris Valgas. Seminari kursuse lõpetanud, algab ta oma pedagoogilist ja muusikalist tegevust, alul Puhjas kihelkonnakooli õpetajana ja hiljem Nõos köster-organistina. Tundes endas võimeid laiemakaareliseks tegevuseks, kui seda võimaldas tolleaegne kooliõpetaja ja köstri amet, ja saades selleks ka julgust Tartu Ülikooli muusika direktoritelt Z ö l l n e r i l t ja H a r t h a n i l t, kellede juures Läte oli oma muusikalist haridust täiendanud, loobub ta ajutiselt õpetaja tegevusest ja astub juba 35-aastase mehena Dresdeni konservatooriumi.

Saanud Dresdenis helilooja prof. D r a e s e k e ja pianist S h e r w o o d i juures oma muusikalistele teadmistele ja oskustele süstemaatilise viimistluse, näeme teda 1897. aastal jälle tegutsevat Nõos köster-organistina. Siin saab aga nüüd L ä t e l e selgeks ka tema kutsumus ja ta astub otsustava sammu, asudes aastal 1900 Tartu, kus tolleaegne eesti seltskond hädapärast vajas ettevõtlikku ja energilist muusikameest. Siin algab L ä t e muusikaline missioon, mis on põhilise tähtsusega meie muusikaajaloos kui ka kultuuriloos üldse.

Sajandi vahetusel ei olnud eestlus linnades veel kuigi suurel määral organiseeritud ja tõhusamad muusikalised organisatsioonid eestlaste hulgas olid linnades tundmatud. Uue ajajärgu loojaks sai siin energiline ja andekas A l e k s a n d e r L ä t e. Ta võttis kõigepealt käsile sümfooniaorkestri loomise ja tuli sellega toime üllatavate tagajärgedega. Komplekteerinud asjaarmastajaist ja mõningaist linnaorkestri mängijaist (Tartus eksisteeris tollal Saksamaalt palgatud elukutselistest mängijatest väike linnaorkester) korraliku orkestri, andis ta sellega mitu huvitavat kontserti, mis olid esimesed sellesarnased ja meil üldse esimesed sümfoonia-kontserdid, mis pälvivad sellepärast erilist ajaloolist hindamist. Lätet tuleb lugeda meie sümfoonilise muusika isaks.

Samasugust edukat tegevust arendas ta oma kooridega, mees- ja segakooriga, kandes ette oratooriumeid (Haydni „Loomine“, Händeli „Judas Maccabäus“, Beckeri „Õnnis armust“ jt.) ja kantaate, mis samuti on ajaloolised sündmused kui esimesed sihiteadliku kavatsusega läbi viidud üritused.

Selle suure tähtsusega praktilise töö kõrval tuleb Läte aga veel eriliselt hindamisele heliloojana. A. L ä t e tõi meie heliloomingusse hoopis uema ja värskema noodi, kui see seni oli valitsenud. A. L ä t e teravalt punkteeritud ja tunglevas rütmikas kajastub reljeefselt tema enda ja kogu eestluse visa rühkimine ja tõus. Tema laiakõlalised kahekoorilised laulud („Laul rõõmule“), mis otse helikoskedena vallutavad kuulajaid, annavad tunnistust tema laiapiirilisest tunnete amplituudist.

Kui siin veel meenutada, et A. L ä t e on meie esimesi soololaulude viljelejaid ja et ta on andnud suure hulga koorilaule, mis kuuluvad selle ala parimate hulka („Kuldrannake“, „Oh võiksin ma tuuletiivul“, „Ärka üles, isamaa“, „Pilvedele“ jt.), siis tahaksime siin ühineda talle hulgana saabunud õnnitlustega ja siiraste soovidega, et juubilaril jätkuks veel rahulikke aastaid oma lemmikala viljelemiseks.

Peatükk eesti rahvuslikest hariduspüüdeist.

Lühike kokkuvõte prof. H. Kruusi teosest „Eesti Aleksandrikool“.

V. Orav.

Eesti Aleksandri Kool — kui palju mõtteid ja tundeid äratavad need kolm lihtsat sõna igas rahvuslikult meelestatud eestlases! Missuguseid suuri lootusi ja veel suuremaid pettumusi on läbi elanud vanem generatsioon seoses nende kolme lihtsa sõnaga — EAK! Millist laiahaardelist rahvuslikku ühistunnet ja sügavale küündivat ühiskondlikku lõhestumist on põhjustanud EAK (=Eesti Aleksandri Kool)!

Kujuka pildi EAK-i mõtte tekkimisest ja arengust, selle tähtsamaist etappidest, tõusudest ja mõõnadest ja selle määratust osatähtsusest omaaegses eesti rahvuslikus liikumises pakub jõuludeks ilmunud prof. H a n s K r u u s i suurteos „Eesti Aleksandrikool“ („Noor-Eesti“ kirjastus Tartus, 1939. 356 lk. Hind broš. kr. 5,25).

EAK-i asutamise mõtte algatajaks tuleb pidada Holstre-Pulleritsu külakoolmeistrit Jaan Adamsoni ja Tarvastu köster-kooliõpetajat Hans Wühner'it. J. Adamsoni tõenduse järgi EAK-i asutamise mõte oli olemas juba 1860. aastal, kuid esimene täpne daatum EAK-i asutamisos loob langeb 29. oktoobrile 1862, millal Tarvastus H. Wühner'i juures peetud koosolekul otsustati eesti rahva pärisorjusest vabastamise mälestuseks ja keiser Aleksander I auks asutada kool, milles tasuta saaksid kõrgemat (võrreldes kihelkonnakooliga) haridust eesti rahvusest poeglapsed. Kooli tüübi küsimus ja selle lähem korraldus jäi Tarvastu nõupidamisel lahtiseks. Ka Liivimaa kubernerile esitatud palvekirjas (1863) oli see küsimus jäetud samuti lahtiseks. Kooli aluste ja õppekavade väljatöötamiseks moodustati a. 1863 toimikond, mille töötulemusena valmisid „Asutatava Aleksandri Kooli plaani ja programmi põhijooned“.

Kavatsetava kooli peamiseks otstarbeks pidi olema parema hariduse andmine talurahva lastele, kes EAK-ist lahkudes „läheksid põllumeestena tagasi selle rahva hulka, kust nad on tulnud, ja hea haputaignana mõjustaksid ümbrust, tõstes selle üldist taset“. Kooli õppeprogrammis esinevaid aineid pidi õpetatama eesti ja saksa keeles, kuid õppeainena oli ette nähtud ka vene keel.

EAK-i mõtte algatajale sai aktiivseks abistajaks üliõpilane (hiljem cand. theol.) Jakob Hurt, kes seoses EAK-i mõtte arendamisega kujunes eesti ärkamisaja silmapaistvamaks poliitikuks ja eesti emakeelse kooli tähtsamaks ideoloogiks. Viimase arvates EAK pidi olema õppekursuselt otseseks jätkuks kihelkonnakoolile, neljaklassiline, maksuta õpetuse ja

korteriga õpilastele, kuna ülalpidamise eest tuli maksa (rahas või loonus). Eesti keeles pidi õpetatama usuõpetust, looduslugu, agronoomiat ja majandust ning „kui võimalik“, ka rehkendamist, siis alamais klassides maateadust ja ajalugu, saksa keeles aga — füüsikat, geomeetriat ja kahes kõrgemas klassis ka maateadust ja ajalugu. Eesti ja saksa keele õpetamine oli ette nähtud võrdses ulatuses, kuna vene keelt pidi õpetatama niipalju, et kooli lõpetanu võiks selles keeles koostada ärikirju ja ajada igapäevases elus ettejuhtuvaid asju.

EAK-i iga-aastaste korraliste kuludena oli ette nähtud 4000 rubla (1 rubla = u. 2 Ekr.), mis tuli katta protsentidest selleks korjatavalt kapitalilt, mis pidi olema 80 000 rubla. Ühekordseid kulusid, koolile krundi ostmiseks, maja ehitamiseks ja sisseseade soetamiseks arvati minevat 22 300 rubla, nii et kooli asutamiseks ja ülalpidamiseks tarvisminev summa pidi olema vähemalt 100 000 rubla suur.

Veel enne kui Pärnu-Viljandi kreismaakoolivalitsuselt saabus luba uue kooli asutamiseks, sai EAK-i küsimus asja algatajate, Jaan Adamsoni ja H. Wühner'i, ja ärkamisaegsete eesti rahvuslike haritlaste — Fr. R. Kreutzwaldi, J. Köleri ja J. Hurda — kirjavahetusis elavalt käsiteldavaks probleemiks. Küsimus oli käsiteldav ka koosolekuil ja ajakirjanduses („Perno Post.“). Ei või ütelda, et arvamised kõikjal oleksid ühtunud. Kõhelusi ja kaksipidi mõtlemisi ning edasi-tagasi kõikuvusi oli üsna rohkesti. Ei puudunud ka otseselt või kaudselt vastutõtajaid ja rahvusliku algatuse mahalaitjaid. Viimaste hulka kuulus üksvaha isegi Fr. R. Kreutzwald, rääkimata Põltsamaa pastori K. Maurach'ist, cand. O. Märg'ist ja teistest saksa soost pastoreist ja mõisnikest või nende käsilasist (Pärt Suija). Kord näis võistlejana EAK-ile esile kerkivat Tallinnas asutatav Kaarli koguduse kool, milles eesti keel pidi saama laiendatud õigused ja milles erilist rõhku kavatseti panna eesti lastele käsitöö õpetamiseks. Kuid vaatamata kõigile vastutõtamisele, kõhelustele ja edasi-tagasi tammumisele saadi lõppude lõpuks keisrilt luba raha korjamiseks EAK-ile (1869).

Nüüd oli EAK-i asutajail tarvis luua vastav rahakorjamise organisatsioon. Kõigepealt moodustati (1870) peakomitee, kuhu kuulus 13 isikut, eesotsas president J. Hurdaga. Peakomitee oma esimesel koosolekul (1871) jaotas ametid omavahel, otsustas avaldada erilised üleskutsed „Eesti Postimehes“ ja saksakeelses „Dörptsche Zeitung'is“ ja trükida neid eribrošüüridena eesti keeles 10 000 eks. ja saksa keeles 1000 eks. Rahakorjamiseks otsustati korjajatele jagada 5000 trükitud korjamisraamatut ja vähemal arvul erilisi nööriamatuid abikomiteedele. Abikomiteed, mida tekkis üle maa, allusid otseselt peakomiteele, kel oli õigus revideerida nende asjaajamist ja vajalikul korral tagandada ametist nende eesseisuse liikmeid. Kui palju ja kus kohal asutati rahakorjamiseks ja EAK-i mõtte propageerimiseks abikomiteesid, näitab ülevaatlikult sellekohane prof. H. Kruusi koostatud tabel.

Vahepeal paljud abikomiteed olid oma tegevuse lõpetanud, kuid vanule varemeile rajati uusi, aga needki likvideeriti koos teistega Vene võimude korraldusel 1888. a. lõpul.

Kui võrrelda EAK-i abikomiteede tegelaste kutselist liigitust, siis näeme, et Põhja-Eestis esikohal seisavad vallakoolmeistrid, teisel kohal aga talunikud; Lõuna-Eestis seevastu on aga talunikest tegelasi kolm korda rohkem kui vallakoolmeistrid: olid ju Lõuna-Eesti talunikud nii

EAK-i abikomiteid asutati 1871.—1883. a.

Maakondades, linnades	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	Kokku
Pärnumaal . . .	—	4	1	1	—	2	2	3	2	1	1	1	—	19
Pärnus . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
Viljandimaal . . .	4	5	—	—	—	1	—	1	—	—	3	—	2	16
Viljandis . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Tartumaal . . .	5	17	—	1	—	1	1	1	—	3	—	4	1	34
Tartus . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3
Võrumaal . . .	1	5	—	—	—	1	2	—	1	1	—	4	—	15
Võrus . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Läänemaal . . .	1	3	2	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	9
Harjumaal . . .	1	4	1	—	—	—	—	3	1	1	—	—	—	11
Tallinnas . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Järvamaal . . .	—	5	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	10
Virumaal . . .	—	6	—	—	1	2	1	—	—	2	—	—	—	12
Rakveres . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Saaremaal . . .	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Kuressaares . . .	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Väljaspool Eestit	—	1	—	—	—	1	—	—	2	—	—	2	1	7
	14	54	6	2	1	9	6	9	8	12	5	12	8	146

majanduslikult, sotsiaalselt kui kultuuriliselt oma kihikaaslastest Põhja-Eestis kaugelt ees. Kihelkonnakooliõpetajaid oli Lõuna-Eesti abikomiteedes kaks korda rohkem kui Põhja-Eesti abikomiteedes, millise nähtuse põhjustas lõunapoolsete maakondade kooliolude kõrgem tase. Linnaabikomiteedes pooled liikmed olid kaupmeeskonnast, pooled — õpetajaskonnast.

Suure vaimustusega asuti raha koguma EAK-i heaks küll korjandusraamatutega, küll näitemängude, kontsertide ja näitemüükide korraldamisega jne. Kuid pärast esimest vaimustushoogu rahakorjamine ajutiselt vaibus, mis oli põhjustatud osalt loidusest ühiskonnas, osalt aga kava-kindlast vastutöötamisest, mille juhtivamaiks tegelasiks olid saksa soost pastorid. Uut hoogu võttis rahakorjamine siis, kui peakomitee poolt osteti (1874) maja EAK-ile. See oli endine Ferrier'i koolimaja Põltsamaa lähedal Kaarli mõisas. Maja eest ühes suurema krundiga makseti 3625 rubla, kuna tegelik väärtus oli 20—30 tuhat rubla. Sellega oli astunud konkreetne samm rahvusliku üldettevõtte teostamiseks, mis mõjus virgutamalt ja julgustavalt nii peakomitee kui ka abikomiteede tegevusse. Ka saksluse vastupropaganda kujunes omalt poolt eesti rahvusliku ürituse oluliseks õhutajaks ja toetajaks, sest rahvuslik iseteadvus nõudis vaenukinda ülestõstmist. 1885. a. lõpuni oli peakomiteele laekunud kogusummas 95 218 rubla 22,5 kop. Sellest summast olulisem osa (63 655 rubla 79,5 kop.) oli saadud korjanduste teel Eesti maakonnist ja linnadest, väiksem osa aga eesti asundustest Venemaal, hoiusummade intressidest, Kaarli mõisa rendist jm. Üksikasjalisemalt iseloomustab rahakorjanduse tõusu ja mõõna prof. H. Kruusi koostatud EAK-i tulude ja kulude kokkuvõte 1872.—1887. a.

Raamatule „Eesti Aleksandrikool“ juurdelisatud huvitavast kartogrammist ilmneb suur erinevus korjanduste pinevuses Lõuna-Eestis ja Põhja-Eestis: ehkki Lõuna-Eesti rahvaarv (456 449 isikut) oli pisut suurem Põhja-Eesti rahvaarvust (431 260 isikut), siiski andis esimene, s. o.

Lõuna-Eesti, 1883. a. lõpuks peagu täpselt $\frac{2}{3}$ korjanduste kogusummast (esikohal oli Viljandimaa, teisel kohal — Pärnumaa). Kokkutulnud summa määrati puutumatuks põhikapitaliks, mida tuli hoida riigi väärt-paberites Tartu renteis. Kulutusteks võidi kasutada ainult kapitali intresse.

Suures rahvuslikus vaimustuses ohvrimeelselt kopikate viisi kokku-kantud rahaga ei saadud siiski avada kõrgemat eestikeelset kooli, vaid selle asemel otsustasid Vene ametivõimud asutada venekeelse kolmeklassilise linnakooli, mis eesti avalikkusele tehti teatavaks juba 1887. a. teisel poolel. Viimase koolitüübi paremuseks arvati seda, et teda

EAK-i tulud ja kulud 1872—1887.

Aastad	Sissetulekud		Väljaminekud	
	Rbl.	Kop.	Rbl.	Kop.
1872	6 884	13,5	248	92
1873	3 164	36	117	88
1874	1 778	70,5	3 987	35
1875	1 730	67	879	74
1876	3 356	97	516	31
1877	4 488	38	233	6
1878	6 665	23	319	15
1879	6 580	46,5	262	52
1880	10 301	1	1 491	17
1881	13 408	68,5	4 124	17,5
1882	8 744	61,75	1 230	51
1883	14 407	5,5	510	7
1884	9 029	4,5	380	96
1885	4 638	66	1 848	57,25
1886	4 498	99		
1887	4 594	48		
Kokku	104 271	45,75		

võiks tulevikus tarviduse korral laiendada reaal- või tööstuskooliks ja tema juures oleks kerge ellu kutsuda erilisi täiendusklasse. Kool pidi olema küll vene õppekeelega, kuid samal ajal sundusliku eesti keele õpetamisega, sest et see on olnud omal ajal annetuste korjamiseks loa andmisel ette nähtud ja valitsuse poolt lubatud. Õppekonna kuraatori ettepaneku Eesti Aleksandri-linnakooli asutamise kohta kinnitas Vene haridusminister 22. juunil 1887. Kibe norutunne valdas eestimeelset ajakirjandust ja laiemaid rahvahulki vene õppekeele puhul EAK-is.

Pettumust ja kibestumist suurendas veel asjaolu, et kooli kuueliik-meline kuratoorium ei jäänud eesti rahva valida, vaid määrati Vene valitsusvõimude poolt ja tema ülesandeks jäi peamiselt kooli majanduslike asjade juhtimine, kuid ta võis esitada ka kandidaate inspektori ja õpetajate kohtadele ja teha ettepanekuid lisaõppeainete õpetamise kohta. Kuratooriumi liikmeiks kinnitati Riia õppekonna kuraatori poolt (kokku-leppel Liivi- ja Eestimaa kuberneridega) Peeter Heinrichson, Hain Henno, Hugo Treffner, Jakob Kõrv ja Vassili Hink, kuna kuuenda liikmena kuulus sinna EAK-i inspektor. Kuratoorium kutsus kooli inspektoriks-juhatajaks A n t o n A n s o n i Võrust, kes sellele kohale kinnitatigi, sest et esialgne kandidaat Johann Kunder suri ootamatult 12./24. apr. 1888.

20. augustil 1888 õnnistati koolimaja ja avati pidulikult EAK, kuid see — nagu eespool tähendatud — ei olnud palju hellitatud ja põnevalt oodatud eestikeelne kõrgem kool, vaid tavaline venekeelne linnakool, kus õpetati ms. ka eesti keelt.

Õppetöö EAK-is algas 25. aug. 1888 ja kestis 35 semestrit kuni kooli sulgemiseni 1906. a. algul. Kooli kursus oli kuueaastane, igas klassis kaks aastat. Klasse arvu kohaselt võis olla koolis kolm õpetajat, nende hulgas ka inspektor. Ülemääralisi õpetajaid võidi palgata vastavalt vajadustele ja ainelistele võimalustele. Õpetajal ja inspektoril pidi olema õpetajateinstituudi haridus. Õpetajaist koosnev õppenõukogu arutas ja otsustas üldisi kooli õppe- ja kasvatusküsimusi. Kooli kursuse lõpetanud õpilased said õiguse astuda riigiteenistusse, võisid omandada algkooli-õpetaja kutse või pääseda võistluseksamite kaudu õpetajateinstituuti.

Kuratooriumi ülesannete hulka kuulus, nagu mainitud, EAK-i majandusliku elu juhtimine: koolihoonete korrashoid, mööbli ja muu inventari soetamine, remondid, uute hoonete ehitamine jne. Kooli peahoone, milles praegu töötab Põltsamaa puu- ja rauatööstuskool, on kahekordne kivi-maja, 42 m pikk ja 17 m lai. Peahoone keldrikorral asetsesid elukorterid aednikule, kojamehele ja kooli köögiteenijale ja ruumikas ühiskööök. Maja esimesel korral oli kaks klassituba, avar saal, kooli kantselei ja korterid inspektori ja õpetaja (vahel ka ökonoomi) jaoks. Teisel korral olid üksiktoad korteriks õpetajaile, suur ühismagamisruum vooditega internaadis asuvalle õpilastele, pesemisruum, haigetatuba jt. Kõrvalhoonetest kuulus koolile ait koos jääkeldri ja puukuuriga, hobusetall ja laut, saun ja pesukoda; hiljem (1895) ehitati juurde veel kahekordne puumaja õpetajate elukorteriteks. Koolimaja õu oli õpilastele jalutuskohaks ja mänguplatsiks. Seal seisid ka võimlemisvahendid — redelid ja köied — ronimiseks. Kooli vallasvara koosnes umbes 200 esemest, millest väärtuslikumad olid tahvelklaver, 75 koolipinki, 77 seinakappi, 6 lauda söögitoas, 5 seinatahvlit, 5 kantslit jne.

1888. a. sügisel oma tegevust alustanud EAK töötas järgmise tunnikava raamidest.

Ained 1890.—1891. õ.a.	I kl.	II kl. 1. j.	II kl. 2. j.	III kl. 1. j.	III kl. 2. j.	Kokku
Usuõpetus	3	2	2	3	2	12
Vene keel	4	5	5	5	6	25
Aritmeetika	4	3	3	2	2	14
Geomeetria	—	3(2)	3	3	4	13
Üldjalugu	—	2	2	2	2	8
Vene ajalugu	2	1	1	1	1	6
Maateadus	2	2	2	2	2	10
Looduslugu	—	2	2	4(5)	4	12
Eesti keel	2	2	2	2	2	10
Ilukiri	1	1	1	1	1	5
Joonistamine	2	1	1	1	1	6
Saksa keel	2	2	2	2	2	10
Aiatöö	—	—	1	1	1	3

Lisaõppeainetest, mille õppimine oli vabatahtlik, võiks nimetada saksa keelt, aiatööd (peamiselt peenarde kaevamine, puudelt sambla kraapimine ja risu kokkukandmine inspektori viljapuuaias!) ja käsitööd (puu- ja papptöö ning raamatuköitmine).

Õppevahendite ja raamatukogu poolest jäi EAK üldiselt väga vaeseks. Esimese kümne aasta jooksul oli muretsetud pearaamatukogule 328 venekeelset, 121 eesti- ja saksakeelset teost ja õpilasteraamatukogule 304 teost, mille hulgas oli 70 õpikut. Kuni kooli sulgemiseni (1906) ei tõusnud raamatukogudes teoste arv isegi mitte kahekordseks. Ainsa ajakirjana käis koolile venekeelne „Rodnik“. Raamatukoguhoidjaks oli keegi õpetajaist, kes katseküsimuste teel kontrollis, kas tagasitoodud raamatut laenutaja on ka lugenud ja sellest aru saanud. Sobivate eestikeelsete raamatute puudus sundis õpilasi hankima neid kas ostu teel või laenates tuttavailt oma kodu ümbruskonnas ja ka Põltsamaalt; eestikeelseid raamatuid saadi ka eesti keele õpetajailt (J. Tamm'elt ja E. Peterson'ilt).

Füüsikakabinetis tõusis esemete hulk (1905. a.) 200-ni, mille hulgas oli 2 mikroskoopi, astrolaab, gloobus, aurumasina mudel, telluurium, elektrimasin, õhupump, morse-telegraaf, udupildilatern jt. Loodusloolikabinetis oli 124 numbrit mineraale, väike kollektsioon linnumune, liblikaid ja mardikaid, inimsilma mudel ja seinapildid zoologia, füsioloogia ja botaanika alalt. Ajaloo õpetamisel oli ainsaks õppevahendiks Vene ajaloo seinapiltide kogu, maateaduse alal — kaardid ja atlas, joonistamisel — kogu mudeleid ja mustreid.

Neis välispidisel kitsastes oludes töötas EAK seesmiselt siiski väga intensiivselt, tänu võrdlemisi õnnelikule õpetajate koosseisule, eesotsas inspektor A. Ansoniga, kes omal ajal oli aktiivne eesti rahvuslane. Viimastest on jäänud endistel EAK-i kasvandikel peagu eranditult kõige paremad mälestused kui heasüdamlikust ja pehme iseloomuga koolijuhatajast. Aineõpetajana andis A. Anson peamiselt aritmeetika, geomeetria, ajaloo, maateaduse, loodusloo ja vahelt ka vene keele tunde. Teisist õpetajaist on jätnud sügavaid jälgi EAK-i kasvandikesse Jakob Tamm ja Ernst Peterson (nüüd E. Särgava). Esimene neist õpetas eesti keelt, üldajalugu ja maateadust. Õpetamisel ei ole J. Tamm kinni pidanud õpikust, vaid kaldudes loengute-süsteemi lasknud õpilasi oma seletused üles kirjutada. Ajalooõpetamisel ta sisendanud õpilastesse avarat ja realistlikku vaateviisi, hoidudes muutmast ajalugu anekdootide ja legendide koguks (nagu insp. Anson seda oli teinud). Kuna J. Tamm kohelnud õpilasi täiskasvanutena ja seltsimeestena, siis leidnud ta õpilaste poolt ka täit usaldust, lugupidamist ja armastust. Sedasama võib ütelda ka E. Peterson'ist, kes eriti silmapaistev on olnud eesti keele õpetajana, ehkki ta õpetas EAK-is ka ajalugu, laulmist, saksa ja vene keelt. Peale eesti keele grammatika ja kirjandusloo pühendanud ta mõnedki tunnid eesti ajaloole ja maateadusele. Seejuures osanud ta sihikindlalt ja tagajärjekalt rakendada vähe-seid eesti keele tunde rahvusliku kasvatuseteenistusse, olles kümne aasta jooksul (1893—1902) EAK-i kasvandike keskel eesti rahvusliku vaimu ärataja ja süvendaja. Tubli, rahvuslikult meelestatud õpetajana on tuntud ka E. Petersoni järglane EAK-is — Oskar Liigand.

Suurem pereheitmine EAK-i õpetajakonnas toimus 1905. a. sügisel, kui koolist lahkusid insp. A. Anson ja õpetajad A. Riikmann ja J. Lind ja asemele tulid insp. Jaan Raamot ja õpetajad V. Vaher ja D. Grekov. Kuid järgmise aasta algul kool hoopis suleti kui kardetav revolutsiooni taimelava.

35 semestri jooksul, mis EAK oli töötanud, laskis ta, nagu tähendatud, oma seinte vahelt läbi 1075 õpilast, kellest 284 oli saanud lõputunnistuse, teised aga olid koolist lahkunud enne täieliku kursuse lõpe-

tamist. Õpilaste vastuvõtmine kooli toimus kaks korda aastas, kummagi semestri algul (augustis ja jaanuaris), kuid erakordsetel juhtudel võeti üksikuid õpilasi vastu ka õppeaasta keskel. Kooli esimesse klassi pääsesid vallakooli lõpetajad, kuna kihelkonnakooli haridusega võis pääseda linnakooli II klassi. Missuguse eelharidusega olid EAK-i sisseastujad, seda näitab selgesti prof. H. Kruus'i koostatud alljärgnev tabel.

EAK-i sisseastujad tulid järgmistest koolidest.

Kooliliigid	1888—90	1890—93	1893—96	1896—99	1899—1902	1902—05
Gümnaasium	1	1	1	2	1	2
Realkool	—	1	—	—	—	—
Õpetajateseminar	1	—	—	1	—	—
Kreiskool	3	—	—	—	—	—
Linnakool	5	14	6	12	12	2
Elementaarkool	26	—	—	—	—	—
Min.-kool ja kroonu algk	—	6	1	—	5	35
Luteri usu khkk.	58	88	72	57	73	107
Õigeusu khkk.	45	25	39	27	35	49
Vallakool.	41	28	38	39	13	18
Erakool, eraõpetus	12	8	10	5	—	1
Teadmata	13	7	5	8	11	5
Kokku	205	178	172	151	150	219

EAK-i mõju ja populaarsuse kohta annab iseloomustava pildi tabel, milles on näidatud õpilaste päritolu üksikute maa- ja kihelkondade järgi.

Sellest tabelist nähtub, et EAK oli eeskätt Põltsamaa ja selle lähema ümbruse, peamiselt Viljandimaa kool. Kuid tema populaarsus on ulatunud ka kaugemaisse kodumaa nurkadesse. Üks põhjustest, miks EAK-i eelistati ka kaugemal mõnele teisele linnas asuvale koolile, oli see asjaolu, et EAK-is õpilased elasid internaadis õpetajate alalise valve all, mille kasvatuslikku mõju hinnati kõrgelt.

Õpilaste keskmine vanus kõikus 14—18 aasta vahel, kuid leidis ka üksikuid nooremaid ja vanemaid, koguni 30 aasta vanuseid. Oma sotsiaalselt kuuluvuselt oli enamik õpilasi maalt, talupoegade lapsed, vähemal määral oli ka ametnike ja käsitöölise lapsi. Konfessionaalselt kuulus luteri usku u. 80% lastest, teised olid apostlikuõigeusulised.

EAK-is õppimisega seotud kulud ei olnud küll väga suured, kuid vaesest ühiskonnast pärinevatele lastele ja nende vanemaile olid need siiski küllalt rasked kanda. Loodetud „priikoolist“ ei tulnud venestuse ajajärgus midagi välja. Õpperaha tuli maksta poolaastas 9 rubla. 10—15% õpilasist (vaesemaid) vabastati õppemaksust, kas osaliselt või täiesti. Suurima osa õpilaste kuluarves moodustas nende ülalpidamine, osavõtt internaadi „üldlauast“ (ühistoitlustamisest). Tavaliselt tuli igapäev maksta toidu arvel 6—8 rubla kuus. Soovi korral võis iga „üldlauast“ osavõtja tuua kodust toidumoonna, mis ökonoomi poolt turuhindade järgi vastu võeti. Toiduaineid tuli iga kuu jaoks ette tuua. Suhkur ja sööginõud pidid igapäev omalt poolt olema. Teised õpilased elasid „oma koti peal“: neile

EAK-i õpilaste maa-alaline päritolu.

Kihelkonnad	1888—90	1890—93	1893—96	1896—99	1899—1902	1902—05	Kokku
Viljandimaa:							
Põltsamaa (+alev)	94	33	42	47	12	83	311
Pilistvere	24	40	32	20	23	28	167
Kolga-Jaani	17	8	12	15	20	21	93
Suure-Jaani	5	4	7	13	15	29	73
Viljandi (+linn)	4	12	8	3	18	16	61
Paistu	13	4	6	9	9	6	46
Tarvastu	1	2	3	2	1	2	11
Helme		1	2	2	1	2	8
Tartumaa:							
Torma	2	6	4	5	7	2	36
Kursi	7	5	3	1	6	5	29
Laiuse	1	3	1		6	12	23
Otepää		2	10				12
Maarja-Magdaleena	2	2	2				6
Rannu	1			2			3
Sangaste		1			2		3
Tartu-Maarja			2	1			3
Äksi		1		2			3
Nõo			2				2
Järvamaa:							
Koeru	5	13	2	3	2	4	29
Türi	4	3	3	2	6	3	21
Peetri	1	3	7		2		13
Ambla	2	2	2	2			8
J.-Jaani	1	3	2	2			8
Paide-Anna			1	2			3
J.-Madise					2		2
Pärnumaa:							
Vändra		4	7	4	3		18
Karksi	3	5	1	2	1		12
Halliste	2	2		3	2		9
Tori			2				2
Mihkli			1	1			2
Saarde				1	1		2
Häädemeeste					1		1
Audru	1						1
Mujalt maak:							
Väike-Maarja		3	2		2		7
Vigala			4	2			6

toodi nädala või kahe tagant leivakott kodunt järele. Kooli poolt võis hommikul ja õhtul saada keeva vett. Ka oli lubatud kasutada võimaluse korral kooli pliiti, kus siis „oma koti peal olijad“ praadisid oma väikeste pannikestega lihakilde, keetsid kartuleid, vahest ka suppi.

Õpilaste omavahelised suhted olid üldiselt head. Sõimu ja kaklemist tuli harva ette; needki tülid likvideeriti omavahel, ilma õpetajaile kaebamata ja neilt abi otsimata. Vahekord õpilaste ja õpetajate vahel oli samuti hea, ehkki vahetevahel tuli ette mõningaid vahejuhtumeid, mis olid tingitud poiste tavalisest üleannetusest või kättemaksutahtest.

Kooli tööpäev oli järgmiselt ära jaotatud. Internaadis olijad tõusid hommikul kell 6 üles, einestasid kella 7. Pärast hommikupalvust (kell 8) algasid õppetunnid, mis kestsid kella 13-ni. Lõunavaheaeg kestis 2 tundi, millele järgnesid jällegi õppetunnid k. 15—17; pool tundi hiljem algas järgmiseks päevaks õppetundide ettevalmistamine, mis kestis k. 21-ni, välja arvatud tund aega õhtueineks (k. 19—20). Pärast õhtupalvet (k. 21) tuli magama minna. Ajaviite võimalusi oli vähe, sest, nagu eespool kuulsime, poistel olid kasutada väga primitiivsed võimlemisriistad ja vähehaarava sisuga kooli raamatukogu. Seepärast harrastati salajast kaardi-, sule- ja noamängu, kevaditi ja sügiseti heideti kooliõues ratast, maadeldi, veeti vägikaigast, prooviti võidu jooksu, hüppamist jne. Suitsetamise ja alkoholi tarvitamise vastu võitles kool karmide abinõudega. Õpilaste jälgimise ja distsipliini hoidmise huvides võeti juba alguses tarvitusele vormimüts, hiljem ka vormiriietus õpilastele (mustjashall koolipluus ja selle peal kantav must pandlaga rihm). Õpilaste vaba aja vaimseiks harrastusiks olid ettevalmistused koolipidudeks, mida peeti paar korda semestris. Eeskavas olid tavaliselt koorilaul, deklamatsioon ja lavalised ettekanded. Eesti- ja venekeelseid ettekandeid oli enamvähem pooleks. Mõnel piduõhtul mängisid ka õpetajad näitemängus kaasa (J. Tamm „Kroonu onus“ ja „Säärases mulgis“). Publikuks piduõhtutel olid peamiselt õpilaste sugulased ja tantsupartneriteks alevineid (Põltsamaalt). Peale koolipidude ja nende ettevalmistamise vaimset ajaviidet leidsid EAK-i kasvandikud veel oma kooli käsikirjaliste ajakirjade koostamise ja väljaandmise. Vanimaks õpilasajakirjaks oli 12-leheküljeline nädala-ajakiri „Aleksandrist“. Nii see kui ka mitmed teisenimelised kooli ajakirjad sisaldasid juhtkirju, algupäraseid ja tõlgitud jutustusi, vesteid, populaarteaduslikke kirjutusi, luuletusi, anekdoote, koolikroonikat jne. Stiililt ja keelelt olid kirjutused oma aja kohta üsna head. Mõnedki aleksandristid, kes hiljem tegutsesid ajakirjanduse alal, said selleks esimese tõuke ja ettevalmistuse just EAK-i õpilasajakirjade toimetamise teel, nagu H. Pöggelmann, J. Reintalu, M. Pung, O. Peterson, A. Rosenbach, Ed. Öunapuu jt.

Nagu nähtub EAK-i õpilasajakirjadest ja kuuldub samuti EAK-i endiste kasvandike mälestusist, valitses kooli kasvandike peres üldiselt tüse rahvuslik meelsus. Selle arenemist soodustas kooselu internaadis ja vanemate õpilaste kaudu väljastpoolt toodud mõjud, eestikeelsete ajalehtede lugemine ja eesti keele õpetajate äratustöö.

EAK-i rahulikku tööõhkkonda häiris tugevasti 1905. a. revolutsiooniline liikumine, mis leidis elavat vastukaja õpilaskonnas, osalt isegi õpetajaskonnas. Uus koolijuhataja J. Raamot püüdis küll manitseda õpilasi tasakaalukale käitumisele ja hoidumisele vägivallategudest, kuid sisemiselt tundis ta tõusvale pinevusele kõigiti kaasa. Tema eeskujul ka teised

õpetajad vaatasid läbi sõrmede õpilaste revolutsioonimeelseile üritusile ja ulaklikele tembutusile (koolipalvusil kirikulaulude ümbertegemine, pühakute piltide käimlasse viimine, keisri pildi noaga läbitorkimine, piibli lugude ja katekismuste põletamine jne.). Kuid jaanuarikuu esimesil päevil 1906. a. vangistati karistussalkade poolt J. Raamot, O. Liigand ja kirjatoimetaja A. Rümmel (V. Vaher õigeaegselt kadus põranda alla). Väga mitmed EAK-i õpilased said Vene karistussalkadelt ihunuhtlust. Kool suleti . . .

EAK-ist läbikäinud kasvandikud on valinud endile väga mitmesugused elukutsed. Kes oli lõpetanud täieliku kursuse, läks ametnikuks kas kontoris või kantseleisse, postitelegraafi või raudteeteenistusse, valla-kirjutajaks või rahvakooliõpetajaks. Iseseisvas Eestis on suur osa endisi aleksandriste tõusnud silmapaistvatele kohtadele nii oma kutsealal kui ka avaliku elu tegelastena. Koolikursuse lõpetamata jätnud õpilased pöördusid oma kodukohta tagasi, hakates põllumeesteks, või jätkasid haridust mõnes teises koolis, eriti kutsekoolides. Ka EAK ise muutus kutsekooliks, pärast seda kui EAK-i kapital oli üle viidud Põllutöö-peavalitsuse alla. Praegu kannab edasi EAK-i nimetust Olustvere Põllunduskeskkool (Eesti Aleksandri Olustvere Põllunduskeskkool), mis on Eesti iseseisvuse ajal välja saatnud 19 lendu 344 lõpetanuga, kellest rõhuv enamik on hakanud tegelikeks põllupidajaiks.

Pilku tagasi heites näeme, kuidas Eesti rahvale priiuse kinkinud keisrile (Aleksander I) ausamba ehitamise kavatsus kujunes kõrgema eestikeelse kooli asutamise mõtteks. Algatuse eesotsas seisjad haritlased-koolmeistrid andsid sellega eesti ärkamisliikumisele ühe oma õnnelikumaid ja viljakamaid ideesid. Selle idee edasiarendamisel ja realiseerimisel oli abiks jõukas ja rahvuslikult iseteadev talupoeg, kes ohvimeelsete annetuste näol kogus 100 000 rubla EAK-i käimapanemiseks. Kaasa tõmbas ka linna väikekoodanlus ja linna haritlaskond, eesotsas gümnaasiumiõpetaja (hiljem pastor) Jakob Hurdaga, kellest sai kogu EAK-i mõtte tähtsaim edasiviija ja emakeelse kooli ideoloogiline põhjendaja. „Kuigi EAK-i asutamise mõtte tekitatud liikumine — ütleb prof. H. Kruus — ei saavutanud oma otsest eesmärki, mis algatajad olid püstitanud ja mille poole kogu aeg oli püütud, oli ometi tema osa eesti ühiskonna ärkamises ja äratamises, tema eetilises ja poliitilises kujundamises, tema rahvuslikus kasvatamises ja organiseerimises, tema sise- ja välissuhete selgitamisel määratu suur. Ei ükski teine rahvuslik ühisüritus meie uueaegse ühiskonna sünniloo esimesel perioodil ei küüni oma tähtsuselt tema osani. Hoolimata oma traagilisest kokkuvarisemisest, oli ta eesti rahvusliku ärkamisliikumise tähtsaim voolus ja seda liikumist kõige tagajärjekamalt edasiviiv tegur.“

Eespool refereeritud prof. Hans Kruusi põhjalik uurimus, mis on rikkalikult varustatud dokumentlike ja arvuliste andmetega ning rohkete illustatsioonidega, väärib tõsist tähelepanu kõigi poolt, kes on huvitatud eesti haridusloost. Õpetajad leiavad teosest palju huvitavat materjali, mida saab kasutada eesti ajaloo õpetamisel, ja sellepärast ei tohiks see raamat puududa üheski kooliraamatukogus.

Eesti keele oskuse tase ja kuidas seda tõsta koolides.

Joh. Aavik.

Et veel praegusel ajal eesti keele, s. o. õige eesti kirjakeele oskamise tase ei ole tarvilisel kõrgusel, vaid on mitmes suhtes koguni madal ja mitte rahuldav, see väide tundub paradoksina, võimatusena nüüd, kus iseseisev Eesti on kestnud juba 20 aastat ja kus eesti kool on saanud töötada ja mõju avaldada niisama palju aega, kus on üles kasvanud terve generatsioon inimesi, kes selles eesti koolis on saanud oma hariduse emakeeles. Aga see on kahjuks nõnda. Muidugi keeleoskus on üldiselt paranenud. Kuid see peaks olema palju rohkem ja märksa kiiremini paranenud. Tavalised keeletarvitajad, ka haritlaste hulgas, kellede eneste keeleoskus mitmes suhtes jätab soovida, leiavad, et kõige jämedamaid vigu enam nii palju ei tehta, ja järeldavad sellest paranemist ning on olukorraga siis enamvähem rahul.

See on samuti nagu klaveri häälestusega: keskmise musikaalsuse ja toonikuulmisega isikud leiavad klaveri häälest ära olevat, kui sellel on juba üsna jämedasti valetoon; klaverihäälestaja aga, kelle kuulmine ses suhtes on treenitud, tajub pisimagi kõrvalekaldumise õigest toonikõrgusest, ja klaver on vaid siis hääles, kui klaverihäälestajad ja muusikalise kuulmisega klaverimängijad leiavad ta hääles olevat.

Seepärast ei või ka praegune eesti keele oskuse tase hää olla asjatundjatele sel alal, kellede hulka kuuluvad ka keskkooli ja gümnaasiumi eesti keele õpetajad.

Väga paljude meie haritlaste kirjutustes (veel rohkem muidugi nende kõnekeeles) näeb üha edasi üsna jämedaidki vigu, mida oleks tahtnud oletada juba ammu kadunud olevat iseseisva Eesti kultuuri mõjul, kus domineerib paarkümmend aastat eesti keel ja kus kõik loevad päämiselt eesti kirjandust ja ajakirjandust.

Nii on näit. järgmised keelevead veel väga üldised ja visad kaduma: „järjelikult“ (pro õige „järelikult“), „tähelpanu“ (pro „tähelepanu“), „vast olete nii lahke“ (pro „v a h e s t olete nii lahke“), „kõnelenud, tegeleda“ (pro „kõnelnud, tegelda“), „majandusline“ (pro „majanduslik“), „vastusi, otsusi“ (pro „vastuseid, otsuseid“), „endiseid määruseid“ (pro „endisi määrusi“), „ta võttis selle o m a l e“ (pro „endale“ või „enesele“), „ennem seda“ (pro „enne seda“), „ringi vahetama“ (pro „ümber vahetama“); — „kas teile meeldib s a r n a n e“ (pro „niisugune“), „oleks hää o l e m a, kui m a n ä e k s t e d a t u l e m a“ (pro „oleks hää [olevat], kui n ä e k s i n t e d a t u l e v a t“), „peaks teine sul g võtma“ (pro „peaks teise s u l e võtma“); „need arvud tulevad nüüd korrutatata k a h e l e“ (pro „need arvud tuleb nüüd korrutada k a h e g a“), „vormaalne“ ja „vormuleerima“ (pro „formaalne“ ja „formuleerima“), „t a h a p l a a n i l e j ä ä m a“ (pro „t a g a p l a a n i l e j ä ä m a“), „e e l p o o l mainitud“ (pro „e e s p o o l mainitud“) jne. jne.

Samuti esineb õigekirjutuse alal ikka veel sääraseid vääri kokkukirjutusi, kui „ärasaatma, ärasaates“ (pro „ära saatma, ära saates“), ja seda isegi ametlikus kirjavahetuses.

Kõnekeeles on üsna üldised niisugused kirjakeeles väärad vormid kui „eila, eilane“ pro „eile, eilne“, „kodu minema“ pro „koju minema“, „praegust“ või „praegult“ pro „praegu“, „kuda“ pro „kuidas“.

Mitmed — ja nende seas on ka neid, kes ei ole veel sugugi nii vanad — tarvitavad üha edasi nüüd ammu ajast ja arust läinud ivad-lõppu: „olivad, läksivad“ (pro „olid, läksid“), sellest hoolimata et nad kõigis ajalehtedes ja raamatuis juba üle 20 aasta on lugenud neid vorme lühemate id-lõpulistena ja neid ka rahva enamiku kõnekeeles kuulnud. Nii visad on mõned teata- vaid keelelisi harjumusi ümber õppima.

Et niisuguseid vigu teevad vanemasse põlvkonda kuuluvad isikud, kes Vene ajal on oma hariduse saanud, on veel arusaadav ja vabandata- v. Aga neid teevad ka paljud nooremad, need, kellele kümme aastat on eestikeelses koolis eesti keelt õpetatud. Koguni praeguse gümnaasiumi viimse klassi õpilaste kirjandeis võib leida mitmeid eespool toodud vigu.

Peenemast keeleoskusest ei või niisuguses olukorras juttugi olla, nagu seda on objekti üksikseikade õige tarvitamine, mitmed rektsiooni- juhtumid (nagu „teadlik sellest“, mitte „teadlik selles“), korralik ja mõistlik sõnade järjekord, mis viimane on just iseseisvuse ajal hakanud kalduma teatavasse ebaloomulikkusesse verbi paigutamise- ga liigselt ette- poole ja ka muude lausesõnade asetamisega ebasobivasse kohta. Neis suhteis nõuda hää- d keelt tunduks praegusel ajal otse liigse pedantsusena ja rangusena, samuti kui nõue, et teata- vaid sõnu (nagu „on“ ja „oli“) ei jäetaks ebakohaselt välja. Hää, kui esialgu ülalmainitute taolistest jämedamaistki vigadest vabanetaks.

Kust tuleb niisugune puudulik keeleoskus? Kuidas seletada seda vähest tulemuslikkust, mis niiviisi meil esineb hoolimata kirjanduse, ajakirjanduse, eriti aga emakeelse kooli kestvast tegevusest ja mõjust? Sest on ju otse alandav mõelda, et meil 12 aastat kestva koolis õppimi- sega ei saada meie oma eesti kirjakeelt selgeks. Oma kirjakeele korralik oskus vähemalt haritlaste juures on rahvuskultuuri seisukohalt tähtis, on üks selle elemente. Omal ajal õpiti võoras keel paremini ära ja kaugemas minevikus koguni surnud ladina keel, mille grammatika ei ole sugugi lihtsem eesti keele omast.

Selle paradoksaalse nähtuse põhjused tuleks kord luubi alla võtta ja neid katsuda selgitada. Põhjuste vaatlemisel nendime siis ka, millised neist on kergemini kõrvaldatavad ja millised raskemini või esialgu, lähe- mas tulevikus üldse veel mitte ja milledega seepärast tuleb leppida kui paratamatusega. Seejuures peame silmas päämiselt kooli olukorda ja tingimusi.

Kuid enne kui hakkame kindlaks tegema põhjusi, tõelisi ja kaaluvaid põhjusi, lükakem kõigepäält ümber üks ebatõeline põhjus, mida mõned võhikud ja kõrvalseisjad meeeldi taotsevad esile tuua kui kurja juurt, mispärast eesti kirjakeelt olevat nii raske korralikult ära õppida. See ebapõhjus on, et eesti keelt tehtavat sageli ümber ja et selles ei olevat midagi kindlat. Säärase põhjendusega võivad lagedale tulla ainult asja- tundmatud. Nende hulka kuuluvad vist ka mõned neist lastevanemaist, kellede andevaesed või laisad pojad või tütre- d on koolis saanud eesti keeles „puuduliku“ sellepärast, et viimased elementaarsete reeglite vastu eksi- vad ja vigu teevad, ja vanemad või nende sõbrad püüavad siis seda ande- vaesust ja hooletust kuidagi vabandada ja leida süüdlast mujalt, aga mitte lapse enese juurest.

Need muutused, mida eesti õigekeelsuses viimaste aastate jooksul on tehtud ja mida loomulikult siis ka koolides tuleb õpetada — ja teatavaid muutusi tulebki teha, sest ka keel ei või tarduda, vaid peab arenema paremuse poole — need muutused on esiteks minimaalsed ja märkamatud võrreldes keele muu massi vankumatuslega, teiseks eksimuste eest nende värske muutuete vastu ei panda kellelegi õpilasele „puudulikku“. „Puuduliku“ või koguni „nõrga“ saab ainult see õpilane, kes teeb jämedaid vigu üldkehtivate ja muutumatute keelendite ja keelereeglite vastu, näit. kui ta kirjutab „õnneliku inimest“ pro „õnnelikku inimest“ või „äraminna“ pro „ära minna“. Ka enamik eespool loeteldud vigu kuulub niisuguste hulka.

Nüüd vaatleme tõelisi põhjusi, mis eesti keele õpetuse koolides hoolimata kauakestvast kooliajast (algkool, keskkool ja gümnaasium — kokku 12 aastat) teevad vähem tulemusrikkaks, kui see võiks olla ja peaks olema. Ühtlasi märgime iga põhjuse puhul ära, kas ja mil määral see on kõrvaldatav või vähendatav. Need põhjused on järgmised.

1. Väljaspool kooli — kodus, seltskonnas, kogu meie ühiskondlikus miljöös — kuuldava vigase keele nakatav mõju. See põhjus ei ole otseteed kõrvaldatav. See paraneb vaid väga pikkamisi, mitme põlvkonna kestel.

2. Vigade mõju, mis esinevad raamatuis, ajakirjades ja ajalehtedes, eriti aga vanemas, juba 10—15 aasta eest ilmunud kirjanduses, mida õpilased saavad lugeda kodustest, avalikest ja küllalt veel ka kooliraamatukogudest. Seegi põhjus jääb püsima kauemaks ajaks, kuni uuema paremakeelse kirjanduse päätulekuga vanemad raamatud hakkavad lugemiselt kõrvale jääma.

3. Koolis teiste ainete õpetajate suust kuuldavate vigaste keelendite mõju. See on kergemini parandatav põhjus, vähemalt vähendatav. Aga vaevalt siingi on lähemal ajal loota järsemat muutust parema olukorra poole. Kuid sellekohasel propagandal võiks olla ikkagi teatav mõju ja tulemus.

4. Aja vähesus, mis otsesele keeleõpetusele pühendatakse, sest suur osa eesti keele tundidest tarvitatakse lihtsaks lugemiseks (eriti algkoolis) ja mõnede ilukirjanduslike teoste käsitlemiseks, milleks kulutatud aeg pääleli ei anna igakord kaugeltki neid tulemusi, mida sellega tahetakse ja loodetakse saavutada kirjandusliku või üldise hariduse ja kasvatuse seisukohalt. Nii mõnedki neist teoseist võiksid seepärast jääda õpilaste koduseks kohuslikuks või osalt koguni vabaks lektüüriks.

See põhjus oleks kergemini vähendatav. Oleneb õpetajast. Kuigi õppekava kohaselt teatavad teosed tuleb läbi võtta, saab neid sellekohase oskuse ja osavuse juures käsitleda ka vähema ajakuluga.

5. Metoodilised põhjused: ei tarvitata igakord küllalt tõhusaid võtteid; kava võetakse küll läbi, aga ei rõhutata küllaldaselt teatavaid õigekeelsuslikke seiku, mis vajaksid tungivamat õpetamist ja korduvat meeletuletamist ning käsitlemist, eriti aga rohkem tegelikku harjutamist. See õpetajais peituv põhjus peaks olema kõige kergemini parandatav, sest see oleneb õpetajaist, kes oma ainst ja õpetamise tulemustest kõige otsesemalt peaksid huvitatud olema ja seda ongi. Kuidas siin asja parandada, selle küsimuse juure tuleme allpool veel kord tagasi.

6. Üks põhjus peitub lõppeks ka õpperaamatuis, milledest enamik taotleb keele struktuuri ja analüüsi õpetamist, mille mitmeil peenusil ei olegi igakord suurt tegelikku väärtust, kuid ei käsitle küllalt tungivalt teatavaid õigekeelsuslikke seiku ega anna tarvilisel määral sellekohaseid

harjutusi. Õpetaja on paratamatult tähtsal määral õpikust sõltuv: see annab talle teatava õppematerjali kätte ja määrab suurelt osalt ka selle õpetamise meetoodilise käigu. Seepärast on äärmiselt oluline, milline on tarvitata õpik. — Kõigist eitavaist põhjustest tundub see viimane siiski kõige kergemini parandatav, sest õpperaamatute kujunemine ja koostamine on kõige otsesemalt keskkohast suunata ja mõjustata, kuigi ka siin võivad ajavaimu voolud ja mõned juhuslikud asjaolud kas soodustavalt või kahjustavalt kaasa mõjuda.

Kuna põhjusi 1—3 on, nagu öeldud, kõige raskem, peagu võimatu otseselt kõrvaldada, siis tuleb seisukorra parandamiseks päämist tähelepanu pöörata 5-ndale ja 6-ndale kui kõige paindlikumaile; 4-nda mõju väheneb siis iseenesest.

Kõik, kes eesti keelt õpetavad, olgu algkoolis, keskkoolis või gümnaasiumis, peaksid, kui nad tõeliselt huvitatud on oma õppeainest ja õppetööst ja teadlikud on emakeele hää oskuse suurest rahvuskultuurilisest tähtsusest, kõigiti mõtlema ja püüdma, kuidas nad saaksid oma õppetöö teha tõhusamaks ja tulemusrikkamaks. Sest mulje on paiguti see, et tarvitatakse palju kallist aega, aga tulemused ei ole küllaldased ega rahulda õpetajat ennastki. Kindel on, et meetoodiliselt hää õpetus, mida juhib ainet huvitavaks tegev õpetaja isiksus, saavutab poole lühema ajaga sama, mis vähem otstarbekas ja tuimem ning igavam ja ükskõiksem õpetus.

Ei tuleks niivõrd püüda kava läbi võtta kui tulemusi saavutada. Kui õpilaste teadmistes ja keeleoskuses ilmub nõrku kohti ja olulise unustust, siis vaja ka varem läbivõtetut tõsiselt korrata. Nii mõnestki asjast saavad õpilased alles järgmises klassis paremini aru kui aasta varem.

Kui õpikus ei ole küllalt harjutusi mõne keelelise nähtuse omandamiseks, siis tuleks õpetajal endal koostada lisamaterjali, mida lastakse paljundada, sest dikteerimine võtab aega.

Peaks läbi mõtlema ja kaaluma, mis on oluline ja mis teisejärgulise tähtsusega. Niikaua kui õpilaste enamik veel ei ole hästi omandanud olulist ja esmajärgulist, ei maksa rõhutada vähem tähtsat ja sellega õpilasi „pinnida“.

Ka oma teadmiste täiendamise ja süvendamise eest eesti õigekeelsuse alal tuleks hoolitseda. Seda vajaksid nii mõnedki keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajad. Eriti aga maksab see nõue algkooliõpetajate kohta. Seepärast tuleks algkooliõpetajaile võimalikult sagedamini korraldada eesti keele kursusi. Vajalik oleks koguni mingisugune lühike õigekeelsuse õpik algkooliõpetajaile ja kutsekooli, keskkooli ning gümnaasiumi teiste ainete (s. o. mitte eesti keele) õpetajaile.

Eesti keele õpetajad võiksid ka rohkem propagandat teha eesti õigekeelsusele ja selle omandamise tähtsusele ning tarvilisusele nii praktiliselt kui rahvuskultuuriliselt seisukohalt niihästi ajakirjanduses kui isiklikult oma tutvuskonnas. Soovitav on, et eesti keele õpetajate õhutusel ja juhatusel igas keskkoolis ja gümnaasiumis korraldataks aeg-ajalt eesti keele kursusi teiste ainete õpetajaile, kas või üsna lühiajalisi, kus esmajoones juhitaks tähelepanu neile harilikele keelevigadele, mida üldiselt tehakse.

Kui nõnda üleriigiliselt toimitakse, siis hakkab vähehaaval keeleoskus paranema õpetajate peres ja väheneb see paradoksaalne ning piinlik nähtus, et neid halbu ja vigaseid keeleharjumusi, millede vastu eesti keele õpetajad aastast aastasse peavad nii ülejõu käivat võitlust, nende omad kolleegid teiste õppeainete alal omalt poolt veelgi edendavad ja süven-

davad. Saades nõnda teadlikuks vähemalt kõige harilikumaist vigadest ja vastavaist õigeist keelendeist võtab neis ka järjest suurem arusaamine maad eesti kui riigi- ja rahvuskeele puhta ja korrektse tarvitamise tähtsusest. Ja siis hakkab ka eesti keele õpetus koolides andma senisest paremaid tulemusi.

Käänamise õpetus algkoolis.

Villem Alttõa.

Algkooli õppekava jagab käänamise käsitluse õppeaastate järgi järgmiselt: III kl. käänamise algeid: nimetav, omastav, osastav, sisseütlev, seesütlev, kaasaütlev ja ilmaütlev kääne lauses; IV kl. tutvumine kõigi käänetega ning nende kasutamine lauses; V kl. käänamise . . . jätkamine; VI kl. käänamine . . . tüüpsõnade põhjal; i-mitmuse lihtsamad juhud. Toodud jaotusest nähtub kaks metoodiliselt olulist printsiipi. 1. kõnesoleva grammatilise nähtuse järk-järguline pakkumine, kusjuures materjali jagunemine õppeaastate järgi on tähelepanndav — esimesel ja teisel aastal (III ja IV kl.) praktiline tutvumine, kolmandal aastal kokkuvõtt ja viimasel (VI kl.) süstemaatiline rakendamine. 2. käänamist tuleb õppida sõnade kasutamisel lauses, mitte abstrahereeritult üksiksõnadena. Peab mõnna, et mõlema printsiibi vastu on tege-likus töös palju eksitud. Vanemais õpikuis anti näit. kolmandas klassis kõik käänded korraga, kusjuures oli toodud vaid napilt harjutusi. Kehtivad kavad jagavad käänetega tutvumise kahele õppeaastale. Sellega saavutatakse suur paremus süvenemise suunas, sest omandada korraga kaks asja — käänamise mõiste ja neljateistkümne käände nimed ning küsimused — on vastukäiv didaktika algnõuetelegi. Samuti ei ole liigne õpetajale meenutada, et üksiksõna muutmine käänamise algastmel ei ole viljakas. Õpilasil peab vaatluste ja harjutuste viljana tekkima arusaamine, et sõna vorm, kääne sõltub sõna funktsioonist lauses, mitte nagu oleks käänamine mingi sõna võimlemine, kus sellega tehakse läbi 14 võtet, nagu lapsed neid teevad vabaharjutusis. Selline treening algab alles V klassis, kui arusaamine nähtusest ning praktiline oskus on juba omandatud. Kuuenda klassi kavast kriipsutagem alla käänamisharjutusi tüüpsõnade põhjal. Kunagi ei pea taoteldama käändkondade tundmist algkoolis. See eeldaks liiga palju puhtgrammatika õppimist. Paremal juhul võidaks saavutada, et õpilased teavad, missugused on ühe või teise käändkonna tunnused ja üksikuid näiteid tuua iga käändkonna kohta, kuid osata ükskõik missugust sõna paigutada vastavasse käändkonda, ei suudeta kunagi. Liialdatud treeninguga saavutaks säärase oskuse ehk 10% õpilasist, ent arvestada tuleb kõiki. Käändkondade tarvituselevõtuga liialdasid varasemad keeleõpikud ilmsesti.

Ei ole liigne ka piirav märkus: i-mitmuse lihtsamad juhud. Süstemaatiliselt kõiki i-mitmuse võimalusi kasutada oleks lubamatu. Jääb kaasa tunda lapsile, kes aastaid on pidanud õpikute autorite tahtel harjutama: kaugeile kohile, ahneile pilgele, raskeile pangile, ainukesile

pojele, pikavõitu poisele. Olgu sellisel filoloogitsemisel lõpp. See on lubamatu keskkooleski, kõnelemata algkoolist. Piiravaks reegliks olgu: i-mitmust õpitagu vaid neist sõnust, mis on tarvitataavad ühiskeeles. Mitte siis žongleerida sõnadega, sellepärast et keelereeglid võimaldavad igasuguseid moonutisi tuletada. See piir on kehtiv samuti keskkooli suhtes. Nii osaku siis algkooli lõpetaja tarvitada vorme nagu kirjanikega, sõdureile jne., kuid lesile ja inimesiga ei kuulu lihtsalt viisakasse eesti keelde.

Niipalju ulatusest.

Peatugem käänamise tutvustamise metoodilise külje juures. Raskeim on muidugi algus. Kolmandas klassis omandatakse seitse käänat. Käänete valik on toimunud ortograafilistel põhjustel. See selgub õppekavast. Sealt loeme: „-d ja -t osastava, -sse sisseütleva, -ga kaasaütleva, -ta ilmaütleva lõpul.“ Nimetav, omastav ja osastav tulevad oma põhilise laadi poolt niikuinii esimeseks käsitluse, viimased kolm käänat on valitud just eespooltoodud lõppude õigekirja harjutamiseks. Emakeele õpetajad teavad kõik, kui palju vigu tehakse just neis vormes. Käände mõiste seletamisel on eelduseks, et õpilased teaksid, et sõnad lauses vastavad teatavaile küsimustele ja et nad neid küsimusi oskaksid määrata. Niisiis peab olema eelnenud harjutusi küsimuste asetamiseks antud sõnule lauses. Ei ole vaja osata igale sõnale vastavat küsimust leida; piisab, kui osatakse seda nimisõnade ja neilegi vaid käsitlusele tulevate käänete piires. Ei ole oluline, kas sääraseid harjutusi tehakse ainult suuliselt või ka kirjalikult.

Käänete seletamisele asumisel koostame kas jutukese, kus mingi sõna esineb kõigis kõnesolevais seitsmes käändes, või valime seitse iseseisvat lauset. Tekst kirjutatakse tahvlile, kõnesolevad sõnad kriipsutatakse alla ja neile lisatakse küsimused. Vaatlusel järeldatakse, et teatav sõna võib esineda mitmel kujul. Võib-olla mõni laps leiab, et sel sõnal ka veel teisi kujusid on. See ei tarvitse segada. Meid ei huvita algul, mitmel kujul ta võib esineda, vaid see, et ta vastavalt küsimusile muutub. Et käänete vahesid ilmekamalt eraldada, valime esimeseks tutvumiseks sõna, mille nimetav, omastav ja osastav on võimalikult erinevad. Näit. l a p s, l a p s e, l a s t või muud, mitte k a l a, k a l a, k a l a.

Nentinud, et sõna muutub sõltuvalt küsimusist, võtame mõne teise sõna ja muudame seda leitud küsimuste järgi. Seda tähelepanekut korrates omandavad lapsed arusaama, et muutumine on reeglipärane nähtus. Nimetame muuteid käändeiks, saame seitse käänat. Muide pole termin kääne lastele õpetamiseks kuidagi nähtust iseloomustav, kuid tuleb leppida. Uut terminit ei saa luua, see segaks hiljemini.

Järgneks käänete nimetamine. Siin tekib jälle raskus tülika terminoloogiaga. Ärgem asetagem küsimust, kas eestikeelsed käänete nimetused hääd või halvad on keeleõpetuse seisukohalt vaadatuina, kuid 10—11-aastasele lapsele on nad vähe sobivad. Neid on palju, nad on segavalt sarnased ja abstraktsed. Käände nimetus oleks häa, kui ta tõlgitseks vormi funktsiooni. Kuid seda ei saa parimgi terminoloogika alati, sest käanel on sageli mitu funktsiooni kanda. Nii võib nimetus mõjuda väikesele lapsele, kellel puudub süstematiseerimise ja abstraherimise võime, ainult segavalt. Toogem näiteid. Jõin v e t t on kahtlemata o s a s t a v. Kuid nägin v e n d a ei ole seda nii käega katsutatavalt. Istun k l a s s i s on kindlasti s e e s ütlev, kuid tehke selgeks väikesele lapsele, et seda on ka:

õiendasin katse emakeeles. Tulin kambrist on ilmne seest-
ütlevalt, kuid nõrkeb nälgjast, nahast kuub, ei ole seda nii ilmselt.

Mida saame sellest järeldada? Ei muud kui et käände nimetus vaid üksikuil juhtumel seletab sõna vormi sisuliselt, sageli puudub tal sellega aga igasugune loogiline side. Mõtelgem siit edasi: kui käände nimetus sõnavormide tundmist ei soodusta, milleks laseme neid siis lastel õppida. Sõna vormi määrab küsimus. Kui küsime: millega?, siis vastab laps kindlasti: raamatuga, mitte: raamatut. Nii on siis olulisim käänamise juures küsimuste tundmine; käänete nimetused on vaid süstemaatilises grammatikast laenatud pagas, puhuti pealegi tülikas. Kui sunnime lapsi õppima kõik need mõisted korraga, ei ole midagi imestada, kui segamini aetakse näit. omastava ja osastava küsimused. Laps peab teadma käände nime selle küsimuse või sõna vormi järgi ja vastupidi. Vastustest näeme, et mõnigi kord õpilane eksib enam käänete nimetustes ja neile vastavais küsimustes, kui sõna kujudes. Ja me taotlemegi ju ainult, et ta viimast oskaks. Ilmne on, et nõuame talt tarbetut ja segavat terminoloogiat, mis midagi juurde ei anna tegelikule keeleoskusele. Seepärast, kas poleks õigem loobuda traditsioonilisest käänete nimetuste tarvitamisest vähemalt III ja IV klassis ja asendada need küsimustega? Lapsele on palju selgem, kui küsime, kuidas on kass keda-käändes, kui et tal vastata tuleks, kuidas on osastav kääne sõnast kass. Nii nimetagemgi käändeid küsimuste järgi: kes-kääne, keda-kääne, kelle-kääne, kellesse-kääne, kelles-kääne, kelleta-kääne ja kellega-kääne. Eluta olevuste puhul muidugi vastavalt mis-kääne, mille-kääne jne. Lastele selgub varsti, et kes- ja mis-kääne on samad jne. Eks see parallelism tule kõnesse ka siis, kui tarvitame käänete nimesid koos küsimustega. Süsteemi pärast võime, kui küsimus on käändeist üldse, ilma mingi konkreetse sõnata, nimetada ka kes-mis-kääne, kelle-mille-kääne jne.

Käänete küsimuste järgi nimetamise paremused peaksid selged olema. Küsimus määrab sageli ise sõna vormi, näit. kelleta-kääne, ja õppimata jääb ahelikus üks tülikas lüli. Kuid küsimus-nimetustest johtub teisigi hõlbustusi: me saame lihtsustada meie kääneterohkusest tingitud vormide hulka ja seda ülevaatlikumaks teha. Teame, et iga välismaalane teeb lootusetult üllatatud liigutuse kuuldes, et eesti keeles on 14 käänet. Uskumatu on, et neid võõras suudaks omandada; kas suudab seda keskmine eestlane. Ometi me teame, et suudab. Ja miks suudab? Sellepärast, et tegemist on ikka ainult kolme põhivormiga; muud käänded on kõik ühe käände kaassõnalisel lõpud. Kas neid põhivorme üksi käändeiks nimetada või laiendada seda ka teistele, tuletusvormidele, see on terminoloogia küsimus. Põhivormid on mis-, mida-, mille- (resp. kes-, keda-, kelle-) vormid, teised käänded on kõik, võiksime ütelda, mille-käänd — mille-st, -s, -l, -lt, -ni jne. Mõõngem: puhtgrammatiliselt seisukohalt võiks sellise liigutuse vastu vaielda, võib-olla vägagi edukalt, kuid meenu-tagem jälle korraks, et algkooli ülesanne on õpetada praktilist keeleoskust, hoopis mitte keeleõpetust. Õigem on tee, mis annab vähema jõukulu juures suuremaid tulemusi. Takistajaks võib kujuneda ainult traditsioon.

Võrreldgem kahesugust käsitlust.

Traditsiooniliselt õpitakse III klassis seitsme käände nimesid ja küsimused. Kui me seejuures ka seletame, et seesütleva, sisseütleva jt. käänete aluseks on omastav, siis ärgem hinnakem üle väikese lapse gramma-

tilist taipu. Kui laps kirjutab omastavas k u k e ühe k-ga, siis ei sunni see teda ilmaütlevas samuti üht k-d tarvitama, sellepärast et ilmaütleva aluseks on omastav. Kuid ega me seletagi III klassis, et teatavad käänded omastavast tuletatakse.

Vaadeldgem nüüd siin soovitatud menetlust. Lapsed õpivad algul, et sõnal on mis-, mida-, mille-käänded. Siis selgub aga, et mille-käändeid on rohkem, sest mille-käändel võivad veel lõpud olla. Õpime neid algul neli. Nii tuleb praktiliselt õppida sõnast kolm vormi, lisaks sellele teada, et ühele neist võivad liituda lõpud, mis alati ühesugused on. Nende lõppude õigekirja meeles pidada ei ole raske, sest need on needsamad, mis vastavil küsimusilgi. Arvan, et sellestki lühikesest arutlusest peaks nähtuma, et soovitatud viis on ülevaatlikum ja õigekeelsuse õppimiseks produktiivsem.

Neljanda klassi kursus ei too sellise käsitluse juures mingeid uusi momente. Vaatluse järgi nendime, et mille-käändeid on veelgi. Nende lõpud leiame küsimuste järgi. Nii saamegi terve paradigma, mis koosneb mis-kes-, mida-keda- ja kaheteistkümnest mille-kelle-käändest. Et viimaseid üksteisest mitte eraldada, tuleks osastav paigutada nimetava järele. Ülejäänud käänete järjekorrast ei ole põhjust küsimust teha.

Nüüd mitmuse küsimus. Ka siin saame läbi kes-mis-, keda-mida-, kelle-mille-käänetega. Süsteemina märkamegi, et ainult kelle-mille-käänetele tuleb tüve ja lõpu vahele mitmuse tunnus -de-. Nimetava -d jääb lahtiseks lõppklassini, seal selgub alles selle d grammatiline funktsioon. Ent seegi ei riku süsteemi, tuletub ju ka mitmuse nimetav kelle-mille-käändest (ainsuse omastavast). Mitmus omandatakse samas ulatuses, kui ainsuski III klassis; IV klassis konstateeritakse, et siingi täiesti reeglipäraselt tuleb juurde seitse mille-kelle(de)-käänet.

Erilisi raskusi küsimusnimeliste käänete tarvitamisel ei valmista ka i-mitmus. Õppekavast teame, et see küsimus tuleb vaatlusele VI klassis, pealegi piiratult. Sellest ei pea loomulikult järeldama, nagu lapsed neid vorme ei tunneks, olles neid kas tekstist lugenud, kõnes kuulnud või neid ise tarvitades kõnes ja kirjas. Keeleõpetuse osas tähendab selle küsimuse paigutamine VI klassi, et me alles seal seda nähtust süstemaatiliselt vaatleme. Kasulik on, et sellal tagavaraks on küllaldaselt praktilisi tähelepanekuid. Üksikvaatlusist loome süsteemi. Konstateerime, et kelle-mille(de)-käändeid mõnedes sõnades saame tuletada ka mida-keda-käändest. Tuletamisprotseduur on sama, mida kasutame siis, kui seletame, et -i-lise mitmuse aluseks on mitmuse osastav jne. Ärgem unustagem seejuures i-mitmuse nimetuse sobimatust, sest küllalt on sõnatüüpe, kus me ei näe i-d. Miks kirjanikele, sõnust ja teised säärased vormid i-mitmusse kuuluvad, ei ole normaalselt teada ka algkooli emakeele õpetajale endale. Nii võime siis vabalt vältida i-mitmuse kui sellise nimetust. Kuna grammatikais teist arusaadavamalt nime pole antud, siis ei saa seda ka siin anda — oleks täiesti sobimatu hakata looma eriterminoloogiat.

Kui nüüd III ja IV klassis toime saadakse käänete nimesid õppimata, millal oleks siis aeg neid õppida. Töö sihtide ja tulemuste seisukohast poleks neid vaja üldse õppida. Algkooli lõpetaja võib keelt osata hästi või halvasti, see ei ole kuidagi sõltuv terminoloogia tundmisest. Nii et loogiline järeldus oleks: käänete nimetusi algkoolis ei õpita. Ent see murrang tunduks ehk liiga järsu traditsioonide reetmisena. Tulevikus

kunagi neid enam ei õpetata. Esialgu võiks neid ju õppida. Alata viiendas klassis ja kuuendas moodustada kindlad paradigmad, s. o. pähe õppida ka käänete nimetuste traditsiooniline järjekord. Kuid seejuures ei saa unustada, et keeleoskus seeläbi midagi juurde ei võida. Aga õppida võib ju veel kurioossemaid asju.

Tähelepanu juhtimist pälvib käänamise õpetamisel veel üks seik. Meil kaldutakse väga ohtralt käänama üksiksõnu tervetes paradigmates. Nii tehakse mehaaniliselt sõnadega vabaharjutusi (mõtte- ja tähendusvabu!), millel ei ole vähimatki rakenduslikku väärtust. Äärmise näitena võiks tuua juhtu ühest rootsi õppekeelega algkoolist, kus riigikeele tunnis üks klass terve tunni käänas sõnu kõigis käänetes. Laste eesti keele oskus oli liialdamatult öeldud kehv. Vanemate klasside õpilased suutsid vaevu moodustada 3—4-sõnalisi lihtsaid lauseid eesti keeles. Üks käänatav sõna oli *v a r e s*, see oli kirjutatud õigesti kõigis käändeis. Allakirjutanu ei saanud jätta küsimata õpetajalt, miks ta lapsi laseb harjutada vorme, mida need kunagi elus ei vaja, sellal kui seda algelist, mida nad tarvitsevad, ei suudeta omandada. Milleks peab rootsi laps oskama vormi *v a r e s t e n a*? Enda kohta pean nentima, et ei ole kunagi seda vormi vajanud väljaspool keeleõpetuse-tundi; ei oska kujutella, et seda ka tulevikus tuleks tarvis. Seda vähem on mõtet osata seda mitte-eesti lapsel. Kuid ega eestigi laps sääraseid vorme vaja. Ometi õpetame ja harjutame neid, paneme õpilastele nõrku ja hädaldame, kui raske on emakeel, ja mida siin kõik ei tule õppida ja õpetada. Kas pole loogilisem selline tarbetu pagas kõik välja sulgeda. Ei ole vaja taotella, et laps oskaks igast sõnast iga vormi tuletada. Aitab sellest, kui ta vajalikke, kõnes ja kirjas ettetulevaid sõnakujusid oskab.

Tehkem sellest järeldus: sõnade käänamine tervetes paradigmates on algkoolis viljatu ja ebaotstarbekohane. Süsteemi pärast võib seda ju muu seas harjutada, kuid mitte alati. Salgamatult on õpetajalgi mugav anda paar sõna käänata. Võtab aega, enne kui on kirjutatud neliteist käändenimetust, niisama palju küsimusi ja sõna ise ainsuses ja mitmuses. Kuid vastatagu siiralt: kui palju õppis õpilane juurde kirjutades 5×14 sõna? Palju oli selles töös produktiivset, kui suur % läks puht ajatäiteks? Analüüsida tähendab loobuda. Seepärast harrastatagu enam käänamist lauseis või jälle üksikuis käänetes. Milleks ongi vaja alati välja kirjutada kõik kelle-mille-käänded? Kui lõppude õigekiri on kindlasti omandatud, on see ju ometi liigne. Kui teame näiteks, et sõnast *k o t t* mille-kääne on nõrgas astmes, siis teame seda ka, et kõik mille-käänded on samas astmes. Milleks neid siis mitmekordselt ümber kirjutada!

Eespooltöödud ettepanekud käänamiseõpetuses taotlevad lihtsustamist ning otstarbekust. Nende arusaaval rakendamisel emakeele õpetusse peaks saavutatama säästu töökoormuses ning lisatulemusi saavutustes. See peaks viima sammu edasi selles suunas, mida nõuavad kõik kooli emakeele-õpetuselt.

Emakeele kirjalikud tööd algkoolis.

Juhan Lang.

Käesoleva artikli ülesandeks on käsitleda keeleliste harjutuste ja kirjandite, üldse emakeele kirjalike tööde küsimust algkoolis kui kirjaoskuse õpetuse olulist osa. Seejuures on kasutatud arvilisi andmeid, mis on saadud mais 1936 Tartu linna ja maakonna algkoolis korraldatud ankeedi kokkuvõttest ja mis käivad 1935/36. kooliaasta kohta. Muidugi ei seisne kirjalike tööde väärtus ainult kirjaoskuse, s. o. teatavate kokkuleppesümbolite abil mõtete väljendusvõime õpetamises. Kogu emakeele õpetuse töö moodustab omaette orgaanilise terviku, kus kõik osad on üksteisega tihedasti seotud ning kus üks osa toetab teist. Nii on kirjalikel töödel suur tähtsus mõtete ja muljete korraldamisel selgeiks mõisteiks ja kujudeks, keeleõpetuses õigete vormide harjutamisel, puhtuse ning korra kasutamisel jne. Seega on kirjaliku väljenduse oskuse arendamine tähtis ka emakeele õpetuse teiste ülesannete teenimise seisukohalt.

Vaadakem nüüd, missuguseid kirjalikke töid tehakse meie algkoolis. Võttes aluseks õpilase antud töösse suhtumise iseseisvuse ja antud ülesande täitmise vabaduse määra, võime eritella järgmised 4 rühma kirjalikke töid:

- 1) ära kirjutamised, keelelised harjutused, etteütused;
- 2) kollektiivkirjandid;
- 3) iseseisvad kirjandid (ümberjutustused, tööd antud või vabalt valitud teemadel ehk vabatööd, tarbekirjad, referaadid);
- 4) vabad kirjalikud harrastused väljaspool otsest klassitööd, nagu: kirjavahetus teiste koolide õpilastega kas kodu- või välismaal, albumite koostamine, seinajalehed jn.

Kolm esimest rühma kirjalikke töid kuuluvad õpilase kohusliku koolitöö hulka ja neid praktiseeritakse seetõttu igas koolis. Viimane rühm esineb vaba harrastusena vaid osas koolis. Nii on Tartu linnas 16-nes ankeedi-vastanud algkoolis harrastatud albumite koostamist 8 koolis 123 õpilase poolt, kirjavahetust teiste koolidega 7 koolis 182 õpilasega, seinajalehte 5 koolis 63 õpilasega ja muid harrastusi 1 koolis 5 õpilasega. Kokku on sedaliiki töid harrastanud 63% koolist. Tuleb soovida, et igas koolis oleks tarvilusel vähemalt mõni neist harrastusist. Eriti väärtuslikuks tuleb lugeda kirjavahetust teiste koolidega.

Kirjaoskuse õpetamine algab meil koos kõne- ja lugemis- oskusega juba esimestest koolipäevadest. Kirjalike töödega sõna kitsamas mõttes, nn. kirjanditega (kollektiiv- ja vabatööd, ümberjutustused), tehakse algust enamikus Tartu linna algkoolist (80%) algkooli teises klassis. Domineerib siin kollektiivtöö (50%), kuna vabatöö (30%) ja ümberjutustus (20%) esineb märksa väiksemal määral. Tartumaalt kogutud andmeist on kirjanditega teinud algust I klassis — 10%, II klassis — 64% ja III klassis — 26% koolidest.

Missugused õpilase vaimsed võimed kirjandite puhul päämiselt rakendust leiavad, see oleneb ühelt poolt teemast, teiselt poolt õpilase hingelaadist. Tartu emakeele õpetajate poolt analüüsitud 112 õpilase tööd koosnevad järgmistest elementidest (keskmised protsentides):

Klassid	Analüüsi- tud tööde arv	Kuiva protokoll- mist	Kirjel- dust	Lapseea mälestusi	Fantaa- siat	Arutelu
II	6	7%	45%	13%	32%	3%
III	19	13%	44%	31%	8%	4%
IV	33	11%	51%	13%	12%	13%
V	30	5%	40%	25%	12%	18%
VI	24	6%	43%	22%	9%	20%
Keskmine	22	8%	45%	21%	15%	11%

Analüüsitud tööde vähese arvu ning mitmesuguse teemade valiku tõttu ühelt poolt ja liigitamiskriteeriumide võimaliku kō i k u m i s e tõttu teiselt poolt (piird üksikute liikide vahel pole kuigi teravad ja analüüsi-
jaid oli umbes paarkümmend), ei saa eelmistelt arvudelt oodata kuigi
suurt stabiilsust. Siiski huvitaval kombel torkab silma k a h e v i i m a s e
klassi kirjandite sisu võrdlemisi suur ühtlus. Siin
ligi poole õpilaste kirjandite sisust moodustab kirjeldav element (lähedus
ruumis ja ajas), teise poole — õpilase vaimuelu iseseisev looming (lapseea
mälestused, fantaasia, arutelu), kus õpilasel puuduvad otsesed toetus-
punktid lähemast ümbrusest ja ajast. Kui võtta ainult fantaasia ja arutelu,
siis need kaks kõrgemat vaimuelu-elementi leiavad väljendust kokku
umbes veerandis õpilaste tööd. Loomulik on aruteluelemendi süste-
maatiline tõus vanemais klassis, millega aga kahjuks käib kaasas fantaas-
iaelemendi langus. Üldiselt võib tegelikult kujunenud vahekordi õpilaste
tööde sisus pidada küllalt mitmekesiseks ja vastuvõetavaks, kuigi vane-
mais klassis tahaksin näha fantaasiaelemendi esinemist suuremal määral
kui seni.

Tartu algkoolis a a s t a j o o k s u l t e h t u d kirjalike tööde
h u l g a s t annab ülevaate järgnev tabel (sulgudes vastavad arvud Tartu-
maa koolide kohta).

Klassid	Tehtud kirjandite keskmine arv				Teiste kirjal. tööde lehek. arv
	Ümberjut.	Vabatöid	Kollekt. t.	K o k k u	
II	1,9 (3)	2,9 (5,2)	4,9 (6)	9,7 (11,2)	164 (120)
III	1,9 (3,2)	5,5 (8)	2,3 (4)	9,7 (15,2)	162 (127)
IV	2,6 (3,7)	9,2 (10,2)	0,9 (3)	12,7 (16,9)	157 (130)
V	2,5 (5)	8,4 (10)	1,3 (2)	12,2 (17)	154 (132)
VI	2,6 (5,2)	10,3 (10,4)	0,5 (2)	13,4 (17,4)	101 (130)

Seega võib nooremis klassis võtta keskmiseks kirjandite arvuks 10,
vanemais klassis (IV—VI) — 12—13. Kui keskmiselt iga kirjandi suu-
rust vanemais klassis hinnata 2,5 vihiku lehekülge, siis saame kirjandeid
aastas õpilase kohta keskmiselt umbes 30 lehekülge. Muude kirjalike
tööde keskmiseks lehekülgede arvuks on ümmarguselt 150. Nii saame
õpilase kohta aasta jooksul keskmiselt 180 lehekülge eesti keele kirjalikke
töid, s. o. iga tegeliku koolipäeva kohta umbes 1 lehekülge. Sama tulemuse
saame ka Tartumaa koolide kohta, kuigi sääl vahekord kirjandite ja teiste
kirjalike tööde vahel on tunduvalt erinev linna koolide omast. Nagu tabe-

list näha, on kirjandite arv vanemais klasses suurem kui nooremais, seevastu aga muude harjutuste arv nooremais klasses suurem kui vanemais. Keskmiselt jääb aga lehekülgede arv klassi kohta enamvähem konstantseks.

Neid arve hinnates tundub, et õpilase seisukohalt on tehtavate kirjalike tööde hulk küllaldane. Pealegi pole niivõrd tähtis, kui palju kirjalikke töid õpilased teevad, vaid palju rohkem — kuidas nad neid teevad. Tööde hulga tõusmisega võib kergesti langeda nende sisuline väärtus, mis mõjaks halvavalt üldisele töö edule. Pealegi tuleb silmas pidada, et rohkesti kirjutada tuleb õpilasil ka teistes ainetes, nagu mateemaatikas, maateaduses, ajaloos jne.

Kui keskmised arvud on enamvähem vastuvõetavad, siis neist suuremad kõikumused ühele ja teisele poole osutuvad liialduseks, millest tuleks hoiduda. Kui näiteks ühes algkooli III klassis on tehtud aasta jooksul ainult 3 kirjandit ja mõnes teises koolis VI klassis 7 kirjandit, siis on sellest kahtlemata liiga vähe edukaks töötamiseks. Samuti tahaksin märkida kui teist äärmust klassi, kus aasta jooksul tehakse näiteks 31 kirjandit VI klassis. Seepärast on vajalik, et õppenõukogud töökavade arutamisel fikseeriks id ka soovitava kirjalike tööde hulga ja koolijuhatajad valvaks id selle täitmise järele.

Edasi vaadakes, kui suur on see õpilase kirjalike tööde hulk, mis kuulub õpetaja otsese põhjaliku kontrolli alla, nimelt kirjandid ja etteüt lused. On ju loomulik, et näiteks kõiki keelelisi harjutusi ja ärakirjutamisi õpetaja ka paremal tahtmisel ei suuda kuigi põhjalikult kontrollida. Kogutud andmed näitavad, et etteüt lused lehekülgede arv ligikaudu võrdub kirjandite lehekülgede arvuga, s. o. ümmarguselt 30 lk. aastas. Seega moodustavad etteüt lused ja kirjandid ühtekokku umbes $\frac{1}{3}$ kogu õpilase kirjalike tööde hulgast. Ülejäänud $\frac{2}{3}$ moodustabki nõrgalt kontrollitava, sageli täiesti kontrollimata osa õpilase kirjalikest tööst eesti keeles. See on äärmiselt tähtis seik eesti keele õpetuse korraldamisel algkoolis, mida tuleb tõsiselt silmas pidada ja mis nõuab hästi korraldatud üldise kontrolli teostamist. Viimase all mõtlen säärast kontrollimisviisi, kus õpetaja põhjalikult kontrollib vähemalt 2—3 tööd klassist, kuna teiste suhtes lepib vaid üldise pilguga, et veenduda, kas tööd on kõigil õpilasil üldse tehtud ja kas välised nõuded tööde kohta on rahuldatud.

Mis puutub küsimusse, kui võrd on omavahelt asakaalus üksikute kirjandite liigid (ümberjutustus, vaba- ja kollektiivtöö), siis nagu eeltoodud tabelist nähtub, domineerib vabatöö (73%). Siin on „vabatöö“ all mõeldud kõik kirjandid, nii õpilaste endi poolt valitud kui ka õpetaja poolt antud teemade kohta, kus õpilane vaba on teema sisustamisel. On täiesti õige, et vabatööle tuleb anda tähtis koht teiste kirjandiliikide kõrval, kuid ei saa teda ka asetada liiga monopoliseisukorda. Minule tundub, et tuleks vabatööde arvu piirata, eriti vanemais klasses, ja nimelt ümberjutustuste ning tarbekirjade kasuks. Eriti peab seda silmas pidama tütarlastekoolides, kus niikuinii kiputakse liialt fanta-seerima. Kui siin ei muretseta vajanevat täiendust ümberjutustuste näol, siis võtab kogu töö ebasoovitava ühekülgs e suuna.

Et vabatööd tehakse koolides nii rohkesti, see oleneb nähtavasti nende tööde suuremast meeldivusest õpilasile. Ankeedi andmeil „meeldib hästi“ üksikuist tööde liikidest Tartu algkooles:

Klass	Vabatöö	Ümberjut.	Kollektiivtöö
II	91%	80%	95%
III	75%	35%	58%
IV	66%	50%	50%
V	62%	32%	41%
VI	57%	26%	—

Nagu sellest tabelist näha, on kõige suurema meeldivuse osaline vabatöö, kuna ümberjutustused on suhteliselt vabatööga võrdlemisi vähe meeldivad, eriti vanemais klassides. See on täiesti arusaadav, sest ümberjutustuse puhul tuleb opereerida kindlasti piiritletud mõttekäikude ja mõistetega, mis on suureks piduriks vabale mõttelennule. Tegelikult tuleb aga sageli vaja teiste mõtteid kokkuvõtlikult ning õieti edasi anda (protokollimine, sõnumite ja teadete edasiandmine, loetud teksti lühike kokkuvõte jm). Seepärast tuleb algkoolis ka seda oskust vajaliselt harjutada. Raske oleks siin anda täpseid norme üksikute tööde liikide kohta, kuid arvan siiski, et oleks küllalt kui vabatööde arv ei ulatuks üle 50% kõigi tööde arvust, eriti vanemais klassides. Selle kõrval nooremais klassides peaks domineerima kollektiivtöö ja vanemais klassides ümberjutustused, ka kirjandusliku sisuga, ja tarbekirjad. Ümberjutustuse eelastmeks nooremais klassides on kirjeldused piltide järgi.

Peatugem nüüd küsimustel, mis on seotud kirjalike tööde, eriti kirjandite tegemisega algkoolis — nii sisulisest kui ka tehnilisest küljest. Enne kõike väärib tähelepanu teema valik. Siin tuleb eriti silmas pidada, et teema oleks õpilasele jõukohane ja võimalikult ka aktuaalne, s. o. oleks lähedalt seotud õpilaste huvipiirkonnaga. Viimase nõude rahuldamiseks tuleb vahest anda 2—3 teemat korraga, mis võimaldab õpilasil teha eeldustekohast valikut.

Selle järgi, kas õpilane teeb kirjandi kodus või klassis, liigitame kirjandid ning kirjalikud tööd kodu- ja klassitöödeks. Missuguses vahekorras on tehtud Tartu algkoolis kirjandeid klassis või kodus, seda näitab järgmine tabel, kus on antud mõlema liigi kirjandite arv %-%-des:

	klassis	kodus
II kl.	82%	18%
III „	56%	44%
IV „	40%	60%
V „	40%	60%
VI „	39%	61%

Siit nähtub, et II ja III klassis püsivad ülekaalus klassitööd, kuna IV klassist peale läheb ülekaal kodustele töödele ja püsib konstantsena 60% suuruses. Et klassitöö toimub õpetaja silma all ja kõigil õpilasil ühtlastes tingimuses, siis nii kontrolli kui ka tööprotsessi jälgimise ning juhtimise mõttes on klassitööd eelistatavad. Ka on klassitööd märksa lühemad kui kodutööd. Seepärast arvan, et ei ole põhjust eelistada kodutööd klassitöödele, vaid mõlemat liiki tööde arv võiks olla enam-vähem tasakaalus või koguni ülekaal klassitööde kasuks. Isiklikult peaksin koguni päris normaalseks korra, kui igas veerandis tehtaks näiteks 2 klassi- ja 1 kodutöö-kirjand.

Enne kui õpilane asub tööle, peab tal teada olema terve rida nõudeid välise korra ja töö teostamise viisi kohta. On

vajalik, et igas koolis kõigis aineis valitseksid vihiku rakenduse kohta ühtlased nõuded ja et neist nõudeist peaksid kõik õpetajad kindlasti kinni. Vihiku pealkiri, etikett, peaks sisaldama peale kirjan-dite või üldse kirjaliku töö liigi nimetuse veel õpilase nime, kooli ja klassi nimetuse ning õppeaasta. Iga töö peab varustatud olema selle lõpetamise või esitamise daatumiga. Vihikul tuleb jätta kirjutamisel ääred, mitte aga kahelt poolt, nagu vahest tehakse. Siia kuuluvad ka märkused sullehoiu, kehahoiu ja käekirja kohta, millistele küsimustele pööratakse meil üldiselt siiski liiga vähe tähelepanu.

Omaette probleemi kirjandite korraldamisel moodustab mustan-dite ja illustatsioonide küsimus. Mustand on õigupoolest eeltööks ja seega loomulik koduste tööde puhul, kus on rohkem aega töö täitmiseks ja kus töö ise peab olema rohkem viimisteldud sisult kui ka välimuselt. Klassitööde puhul on vähe aega mustandi tegemiseks, samuti tuleb õpilasi harjutada kiiresti ja selgesti oma mõtteid kirjalikult väljen-dama. Seetõttu peaksid õigupoolest klassitööde puhul mustandid ära jääma, küll aga tuleb selle asemel õpilasi õpetada tööd kavastama ja seda kava täitma. Pikemaajaliste klassitööde puhul (2—3 tundi) on ka mustandid lubatavad.

Mis puutub illustatsioonidesse, siis tulevad need kõne alla peamiselt kodutööde puhul; klassitöodes on selleks liiga vähe aega. Iga töö moodustab omaette sisulise terviku, seepärast tuleb võtta illustrat-siooni töö osana, mis peab aitama graafiliselt väljendada sama meeolelu kui kirjandi tekst. Häid joonistajaid on vähe ja korraliku illustratsiooni tegemine nõuab rohkesti aega, seepärast pole soovitatav nõuda õpilasilt kirjandite kaunistamist, küll aga tuleb lubada neil õpilasil, kel selleks arusaamist ja annet, ilustada oma kirjandit tagasihoidlikult ja kooskõlas sisuga. Seejuures on vajalik, et ilustus oleks õpilase vaba loom-ing, mitte aga poest ostetud piltide pealekleepimine või kopeerimine. Ilustamiseks väiksemal määral tuleb lugeda pealkirjade ja algustähtede kaunistamist, samuti ka lõpuvinjettide tegemist. Need ei nõua palju aega ja seetõttu on kergemini rakendatavad.

Väga olulise osa õpilaste kirjalike tööde korraldamisel moodustab vigade korrektuur. Üldise nõudena tuleb silmas pidada, et kor-rektuur oleks võimalikult kiire. Õpilane on väga huvitatud oma töö õnnestumisest ja elab kogu aeg pärast töö lõpetamist teatava pinge all, mis on seotud selle tööga. Mida kaugemale, seda rohkem lahtub see pinge ja ühes sellega vastuvõtlikkus korrigeerivaile märkusile. Seepärast peab iga õpetaja püüdma parandamiseks võetud õpilaste vihikud anda tagasi võimalikult juba järgmisel päeval. Muidugi pole see alati teostatav. Kui aga puuduvad olulised takistused, peaks iga õpetaja säärase korra endale reeglits harjutama. Igatahes täiesti vastuvõtmatu on kord, kus õpilased peavad ootama nädalate viisi, enne kui saavad oma tööd tagasi; otse lubamatu aga on see, kui tagasiantud tööd on jäetud koguni parandamata!

Vigade parandajana esineb eeskätt muidugi õpetaja. Puudustele, milledest õpilane ise järele mõteldes jagu võib saada (tähelepanematused, kergemad keeivead jne.), võib õpetaja lihtsa allakriipsuta-misega tähelepanu juhtida, ilma oma parandust juure kirjutamata. Raske-mad vead tuleb aga õieti ära parandada, eriti ära märkides korduvalt esinevaid vigu. Säärane korrektuuritegemise viis on loomulik kirjandite

ja etteütluste puhul. Ärakerjutamise, keeleliste harjutuste ja testide puhul on parandamine rakendatav n a a b e r õ p i l a s t e k a u d u, kus õpetaja asemikuks on õpilane. See parandamisviis on täiesti otstarbekohane, eriti oma kiiruse tõttu, kui see toimub õpetaja järelevalvel ja juhtimisel. Vähemalt mõne tüübilisema töö peab õpetaja ise läbi vaatama, et hinnata töö vastavust ja õnnestumist ning et omalt poolt kontrollida õpilaste tehtud korrekture.

Edasi võib parandajana esineda ka õ p i l a n e i s e. See viis on rakendatav eriti grammatiliste harjutuste puhul: üks õpilasist loeb oma harjutuse ette, õpetaja ja klass jälgivad seda; tehakse kindlaks, millised vormid on õiged ja kus on viga, tehakse vastavad parandused, ja iga õpilane teeb oma vihikus parandused ise. Olgu kuidas tahes, aga mõnesuguse kontrollimis-võtte alla peaks kuuluma õpilase iga töö. Muidu ei selgu tehtud töö puudused, samuti pole õpilasel vajalikku hoolt oma tööd hästi teha.

On vead õpilase vihikus märgitud, järgneb sellele tüübiliste vigade analüüs ja registreerimine kogu klassiga. Kirjandite puhul kulub harilikult selleks kogu tund. Vigased laused ja sõnad analüüsitakse suuliselt, õige vorm kirjutatakse tahvile, sealt kirjutavad õpilased selle oma vihikusse või kaustikusse. On väga vajalik, et igas klassis peetaks sellele klassile tüübiliste vigade registrit, mille abil on võimalik õigeid vorme sageli drillida. Ka õpetajal peab olema säärane register, mida ta järjest täiendab.

Vigade selgitusele järgneb õige vormi omandamine õpilase poolt, milleks meil on tarvilusel mitmesuguseid võtteid, nagu: vigased sõnad ümber kirjutada üksikult ja ühes lausetega, vead õiges vormis selgeks õppida, ja kui siis veel eksitakse, siis 50 korda õieti kirjutada, iga vea eest õpilane hoiatuseks näiteks 2 tunniks põlvedele panna jne. Kõigi nende võtete edukuse eelduseks on õpilase aktiivne huvi veast vabaneda ja õiget vormi omandada. Ilma selleta muutub ka õige vormi suurearvuline väljakirjutamine mehaaniliseks tegevuseks, mis annab vähe tulemusi. Seepärast tuleb luua klassis vastav meeleolu, et iga õpilane püüaks aktiivselt suhtuda oma vigadesse ja neist vabaneda. Muidu võib korduda säärane lugu, millest jutustab üks Ameerika pedagoog ja mis kohandatult meie oludele oleks järgmine. Õpilane eksib sõnade „kodu“ ja „koju“ õiges tarvitamises. Vea väljarookimiseks jätab õpetaja õpilase pärast tunde kooli ja teeb talle ülesandeks — kirjutada sada korda: i s a t u l i k o j u. Et õpetaja oli vahepeal ära läinud, siis õpilane, oma ülesande täitnud, kirjutas tööle järgmise allkirja: „Parandasin oma vead ära ja läksin k o d u“, andis vihiku õpetajatetuppa ja läks koju.

See näide on psühholoogiliselt huvitav. Võib õige palju mehaaniliselt korrata mõnd sõnakuju; et ta aga muutuks aktiivseks sõnavara-osaks, selleks on vaja õige palju harjutusi, kus õpilane aktiivselt, nii-ütelda täie hingega oleks asja juures. Väga head õigete vormide fikseerimisel on ka suulised harjutused, mida tuleks senisest rohkem kasutada. Kõik see on hõlpsasti teostatav, kui on käepärast nende keelevormide ja sõnade registrid, milles eksitakse, ja kui õpilasil on täieline selgus sellest, milles nad eksivad.

Olgu parandused tehtud kuidas tahes, õpetaja kindlaks kohuseks on kontrollida, kas parandused on üldse tehtud ja kas nad on ka õieti tehtud. Peab tähendama,

et selles küsimuses eksitakse võrdlemisi sageli, mis on suureks miinuseks töös. Õpilasel peab olema teadmine, et kogu ta töö kuulub kontrolli alla, ka parandused, — ja siin ei saa olla mingisugust järeleandmist. Kui tööd on nii palju, et seetõttu õpetaja ei suuda kõiki õpilase töid korralikult kontrollida, siis tuleb vähendada tööde hulka, mitte aga nõrgendada kontrolli.

Lõpuks tähendan, et väärtuslikuks ergutusvahendiks õpilasile on üksikute huvitavamate tööde ettekanne klassis. On küllalt, kui iga teema kohta kanda ette vaid üks töö. See on tähtis mitte ainult ergutusena, vaid samuti eeskujuna. Nooremais klassis võib korraldada ka tööde näitusi klassi piires.

Eespool olen püüdnud kokkuvõtlikult esitada kõige olulisemaid nõudeid emakeele kirjalike tööde kohta kirjaoskuse edukaks ravimiseks algkoolis. Selge on, et kui ainult emakeeleõpetaja peab neist nõudeist kinni, mitte aga kõik õpetajad, siis on ka emakeeleõpetajal vaevalt loota oma tööst suuremaid tulemusi.

Tuleb tunnustada vastuvaidlematuks nõudeks, et iga õpetaja on ühtlasi emakeele ning kirjaoskuse õpetaja ja et kogu koolis peab valitsema kirjalike tööde suhtes ühtlane õppenõukogu poolt vastuvõetud kord, mille täitmise järele valvab koolijuhataja, alles siis võib loota senisest suuremat edu kirjaoskuse õpetamise alal.

Kirjandite kavastamisest keskkoolis ja gümnaasiumis.

Kusta Raud.

Et õpilane, eriti keskkooli ja gümnaasiumi klassides, enne kirjandi kirjutamisele asumist valmistaks kirjandi kava, see on päevselge tarve, mis ei nõua siinkohal enam põhjendamist ega selgitamist, kuigi on juhtumeid, millal kava koostamine pole hädatarvilik. Teema hea kavastamine on aga võrdlemisi raske ja õpilastele ebameeldiv ülesanne, mispärast nad katsuvad sellest neil kordadel mööda hiilida, kui kirjandi kavastamist otseselt ei nõuta. Seda möödahiilimist juhtub aga õige harva, kui kirjandi kava vajadus on saanud õpilastele juba n.-ü. verre kasvanud harjumuseks ja õpilaste teadvuses otse välditamatuks eeltingimuseks, mis tagab neile kompositsioonilt enamvähem õnnestunud kirjandi. Säärane harjumus ja kava vajaduse teadlikkus tulebki õpilastele kord-korralt sisse kasvatada, ühtlasi õpetades, kuidas tuleb mitmesuguseid kirjandeid kavastada. Kirjandid on ju mitut laadi (näit. jutustavad, kirjeldavad, iseloomustavad, võrdlevad ja arutlevad kirjandid), ja peaks olema täiesti loomulik, kui õpetaja tutvustaks õpilasi erilaadsete kirjandite tüüpkaavadega ja nende koostamisega. Seejuures ei tohiks õpetaja lasta end segada kartusest, et õpilane satub teatavasse šabloonidesse, mistõttu tema omaalgatuslik võime jääb kängu. Kel õpilastest seda omaalgatuslikku võimet on, selle vastu on õpetaja niikuinii salliv ega piira tema omaalgatuslikke püüdlusi. Aga oleme ju küllaltki kogenud selles, et enamik õpilastest on keskpärased

ja koguni saamatud, kellele tunduvaks toeks on õpetaja sellekohased näpunäited, juhised ja näidiskavad kirjan­dite kavastamise puhul. Ja lõpeks on šabloonilise näidiskavagi järgi kirjutatud kirjand ikka vastuvõetavam kui mingi kavata kaootiline ridade kompleks.

Allpool järgnev kirjutus ei tahagi anda mingeid erilaadsete kirjan­dite tüüp­kavu, vaid selles vaadeldakse kirjan­dite kava koostamist üldiselt, esitatakse mõned kavade skeemid ja demonstreeritakse näitlikult, kuidas võiks muude võtete hulgas õpetada keskkoolis ja gümnaasiumis õpilastele kirjan­dite kavade koostamist, eriti arutlevate kirjan­dite puhul.

Teatavasti koosneb kava kolmest põhiosast: sissejuhatus­est (I), arendusest (II) ja lõppsõnast (III). Sissejuhatus juhib lugeja selle juurde, mida kirjan­di arenduses hakatakse käsitlema. Arendus kui pikim ja olulisim osa kirjan­dist käsitleb teemat ta täies ulatuses, toob esile kõige selle, mida kirjan­diga üldse tahetakse ütelda. Lõppsõna võtab kokku arenduses esitatud mõtted ja tõstab esile teema käsitluse tulemuse (või tulemused). Neist põhiosade ülesannetest lähtudes tulebki ainestik liita korrapäraseks kavaks.

On võimalik ja lubatav, kuid ei ole mitte otstarbekohane alata kava koostamist sissejuhatus­ega. Õigem ja loomulikum on koostada kõigepealt arenduse kava ja alles seejärel sissejuhatus­e ja lõppsõna kava. On ju kirjan­di kirjutaja mõtted teema teadasaamisel jõuliselt suunatud kirjan­di sisuosale ehk arendusele, kuna sissejuhatus­e ja lõppsõna koostamine on hoopis kõrvalise tähtsusega. Sisuosaga ehk arenduse kavaga toime saadud, on võrdlemisi kerge ülesanne kombineerida arenduse ette sissejuhatus­e ja arenduse järele lõppsõna kava.

Arenduse kava koosneb, nagu teada, peapunktidest (1, 2, 3 jne.) ja nende igaühe juurde kuuluvaist alapunktidest (a, b, c jne.). Sissejuhatus­e ja lõppsõna kavas figureerivad ainult alapunktid (a, b, c jne.). Teema ainestiku iseloom võib vahel nõuda ka veel arenduse peapunktide grupeerimist (A, B jne.), mispuhul tuleb seegi näidata kavas (vt. allpool skeem nr. 2).

Kirjan­dite harilike kavade skeemid oleksid seega sää­rased (jälgida ka interpunktsiooni!).

Skeem nr. 1.

Kirjan­di pealkiri.

I. Sissejuhatus: a); b); c)

II. Arendus:

1.: a); b); c); d)

2.: a); b); c)

3.: a); b)

4.: a); b); c); d); e)

III. Lõppsõna: a); b)

Märkus 1. Peapunktide 1, 2, 3 jne. pealkirjad algavad suurtähega, alapunktide a, b, c jne. pealkirjad väiketähega.

Märkus 2. Peapunkte (1, 2, 3 jne.) ei ole muidugi igas kavas 4, vaid nende arv on kõikuv (2, 3, 4, 5 jne., mitte aga alla kahe); alapunktide (a, b, c jne.) arv on samuti vaba (ükskõik kas sissejuhatuses, arenduses või lõppsõnas): mõne peapunkti juures on neid vähem (kus on ainet kasinamalt), teise juures rohkem (kus aine hulk on suurem); sissejuhatus­e ja lõppsõna kavas ei tohiks alapunkte küll rohkem olla kui 3, kõige rohkem 4, sest muidu venivad need osad liiga pikaks.

Skeem nr. 2.

Kirjan­di pealkiri.

I. Sissejuhatus: a); b); c)

II. Arendus:

- A.:
1.: a); b); c)
 2.: a); b)
 3.: a); b); c); d)
- B.:
1.: a); b)
 2.: a); b); c)
- C.: a); b); c)

III. Lõppsõna: a); b); c)

Märkus: Punktid A, B, C ja 1, 2, 3 algavad suurtähega, punktid a, b, c jne. väiketähga. Muidugi on punktide A, B, C ja teiste punktide arv kõikuv, vastavalt aine hulgale ja iseloomule. Mõni A, B, C punktidest võib olla vahel ka ilma peapunktidega (1, 2 jne.), vaid on ainult alapunktid (a, b jne.); näiteks selles skeemis p.C. Kirjandis on soovitatav mahutada alapunktid (a, b, c jne.) üksteise alla eri ridadele, nagu punktid 1, 2, 3 jne. (vt. lk. 31 ja 32).

Vaatleme nüüd kava koostamise protseduuri, mida võiks tegelikult kasutada kavade koostamise õpetamisel ja ka mingi teema aine läbitöötamisel ühiselt õpilastega enne kirjandi kirjutamisele asumist. Demonstreerimiseks tarvitame näideteemat.

Oletame, et kirjandi pealkirjaks on antud „Õppimist takistavad tegurid“ (mõeldud on muidugi keskkooli või gümnaasiumi õpilaste jaoks).

On juhtumeid, kus pealkiri jätab kirjandi teema ebamääraseks, tumedaks, nimelt kui pealkiri on piltlikult sõnastatud, sümboliseeritud, allegoriseeritud või niivõrd üldine ja piiritlematu, et selle all võib kirjutada hoopis eriteemalisi kirjandeid, mispuhul õpilasel kulub aega enne kõike teema kindlaksmääramiseks. Käesoleva teema puhul on õpilastele otsekohe selge, et pealkirjas on väljendatud ka teema, mistõttu teema otsimise vaev õpilastelt ära langeb. Nad taipavad silmapilkselt, et antud kirjandis tuleb käsitleda võimalikult kõiki neid tegureid, mis ei lase ühel osal õpilastest saavutada rahuldavaid töötulemusi.

Järgneb ainekogu meenutamine ja mõtete kontsentreerimine. Teema on niivõrd õpilaselähedane, et ainekogu otse atakeerib õpilaste mõtetegevust. (Aga nagu juba eespool oli märgitud, keerlevad õpilaste mõtted ainult kirjandi arenduse, mitte sissejuhatuse või lõppsõna ümber.) Ometi on kogu ainekogu täiesti süsteemitus seisukorras ja laokil, teemat haaravad mõtted lendlevad kui sääsed õpilase ajus, lähenevad ja kaugenevad, mõned kaovadki ruttu. Kes õpilastest hakkaks üksiku mõtte sabast kinni haarates otsekohe kirjandit kirjutama, selle töö saaks kahtlemata kompositsioonivaene.

Selle asemel tuleb hakata ainet üles märkima. Kui ainet arutellakse kogu klassiga, siis tuleb see märkida klassitahvlile; kui aga iga õpilane teeb tööd omaette, siis märgib ta aine oma mustandlehele. Et ükski aine osa või osis käest ära ei lipsaks ja kava koostamisel arvestatamata ei jääks, on tarvilik iga teema kohta käiv kõik kirjalikult jäädvustada, kusjuures esialgu ei ole tarvis kinni pidada mingisugusest süsteemist ega järjekorrast: mis aga meelde tuleb, otsekohe kirja! Küll hiljem, kui enam midagi uut meelde ei tule, on aega ülesmärgitud mõtteid ja mõttekillukesi süstematiseerida ja kavastada, saagu neist kas arenduse pea- või alapunktid või koguni sissejuhatuse või lõppsõna osised.

Niiviisi märkmeid tehes koguneb ehk järgmine segamini olev ainetagavara: andetus; saamatus; laiskus; huvi mõne muu ala vastu; füüsilised

defektid (halb nägemine, nõrk kuulmine); vilets tervislik seisukord (kroonilised peavalud, korduv palavik, verevaesus, kõhuhäired jne.); juhuslikud tervisehäired (lühema- ja pikemaajalised, nakkushaigused); erakordne kasvamishoog; õpilaste vanemate vaesus (õppevahendite puudus, alatoitlus, sellest tingitud haigused ja nende puudulik ravimine, riietus, jalatsid, halvad õppimistingimused kodus, puudumine õpperaha maksmata olemise pärast, võimaluse puudumine järeleaitamistunde võtta, vaesusest tingitud meeleolu, teiste õpilaste suhtumine kehvemaisse õpilastesse, vanemate aitamine kodus; teenistuse hankimine koolitöö kõrval); õpilaste vanemate rikkus (hellitlemine, repetiitorid, omaalgatusest võõrdumine, kodused olengud, sagedane eten-duste külastamine); õpilaste kired mõne ala vastu (lugemiskirik; sportimiskirik, sõbrus-tamiskirik e. nn. „kurameerimine“, mängukirik, tantsukirik); varajane lõbuajanu; para-matad ja välditavad tegurid; puudulik edasijõudmine — halb nähtus; mõne õpilase püüdlikkus, kuid siiski halvad tagajärjed; seoses sellega nukrus, meeleheide; näide rikka õpilase kodus; näide vaese õpilase kodus; soov, et puudulikke õpilasi oleks vähem; kooli abi kehvemaile õpilasile; missugused on enamikus õpilased (hästi või rahulda-valt jõuduvad); tunded, mida äratavad nõrgalt jõuduvad õpilased (kaastunne, kahju-tunne, vihatunne, himu parastada mõnesid neist); logelejad õpilased — asjatud vanemate raharaiskajad, üldse laituseväärased.

Umbes niiviisi pannakse meenuv toorainestik kirja. Pole tähtis, kui toorainestiku hulgas on vahest sedagi, mida teema käsitlemiseks tarvis ei lähe — kes kõike siis hoobilt ette näeb!

Järgmine ülesanne on arenduse kava valmistamine. Enne aga tuleb põgusalt silmitseda toorainestikku, et otsusele jõuda, kuidas seda süstematiseerida.

Esimeseks mureks on peapunktide (1, 2, 3 jne.) esile tõst-mine ja nende loogiline järjestamine. Need võib esialgu ainult juhuslikus järjekorras välja kirjutada ja siis alles loogiliselt järjes-tada, kuid võib ka loogilise järjestuse mõttes teha. Lõpptulemuseks on, et peapunktid oma õiges asetuses on järgmised.

1. Õpilaste andetus ja saamatus.
2. Õpilaste füüsilised puudused ja haigused.
3. Õpilaste vanemate vaesusest tingitud te-gurid.
4. Õpilaste vanemate rikkusest tingitud te-gurid.
5. Õpilaste ükskõiksus järjekindla töö suhtes ja huvipuudus teoreetiliste õpingute vastu.
6. Õpilaste kired mõnel alal.
7. Õppimist takistavate tegurite liigitus.

Teiseks mureks on alapunktide kombineerimine pea-punktide juurde. (Vahemärkusena olgu üteldud, et iga mäрге, mis kava pea- või alapunktidesse toorainestiku hulgast on üle kantud, tuleb viimases maha kriipsutada.) Nii saamegi juba valmis arenduse kava, mis oleks ehk järgmine:

II. Arendus:

1. Õpilaste andetus ja saamatus:
 - a) andetuse ja saamatuse nentimine;
 - b) andetute õpilaste suhtumine õpinguisse (nende püüdlikkus);
 - c) nende töö tulemused;
 - d) puudulike tulemuste mõju nendesse enestesse ja teiste suhtumine säärase tulemustega õpilastesse.
2. Õpilaste füüsilised puudused ja haigused:
 - a) mõned parandamatud defektid (nõrk nägemine ja kuulmine);
 - b) kroonilised häired (alatised peavalud, kõhuhäired, korduv palavik, vere-vaesus);
 - c) haigused (tihti korduvad haigused, pikaajalised haigused, nakkushaigused);
 - d) erakordne kasvamishoog.

3. Õpilaste vanemate vaesusest tingitud tegurid:
 - a) raamatute ja muude õppevahendite puudus;
 - b) ebasoodsad kodused õppimisvõimalused;
 - c) vanemate aitamine kodus, kõrvaltööd teenistuse otstarbel;
 - d) puudumine õppemaksu tasumata olemise pärast;
 - e) võimaluse puudus järeleaitamistunde võtta;
 - f) alatoitus ja kehv riietus, neist tingitud tervisehäired, haiguste kiire ja vajaliku ravimise võimaluste puudus, koolist puudumine neist asjaoludest sõltuvana;
 - g) vaesusest tingitud meeleolu ja alaväärsuse-tunne;
 - h) kaasõpilaste suhtumine vaestesse õpilastesse;
 - i) näide ühe kehva õpilase kodust ja õppimistingimustest.
4. Õpilaste vanemate rikkusest tingitud tegurid:
 - a) rikaste vanemate laste liigne hellitamine;
 - b) nende õppimine repetiitorite abil ja omaalgatuse kangujäämine;
 - c) sagedased kodused olengud.
 - d) sagedane etenduste (kuigi vahest heade) külastamine ja sellest sõltuv ajakulutamine ja õppimise häirimine;
 - e) varajane lõbujanu;
 - f) näide rikka õpilase kodust ja õppimistingimustest.
5. Õpilaste ükskõiksus järjekindla töö suhtes ja huvipuudus teoreetiliste õpingute vastu:
 - a) ükskõiksed (laisad) õpilased igasuguse töö suhtes;
 - b) õpilased, kes ei huvitu teoreetilisist õpinguist;
 - c) seisukohavõtt säärase õpilaste kohta.
6. Õpilaste kired mõne ala vastu:
 - a) lugemiskirg;
 - b) sportimiskirg;
 - c) mängukirg (kaardid, male);
 - d) sõbrustamiskirg e. „kurameerimine“;
 - e) tantsukirg ja igasugune lõbutsemiskirg.
7. Õppimist takistavate tegurite liigitus:
 - a) välditamatud (andetus, füüsilised puudused, õpilaste vanemate vaesus);
 - b) välditavad (vanemate rikkus, ükskõiksus, huvipuudus, mitmesugused kired);
 - c) vihjed mõnede puuduste vähendamiseks (kooli abi, kaasõpilaste suhtumine).

Punkt 7 ei tarvitse kavas tingimata esitatud olla. Selle võib paigutada lõppsõna kavas või kogu arenduse kava korraldada nii:

Arendus:

- A. Vältitamatud õppimist takistavad tegurid:
 1. Õpilaste andetus ja saamatus:
 - a)
 - b)
 - jne.
 2. Õpilaste füüsilised puudused ja haigused:
 - a)
 - b)
 - jne.
 3. Õpilaste vanemate vaesusest tingitud tegurid:
 - a)
 - b)
 - jne.
- B. Vältitavad õppimist takistavad tegurid:
 1. Õpilaste vanemate rikkusest tingitud tegurid:
 - a)
 - b)
 - jne.
 2. Õpilaste ükskõiksus järjekindla töö suhtes ja huvipuudus teoreetiliste õpingute vastu:
 - a)
 - b)
 - jne.
 3. Õpilaste kired mõne ala vastu:
 - a); b); jne.

Kas nii või teisiti on arenduse kava valmis.

Seejärel tuleb koostada sissejuhatus e k a v a, mis peab meid juhutama arenduse kava juurde.

Sissejuhatus e k a v a võiks olla vaatluse all oleva teema puhul järgmine:

- I. Sissejuhatus: a) õpilased koolis oma edasijõudmiselt (head, rahuldavad, puudulikud);
b) puudulikult jõuduvad õpilased — murelapsed nii kodule kui koolile;
c) puuduliku edasijõudmise põhjuste vaatlemisele asumine (ülemineku-lause sissejuhatuselt arendusele).

Järgne b l õ p p s õ n a k a v a k o o s t a m i n e, mis kujuneb vahest sääraseks:

- III. Lõppsõna: a) puudulik edasijõudmine — ebasoovitav nähtus;
b) tarve kaotada miinimumini välditavad tegurid;
c) tarve vähendada ka mõne välditamatu teguri (näit. vae-suse) mõju.

Märkus: Lõppsõna a-punktiks võib väga hästi paigutada esimesest arenduse kavast punkt 7.

Kui nüüd ühendada sissejuhatus e, arenduse ja lõppsõna kava, ongi kogu kirjandi kava valmis, kusjuures on ära kasutatud k õ i k juhuslikult varemalt kirja pandud rakendusmaterjal.

Kui mõnele pole vastuvõetav see, et sissejuhatus e k a v a koostatakse p ä r a s t arenduse kava koostamist, siis võib sissejuhatus e k a v a koostada ka e n n e arenduse kava koostamist, et loomulikus järjestikus valmiks k o r r a g a kogu kava (sissejuhatus, arendus, lõppsõna). Raskusi see ei sünnita ja sellega võib täiesti nõustuda, kuid ainult sel tingimusel, et enne oleks märgitud ikkagi üles sisuline toormaterjal.

Võib-olla tundub lugejale, et eespool demonstreeritud toorainestiku märkimise ja kava koostamise moodus on väga keeruline, kunstlik, aega- ja vaevanõudev. See aga ainult n ä i b nii. Tegelikult, kui ollakse säärase kava koostamisega harjunud, sünnib see üsna kiiresti. Suur osa tööst tehakse ju m õ t e l d e s, ja kas see on paha, kui mõtlemise ajal sulg või pliiaats teeb märkmeid ka paberile? Igaüks õpetajaist teab, et õpilased, saanud teada teema, istuvad tüki aega mõttes, hoides pead käte vahel, enne kui kirjandi kirjutamisele asuvad. Selle mõtlemisaja kestel on õpi-lasel eespool esitatud protseduur kindlasti ka juba läbi tehtud, kuigi vahest mitte nii suure täpsusega, nagu selles näidisdemonstratsioonis. Pealegi ei ole k õ i k klassikirjandid nii rohke materjaliga kui siin vaadeldud kirjand (see sobib väga hästi ka kodutööks). Kodutööde ja mitmetunniliste eksami- või võistlustööde puhul ei saa ajapuudus säärase kava koosta-miseks kõnegi alla tulla. Kahetunnilisi klassikirjandeid tehes ei tule ka ajast puudu, kui sedaviisi kava ette valmistada. Nende ridade kirjutaja on seda väga rohketel kordadel katsetanud ja igakord ajaga toime saanud (näiteks selle õ.-a. I semestrilgi järgmiste teemade puhul: „Vesi inimese teenistuses“, „Tuli inimese teenistuses“, „Taimede tähtsus looduses“). (Vahemärkusena rõhutan siinkohal, et vähegi tõsisemad klassikirjandid p e a v a d olema ikka kahetunnilised.) — Lisaks eelöeldule olgu veel tähendatud, et iga kirjandi kirjutaja teeb igal korral niikuinii kõne all olnud protseduuri m õ t t e s läbi, muidu ei saa ta korralikku kirjandit üldse kirjutada. Mõttes (ilma et oleks midagi üles märgitud) on aga väga raske teha süsteempäraseid keerulisemaid kombinatsioone ja kõiki detaile õigele kohale asetada, mistõttu tahes-tahmata saab kirjand komposit-sioonivaesem ja lünklikum kui kirjaliku kava järgi kirjutades. Pealegi on

kirjanditeõpetus ette nähtud ametlikes õppekavades ja õpetaja ei pääse mõõda kirjandite kavastamise õpetamisest. Eeltoodu sobiks vahest üheks võtteks, kuidas kava tuleks koostada ja kuidas kava koostamist tuleks õpetada õpilastele, eriti arutlevate teemade puhul. On arusaadav, et on teisiigi võtteid selle- ja muulaadsete kirjandite puhul.

Olgu veel lühidalt demonstreeritud sama võtte kirjandusliku teema „Surmamotiivid A. H. Tammsaare teostes“ puhul.

Toorainestik: Kadaka Kaarli surm „Vanades ja noortes“; surmajuhtum „Varjundites“; Villu, Villu venna, Kõrboja Oskari ja külapoisi surm romaanis „Kõrboja peremees“; Mäe Krõõda ja Mari, sauna-Jussi, laste, Mäe Antsu, Pearu, Andrese ja Karini surm romaanitsükklis „Tõde ja õigus“; Olovernese, Nimetu, Osiase ja Manasse surm „Juuditis“; loomulik surm ja ebaloomulik surm (viimast märgatavalt rohkem); miks ebaloomulikku surma rohkem (Tammsaaret ennast ähvardas surm, ebaloomulik surm mõjuavaldavam, pingutatud intriigid võivad esile kutsuda surmajuhtumeid); surmajuhtumid usutavalt kujutatud; palju surmajuhtumeid; surma põhjused (raske töö, füüsilised ülepingutused, vägivaldne surm, õnnetud juhtumid, parandamatud ja nakkushaigused, enesemõrv, vanadusenõrkus, intriigid naiste pärast).

K a v a.

Surmamotiivid A. H. Tammsaare teostes.

- I. Sissejuhatus: a) A. H. Tammsaare kalduvus opereerida surmamotiividega; b) millega on see seletatav (autorit ennast ähvardas surm; tugevad intriigid võivad lõppeda surmajuhtumitega; surmajuhtumite, eriti ebaloomuliku surma jõuline mõju lugejasse); c) millised teosed kuuluvad vaatlemisele.
- II. Arendus:
1. Surm raske töö ja füüsilise ülepingutuse tõttu:
 - a) Kadaka Kaarli surm „Vanades ja noortes“;
 - b) Mäe Krõõda surm „Tõe ja õiguse“ I andes.
 2. Surm parandamatu haiguse või nakkushaiguse tõttu:
 - a) Mauruse tütre Ramilda surm „Tõe ja õiguse“ II andes;
 - b) tiisikushaige daami surm „Varjundites“;
 - c) Kadaka Kaarli surm (osaline surmapõhjus);
 - d) Mäe Mari surm „Tõe ja õiguse“ III andes;
 - e) laste surm „Tõe ja õiguse“ I andes.
 3. Surm enesemõrva teel:
 - a) Villu surm „Kõrboja peremehes“;
 - b) Osiase surm „Juuditis“;
 - c) Nimetu surm „Juuditis“;
 - d) Oskari surm „Kõrboja peremehes“;
 - e) sauna Jussi surm „Tõe ja õiguse“ I andes.
 4. Vägivaldne surm, õnnetud juhtumid:
 - a) külapoisi surm „Kõrboja peremehes“;
 - b) Olovernese surm „Juuditis“;
 - c) Manasse surm „Juuditis“;
 - d) Villu venna surm (sõjas) „Kõrboja peremehes“;
 - e) Mäe Antsu surm (karistussalkade poolt) „Tõe ja õiguse“ III andes;
 - f) Karini surm (trammi all) „Tõe ja õiguse“ IV andes.
 5. Loomulik surm vanaduse tõttu:
 - a) Oru Pearu surm „Tõe ja õiguse“ V andes;
 - b) Mäe Andrese surm samas teoses.
- III. Lõppsõna:
- a) surmajuhtumite rohkuse nending;
 - b) enamik surmajuhtumeid — tiisikuse tõttu, ebaloomulik surm, eriti naiste pärast; selle põhjused;
 - c) kuidas surmajuhtumite käsitlemine on A. H. Tammsaarel üldse õnnestunud.

Märkus: Et hoiduda kordumisest, võib sissejuhatuses punkt b kanda lõppsõnasse punkt b alla.

Meie sulissõbrad talvel.

Teet Lunts.

Sügav lumerüü katab maapinna, puud, veekogud — kogu looduse. Vaikus, rahu, eluavaldusi on vähe. Kadunud on suvine elu ja ilu. Loodus on nagu leinaliniku all.

Palju kurvem ja süngem oleks meie põhjamaine talv, kui röömus linnupere oma vidina, lennu ja hüplemisega ei elustaks lumega kaetud aasu, põlde ja raagus puud. On ju nemed, meie sulissõbrad, ainukesed, kes julgesti silma vaatavad valjule talvele. Enamik imetajaid on pugunud sooja urgu, millest nad vaid päikesepaistelise ilmaga ajutiselt lahkuvad; roomajad ning kahepaiksed on pugunud sügavasse mättasse või muda sisse talveunile, kalad liiguvad jääkatte all ja putukad uinuvad nukkudena mullapõues või mujal, et alles kevadel ärgata ellu.

Ainult linnupere väriseb külma käes, otsib igapäevast toitu puude okstelt, lumeta paikadelt, teedelt ja õuedest. Ikka röömsalt, ikka muretult. Ja kui talvine päike veidi röömsamalt heidab pilgu üle helkiva lume, ärkab linnukeses lootus kevadele, kuuldub juba jaanuaris, veebruaris kõrgest või ladvast röömus ti-ti-ti! Meidki nakatab see röömus meeleolu. Vaatleme hella pilguga tihasele, kes lendab meie aknale, või värvukesele, kes aida juures prügis askeldab. Tunneme, kuidas röömus linnupere meie tähelepanu köidab ja meie poolehoiu võidab. Ja kui õue pöösaste vahele seame üles linnu toidulaua, siis oleme saanud endale palju uusi värvilisi sulissõpru. *)

Talv ongi sobivaks ajaks, et alata tutvumist koduümbruse linnustikuga. Arvurikkad rändlinnud on siirdunud kaugele lõunamaale, alles kevadel võime neid jälle näha. Talvel aga õpime tundma paigalinde ja mõnegi haruldase talvekülalise kaugelt põhjamaalt. Raagus puud võimaldavad soodsalt vaadelda värvirikkaid sulissõpru, ja toidupuudus toob neid eluhoonetele lähedale. Kui rändlinnud hakkavad ilmuma, on meil kõik paigalinnud juba tuttavad.

Maal on linnueluga tutvumine kergem, siin on lindude elualad (biotoobid) mitmekesisemad ja kättesaadavamad. Loodusesõber linnast aga võtab ette ekskursioone linnaservale parkidesse, metsa ja asulaisse. Otsime meiegi üles kodunurga paigalinnud nende elualadelt. Hoosalt jälgides linnuelu, võime isegi külmal talvel koduümbruse linnustiku nimekirja kanda 35—40 linnuliiki. Rööm tööst tasub meile vaeva, mida näeme kavakindlaid jalutuskäike ette võttes päikesepaistelisel talvepäevil. Märkmik ja pliats kaasa, hea kui veel binokkel oleks — ja asume teele. Leitud linnu üle märgime ta värvi, tegevuse ja hääliitsuse.

Vaatleme ümber koduõues, aedades, parkides, asulate ümbruses ja teedel. Siit leiame hulga seemne- või marjatoidulisi, putukatoidulisi ja kõiksõõjaid linde. Meie alalised rahutud sädistajad varblased askeldavad juba aida, talli ees, otsides mahalangenud prügi või loomatoidu hulgast rohuseemneid ja viljaivi. Kes neid ei tunneks? Kevadel on tegemist nende maiasmokkade eemalepeletamisega peenardelt, kus nad maiustavad seemneidudega, sügisel aga

*) Oleks väga soovitav, et keegi linnusõpradest saadaks „Eesti Koolile“ kirjutuse lindude toitmisest talvel.
Toim.

aedmarjadega. Jultunud ja häbematud võivad nad olla seejuures, aga siiski küllalt targad ja ettevaatlikud. Need on meie k o d u v a r b l a s e d, kuna põldvarblane aiamarju ja seemneidusid peagu sugugi ei puutu. Kuna koduvarblane kogu aasta elamute ümbruses elutseb, rändab põldvarblane kevadel põldudele, metsatukkadesse, kus ta õõnsates puudes või viljaküünide katuste all pesitseb. Talve tulekul ilmub ta noorte lindudega inimasulate lähedale — küladesse, alevitesse; linnades on teda vähe näha. Eraldamise heaks tunnuseks on põldvarblasel must laik valgel põsel, valge võru ümber kaela ja kaks valget triipu tiival. Varblane on inimese kauane kaaslane. Teda leidub ka igal pool. Ameerikasse olla viinud teda väljarändajad eurooplased, kellede suurlinnade tänavad ei tundunud kodustena, kui seal puudus hüplev varblane.

Varblastega seltsivad enamasti ka talvikesed ehk talitsiitsitaja d. Neid nähakse kogu talve hoonete ümber toitu otsimas, kuid kevadel kaovad need metsatukkadesse pesitsema. Kevadtalvel omab üldiselt pruunikashall talvike toreda sidrunikollase pea ja rinna (isalind). Siis kuuldu juba veebruaris ta lihtsat ühetoonilist, aga helisevat laulu kõrgelt puu ladvast: sin-sin-sin-sii! Kutsehüüd: tsik! — Talvikeste hulgas võib mõnikord leida ka heledama seljapoolega idatalvikest, meie talvikete idapoolsemat alaliiki.

Väikese, rõõmsa, südi ja targa talverahva moodustab tihaste pere. Kodus aias, pargis, metsas võime neid leida suurte parvedena otsimas toitu, seejuures väga osavasti ronides. Kõige suurem neist on r a s v a t i h a n e (Parus m. major), keda talvel õigupoolest kõige sagedamini kohtame aias puudel, toaaknal, kes isegi tuppa lennates kohe end kodus tunneb, uurides läbi kõik toanurgad. Rasva peale on kõik tihased väga maiad. Emalinnul ulatub must vööt ainult kollasele rinnale, isalinnul ka üle kõhu. — Kui talveselg on murtud, võime kuulda rasvatihase kutsehüüdu: pink! pink!, mis meenutab metsvindi kutset. Ja kevadtalvel hõiskab ta läbi raagus pargipuude pikalt: pii-ka! pii-ka või — sitsi-da! sit-si-da! Suveks kaob rasvatihane metsatukkadesse.

Väike hall, pruunika seljaga, musta peaga sootihane (P. p. palustris) otsib samas puukoore pragudest tõuke ja ussikesi, häälightsedes kõige sagedamini: di-tšu!

Ka ilusat sinisepealist sinitihast (P. c. caeruleus) saab mõnikord näha põõsastikus ja puude otsas.

Koos tihastega leiame aias ja pargipuudel ka puukoristajat (Sitta e. europaea) ja porri (Certhia f. familiaris). Esimene on väheldane tüse lind, sinakashalli seljaga, roostepunaste külgedega ja valkja kõhualusega. Ainuke lind, kes pea allapidi mööda puid võib ronida. Väike puukoore värvi hallikaspruun ja alt valge porr puhastab väsimatult oma peenikese nokaga päeva jooksul hulga puid kahjulikest putukaist, nende munadest ja nukkudest, olles meile seega kõige kasulikum lind. Kiire tegevuse juures tuleb kuuldavale terav kutsehüüd: srü!

Ka roheline sulestikuga (kollane triip tiival!) roheline vint (Chloris ch. chloris) peatub pargis.

Külma tulekuga asuvad meie aedadesse, parki värvirikkad punarinnalised (isalind) mustapäised leevikesed (Pyrrhula p. pyrrhula). Rahvas nimetab neid kohati külmalindudeks. Tasane, veidi kurvatooniline flööditaoline düü-düü! on nende iseloomulik häälightsus. Parvedes

kuuldub aga elavat vadinat: diit-diit-diit! Osa leevikesi tuleb meile pakase saabudes ka põhja poolt, Soomest.

Need on meie talvekülalised.

Huvitav on jälgida linde asulais või parkides kasvavate marjarikaste pihlakate otsas. Siin võime mõnikord teiste marjatoiduliste lindude hulgas kohata haruldasi, väga värvirikkaid põhjakülalisi kaugelt Lapi- maalt. — Juba oktoobris olen siin kohanud suuri parvi kuldnokasuurusis viristajaid ehk siidisabu (*Bombycilla garrulus*). Heaks tunnusmärgiks on linnu topsuline tutt, mida ta võib tõsta või suruda vastu lagipead. Värvilt on viristaja meie värviküllasemaid ja kauneimaid linde oma kollase-, valge-, puna- ja mustavärviliste tiibade, kollasega äärestatud saba, musta kurgualusega ja silmavöödiga hallpunakal üldvärvil. Viristaja pesitusalaks on Euroopa, Aasia ja Ameerika põhjapoolsemad osad. Pihlakamarjadest rikkail aastail viibivad nad meil kogu talve. Mõnel aastal, kui ka põhjamaail on rikkalik marjasaak, ilmuvad nad meile hiljem. 1934. a. talvel nägin neid palju. Kevade tülles lahkuvad nad. Läänemaal nimetatakse neid linde ka kadakapüüdeks, sest et toituvad peale pihlakamarjade ka kadaka, kibuvitsa jt. marjadest.

Koos viristajatega võib mõnel aastal näha tublisti suuremaid männileevikesi (*Pinicola e. enucleator*). Nende mahepunane (isalind) või oranž (ema) sulerüü (saba ja tiivad on tumepruunid) on silmale väga meeldiv talvise värvivaesuses. Männileevike pesitseb samades põhjapoolsetes metsades, kus siidisabagi. Ta on väga vähe külmakartlik. Ainult toidunapid aastad sunnivad teda lõunasse rändama. Sellest olenevalt võib teda vaid üksikuil aastail tähele panna, teistel otsime teda asjata. Kuna männileevikesed on tulnud kaugelt põhjamaa metsadest, tunduvad nad meile hulljulgeina või isegi rumalaina. Püssipauku nad alul üldse ei karda, ka kaaslase surm ei heiduta neid. Aga kevade poole on neil juba kogemusi kokkupuutest inimesega. Samu jooni võime leida ka viristaja juures. Talvekülalisist lahkub meilt esimesena männileevike juba märtsis.

Asulate õuedes, teedel leiame peatumas meile tuntud tavalisi paigalinde — halli varest, harakat, kohati ka hakkija kodutuvi.

Suuremail teedel võime asulate juures harvem näha ka tuttlöökest (*Galerida c. cristata*), põldlöökesest natuke suurem, tutt pea peal. — Siin-seal teeservil, jäätmaal ja põllupeenrail kasvavalt ohakailt ning takjailt leiame õige sageli parve väikesi värvilisi ohakalinde (*Carduelis c. c.*). Nagu oleks lindude värvija nende juures tahtnud näidata oma värvide mitmekesisust, on neil „nägu“ (eelmine osa peast) helepunane, põsekesed valged, lagipea ja kukal mustad, tiivad mustad laia kollase vöödiga, sabasuled mustad, selg ja rinnaküljed pruunid, allkeha valge, jalad punakad. Teda peaksime nägema! Toitudes umbrohtude seemneist rändavad nad hulguslindudena ühest paigast teise, häälitsetes rõõmsalt: tiglits! Viimasest on saanud ohakalind endale paiguti nimegi.

Ka lumega kaetud põldudel on talvel elu. Mustade keradena veerevad põldpüüd lumel ega karda möödasõitvat hobusemeest. Külмага peidavad end sooja lume alla, kuhu tuisk nad sageli matab. Vaatlesin hiljuti, kuidas põldpüüd laskusid noolena koolimaja õue lume alla, kus viibisid kaua aega, kaelad vaid väljas. Varese ülelennul kadusid üleni

lumme. Üles hirmutatult lendavad sageli telefonitraadidesse, kus saavad surma ja põhjustavad postivalitsusele liini rikete tõttu suuri kulusid.

Meie põldude agar laulik lööke on lennanud lõunamaale. Ootame teda alles kevadel. Olen kuulnud rahvaarvamist (Ambla), et lööke kevadel muutuvat valgeks. Siin on tegemist hoopis teiste lökese suurusega lindudega — l u m e h a n g e l i n d u d e g a (Plectrophenax n. nivalis), keda nimetatakse paiguti ka lumelöökesteks. Viimased saabuvad meile sügisel oktoobri- või novembrikuus ja hulguvad suuremate või vähemate salkadena kogu talve mööda põlde ja teid ning lahkuvad kevadel märtsis-aprillis. Olen kevadeti näinud neid valgeid mustaseljalisi, mustakirju-tiivalisi linde parvedes sadade kaupa asumas põhjarännakule.

Sügisel ja eriti kevadel võime läbirändajana kohata põldudel veel põhjakülast p õ h j a v i n t i (Fringilla montifringilla), kellest mõned kogu talve meil peatuvad. Kevadel on nad põldudel koos metsvintidega. Siin on neid kerge teistest eraldada: isasel põhjavindil on pea, ülakael ja selg sinimust, kurgualune ja esirind on kollakasroostepruunid, metsvindil pea ja tagakael sinihallid. A. 1932 avastati põhjavindi pesituspaik Emajõe kaldal soometsas, millega tõendati, et mõned põhjavindid suveks meile ka pesitsema jäävad.

Lagedail põldudel ja mujal lumelagendikkudel võime mõnel aastal kohata lume-öökulli ehk l u m e k a k k u (Nyctea scandiaca). Üleni lumivalge sulestiku tõttu on raske teda eraldada lumisest maastikust, kus võib leida teda istumas päevaajal nähtaval kohal kivi otsas või madalal puuksal. Nagu põhjamaaine külaline ikka, ei ole ta kartlik inimeste suhtes. Oma hõimlastest öökullidest erineb ta eluviisilt sellega, et ta päeval saaki püüab. Lumekaku pesituslad on kauged nabaümbrismaad, Fennoskandia tundrad, P.-Jäämere rannad ja saarestikud. Meile ilmuvad nad enamasti novembris ja lahkuvad märtsis. Mõnel aastal, olenevalt põhjamaade toiteoludest, ilmuvad nad meile hulgana, teisel jälle puuduvad täiesti. Üks suurem rändeaasta oli 1935/36. a. talv, kus lumekakke Eestis registreeriti üle 30.

Siirdume nüüd põllult ja teedelt kõrvale heinamaale ja lehtmetsa. Milline elu kihas siin põõsastikus suvel! Nüüd on täielik vaikus. Siiski! Vidinal lendab parv väikesi linde kase otsa, kus algavad purustama kasekübikesi, rippudes okstel, pea allapoole, osavasti, nagu meie koduõue tihased. Need väikesed roheline seljaga ja kollaka kõhuga linnud on siisikesed (Carduelis spinus). Tšett-tšerr-tšett! lendavad nad edasi teisele kasele või lepale. Kaugemal kaskede otsas leiame jälle parve linde askeldamas kübikeste kallal. Osa linde otsib mahalangenud seemneid kase alt. Vist jälle siisikesed? Vaatleme binokliga: kujult nagu väikesed siisikesed, ülapool pruunivöödiline, alapool valkjas. Isalinnul laup ja rind õrnalt punane. Need on u r v a l i n n u d (Carduelis fl. flammeus), kõige tavalisemad ja arvurikkamad talvekülalised põhjamaalt. Ilmuvad meile oktoobris ja lahkuvad märtsi lõpul, aprilli algusel. Kuna nad toituvad kase- ja lepaseemneist, võib neid kevadeti suurte parvedena näha nende puude all lumevabas kohas toitu hankimas. Harukorral võib nendega koos näha ka veel põhjapoolsemaid, tublisti suuremaid h i i g e l - u r v a l i n d e (C. flavirostris holboelli), heledama seljaga heleurvalinde (C. fl. exilipes) ja haruldast rootsi kanepilindu (C. fl. flavirostris).

Niiskest sookaasikust tõuseb lendu t e t r e d e parv.

Palju elavam on talvine linnuelu kuusikus. Siin on soe, vaikne, on seemnetoidulistele rikkalikult käbisid ja putukatoidulistele ussikesi ja tõuke. Aga ka nende vaenlased kullid on asunud siia.

Suure vidinaga läheneb kusagilt tihaste parv. Ühe r a s v a t i h a s e juhtimisel liiguvad nad puust puusse, ühest metsatukast teise. Siin on koos kõrge terava tutiga t u t t - t i h a s e d (Parus c. cristatus), mustamütsilised m u s t t i h a s e d (P. a. ater) ja peagu samavärvilised p õ h - j a t i h a s e d (P. atricapillus borealis). Ilusal talveilmal kuuleme juba nende laulu: tutt-tihase kuristav tsik-tsik-gürrrr . . . (— —), musttihase peenike ti-ti-ti ja põhjatihase aeglane madal d ä - d ä - d ä ! Viimase kaudu tunneme kõige paremini põhjatihast. Tihastega on sagedasti ühinenud ka porr ja puukoristaja. — Metsaserval liigub suur parv (20—30 indiviidi) toredaid roosakasvalgeid pikasabalisi s a b a t i h a s e i d (Aegithalos c. caudatus), kes igal sügisel algavad hulkurielu läbi metsade ja võsade.

Kõrgelt kuuseladvast kostab üsna vali peenike, hiirehääli meenutav kiire laul: si-si-si-si!

Okstel näemegi hüplevat laulikut, meie linnuriigi kõige väiksemat liiget — k u l d p e a - p ö i a l p o i s s i (Regulus r. regulus).

Kaugemal kuulub kopsimist: seal tegutsevad r ä h n i d . Neist on suur kirjurähn (Dryobates m. major), m u s t r ä h n (Dryocopus m. martius) ja haruldane kolmevarbane r ä h n (Picoides t. tridactylus) kindlad okasmetsa elanikud, kuna roheline rähn (Picus v. viridis), h a l l p e a - r ä h n (P. c. canus), v a l g e s e l g - k i r j u r ä h n (Dryobates l. leucotos) ja põhjakülaline hele väike kirjurähn (D. minor transitivus) elutsevad lehtmetsades ja parkides. Talv aga toob mõnegi neist asulaile lähemale.

Kusagilt kuulub m e t s n ä ä r i ehk p a s k n ä ä r i (Garrulus g. glandarius) läbitungiv kare hää: rrrää-rääts. Värvirikas lind, aga halvavad teod: lõhub suvel linnupesi. Temale häälelt sarnleb ka harvem esinev pruuni valgetähnilise sulgrüuga m ä n s a k (Nucifraga c. caryocataetes), kes maias on pähklikele. Kohati nimetab rahvas teda pähklikratiks (Läänemaa). — Kuuseladvas tegutsevad üleni punaserüülised ja pruunitiivalised (isalind) ja kollakashallid (ema) k ä b i l i n n u d ehk r i s t n o k a d (Loxia). Need on omapärased linnud, kel nokk on risti kasvanud ja kes ka talvel pesitsevad. — Mitmesugustest rästastest on jäänud talveks ainult k a d a k a r ä s t a s (Turdus p. pilaris) — pikasabaline lind, häälitseb ka lendes. Nad hulguvad ümber ka parkides.

Öökullidest elutseb suuremais okasmetsis haruldase paigalinnuna k a s s i k a k k (Bubo b. bubo), kelle vali hüüd „uhuu“! kostab kaugele. K a k ö r v u k a s r ä t s (Asio o. otus) ja k o d u k a k k (Strix a. aluco) on siin. Nad on vaid öölinnud. Viimane on sagedane ka parkides.

Kullidest on talvise metsas harilikud k a n a k u l l ja r a u d k u l l . Laiades laantes Harju- ja Virumaal pesitseb haruldase paigalinnuna k a l j u k o t k a s (Aquila ch. chrysaetus) ja Läänemaal m e r i k o t k a s (Haliaeetus albicilla). Kõik kotkad on looduskaitse all. — Küttide rõõmuks leidub niiskemais metsis t e t r i , r a b a p ü ü s i d , l a a n e p ü ü s i d ja harva ka m e t s i s e i d .

Läbinud metsa, jõuame jõe äärde allikarikkale kärestikule. Jõgi on jääkatte all, kuid siin vuliseb lahtine vesi. Üsikud veeputukaist ja kaladest toituvad linnud talvitavad siin. Madalas kaldavees astub pruunikas-

hall, valge rinnaga lind, otsides kivide alt vees-elutsevaid putukaid. Lendab kivile, peatub, sukeldub üleni vette mõnele kalaimule järele. See on vesipapp (*Cinclus c. cinclus*) meie haruldane ja omapärane laululind. Põhja-Eesti kiirevooluga jõgedel esineb ta sagedamini kui Lõuna-Eestis. Ka vesiveskite juures võib teda leida. — Lahtisil allikail, veekogudel käivad toitu otsimas ka siia talvitama jäänud sinikaelpardid, meie kodupartide sugulased. Kuid talve uhkuseks on siiski meie kodumaa linnustiku kauneim esindaja — jäälinn (*Alcedo atthis ispida*). Oma värvide toredusega sobiks ta rohkem lõunamaale kui meile. Jäälinn on umbes varblase suurune, must nokk on tal sirge, tüse ja väga pikk, pea rohelise-mustavöödiline, selg läikiv rohekassinine, alapool ja peaküljed kollakaspruunid, jalad punased. Toitub kaladest. — Jäälinn pesitseb meil P.-Eestis (Pirita jõgi) ja L.-Eesti kõrgetes liivastes kallastes, kus ehitab ligi 1 m pika kaldasse uuristatud toru lõppossa oma pesa. Selle haruldase linnu pesitsusolusid valgustas noor ornitoloog Eerik Kumari (Sits), kirjeldades a. 1938 „Loodusevaatlejas“ jäälinnu pesitsemist Ahja jõel. — Osa jäälinde rändab talveks lõuna poole, kuna mõned kogu talve kiire vooluga kinnikülmumata jõekeste ja veskijärvede ääres peatuvad.

Neid paigalinde kohtame ka suvel, sageli küll teises ümbruses. Olles tuttav nende välimusega, pühendame rohkem tähelepanu nende ja rändlindude laulule. Mõnigi talvel tuttavaks saanud paigalind esineb suvel tähelepanudava laulikuna (näit. ohakalind, musträstas, siisike jt.).

Nagu helilooja suure sümfoonia ettekandel kuuleb ja tunneb igat muusikariista, nii hakkame meiegi suures linnukontserdis tundma igat laulikut. Ja arusaamine sellest on siis palju sügavam.

Kirjandust.

Härms, M. Eesti linnustik, „Loodus“ 1927.
Kaigorodov D. Lindude riigist. 1923.
„Loodusevaatleja“ aastakäikude artiklid.

Koolitoota nurk?

T. Orgussaar.

Vanasti oli ta häbi- ja karistusepaik. Kahtlemata mõnes koolis praegugi. Minu koolitoota (klassitoota) ühes nurgas on ahi, teises raamatukapp, kolmandas nende poiste armsaim istepink, kes tahavad olla eemamal õpetajast rahulikuma olemise lootuses. Ega need poisid alati ole õpetajapagulased, nad on muidu rahuarmastajad. Neljas nurk on pisike, ukse ja akna vahel. Sinna ei mahugi midagi suuremat, see on nii käimisruumi lisaks.

Nii on siis minu koolitoota nurgad väga tarviliste asjade asukohaks. Palun sarnasena võtta ka toimetaja lahkel loal lubatud nurgakest „Eesti Koolis“.

Kipitab juba mõni aasta hinges paluda härralt toimetajalt pisike nurgake ajakirjast, kuhu ei mahu ei soojuseallikas, ega vaimuvalguse panipaik, ega ka

rahuarmastaja õpilaselement, vaid see nurgake, mis jääb ukse ja akna vahele ja on nagu osake meie tegeliku koolipere igapäevasest läbikäiguruumist sisse ja välja; sisse — enamasti heade mõtete ja kavadega, — välja aga kõrvatagust sügapananevate probleemikestega — kas, kuidas ja miks?

Vahest ehk mahuvad sellesse nurka mõttekillukesed meie kooli igapäevsusest. Kindlasti leidub kolleegidel omalt poolt paras killuke juurde panna, ja mõni kunstiaandeline kaasvõitleja loob lõpuks neist killukesist mõne mosaiikpala meie kunstikehva koolitoe kaunistamiseks.

See oleks minu ettekujutus koolitoe nurgast. Poetan siia ka esimesed killud.

I.

Tulen klassist läbi saali. Põrandal paberitükk. Selle juures IV klassi tüdruk. Kummardun paberitükki tõstma. Ent tüdruk on väledam.

Küsin: „Kas sa enne ei näinud paberit põrandal?“ — „Ei!“ — „Aga kas sa plekki omal kleidil märkad?“ — „Jah, kleidi ma vaatan hommikuti üle“.

Hea seegi, mõtlen; kui meie lapsed juba oma isiku korrallikkuse eest on harjutatud hoolitsema, siis ei ole meil vaja enam pidada „sügeliste püha“ ja kadunud onu Kitzbergi jutustus on muutunud juba ajalooks. Võime siis juba harjutada oma inimestele laste kaudugi ümbruse korraldamist. Oleme aga üsna kaugel neist Krimmi tatarlastest, kellel kadunud G. E. Luiga jutu järele elamu muldpõrand olevat kaetud valge linaga.

Maakodude üldine korrastamine on meil alles algamas. Muidugi peab see algama ruumide sisekorrastusega ja siirduma seest välja, õue ja viimaks ka toataha. Loodame, et koolid aasta-aastalt kodukorrastust süvendavad õpilaste kaudu. Praegu nagu ei ole veel kõigil lastel silma ümbruse korratuse nägemiseks, mida tõendab ka eespool toodud juhtum.

Teisest küljest ei saa ka kool kätte ideaalset korrashoidu, niikaua kui lastel ja ka vanadel puudub lugupidamine puhtusest. Muide, õpilastega saame ikkagi ennemini hakkama, sest nemed on meie kätes mitugi tundi päevas. Vanematega on lugu halvem, kui nad koolimajja tulevad. Iga kokkutuleku järele on põrandal jalgadega toodud mustust ja paberitükke (kompvekipabereid).

Kuid oleme meie, koolipere, kultuurikandjad!

II

V klassi matemaatikatunnis. Käsil on harilik murd (mis muide tegelikus elus esikoha on pidanud loovutama lihtsamale kümnendmurrule).

Tahame murde lühendada, koondada ehk taandada. Tavalise meetodi kohaselt hakkame tööga pihta ilma eelneva seletuseta ja reeglita. $\frac{4}{8}$. Paus! Olen sunnitud siiski tahvlile kirjutama — $\frac{4}{8} = \frac{1}{2}$. Edasi läheb. Lühendame Maramaa õpikust nr. 195 peagu terve lit. a. päris ladusasti.

Siis küsin: „Aga kuidas lühendada murdu?“ Lastel suured silmad — suunatud minule. Mõtleme. Ei paremat!

Kas õpetaja nüüd peab reeglita appi minema?

III.

Pedagoogiline patt. Lõpetasin praegu VI klassi etteütluise korri-geerimise.

Andekal õpilasel oli 1 viga, vähimandekal — 20. Vastavalt pedagoogilisele praksisele peaksin hindama esimese töö kõrgeima hindega, teise madalaimaga.

Ometi tunnistame üheks pedagoogiliseks patuks alaväärsustunde süvendamise. Sel nõrgemal, õrnatundelisel tütarlapsel, on ta olemas: ta teab, et ta kirjutab teistest halvemini. Ja mina pean iga tema halva töö hinnanguga süvendama seda tunnet. Ma pean hindama tema kirjaoskust, mis nii visa on tõusma, mitte niivõrd tema tahtest, püüdlikkusest ja hoolsusest olenevalt, s.t. võimeist, mida saab temas arendada ja mis õigupoolest ongi pedagoogika taotlusobjektiks, vaid seda omadust (andetust), mida ei mina ega tema ravida ei suuda. Võib-olla lahkub ta koolist ilma lõputunnistusega, sest selle saamiseks peavad olema kõik hinded vähemalt rahuldavad. Hinnata tema õigekiri rahuldavaks? Kuhu jääb siis relatiivse hinnangu kriteerium, ainuke, millest lapse mõistus aru saab, ja ka ainuke, mida lubab meie praegune arusaamine koolihinnangust? Kes ees — see mees! Ometi on see õnnetu õpilane hoolsam esimesest, kes koolis lõikab loorbereid eeskätt tänu oma andekusele. Andekas saab oma tasu olevikus, kuna andetu võib parimal juhul elada ainult kõigi viletsate trööstist: õndsad on ..., sest ... jne.

Filosoferimine öeldakse olevat nõrkus.

Tugev inimene rühib rinnaga. Kuid laps on ju nõrk loomu poolest. Ja laste seas peab olema lapselik.

Praegune hindamine on vahest küll eluline selles mõttes, et elu hindab samuti; kuid pedagoogiliselt, s.t. lapse võimete tugevdamise abinõuna, on ta patt.

Või eksin ma?

IV.

Kontrolltöö matemaatikas. Paarile poisile pean tegema märkuse, sest nende silmad kipuvad — vilksti — eesistuja lauale.

Enamik töötab aga iseseisvalt.

Mõned pöörduvad kiusatuse vältimiseks isegi pooliti seljaga üksteise poole. Eriti tõsiselt on oma töö juures tüdrukud. Isegi naabrilt kuivatuslehte laenates ei pöördu nad, vaid võtavad ka tagantkätt.

Ei ole nad hirmutatud karistusega. Olen koputanud südamele ja ka enesehindele, seletades, et kontrolltöö on iseseisev töö ja abiotsimine seejuures ei ole tavaline abi otsimine, vaid võõra vaeva omandamine, ja et enesest lugupidav inimene iseseisva töö juures ei tahagi teise abi.

Näib, et tüdrukud omastavad selle moraali kindlamini kui poisid. Kas poiste sisetunne on nürim?

Muljeid Poola, Saksa ja Prantsuse lasteaedadest ning päevakodudest.

Marta Haas.

Igaüks, kes pikemat aega on töötanud oma erialal, tunneb vajadust tutvuda teiste töömeetodite ja saavutustega samal alal.

Töötades lasteaednikuna 13 aastat, tekkis mul mõningaid küsimusi ja kahtlemisi oma töö suhtes, millele vastuse leidmiseks osutus möödapääsmatuks pikem õppereis. See teostuski 1939. aasta kevadel.

Kuigi õppereisi peaesmärgiks oli tutvumine lasteaedadega, püüdsin võimalust mööda vaadata ka teisi kasvatusasutusi, mis on tihedasti seotud lasteaiaga, või kus peale koolikohustuslike laste tegeldakse eelkooliealiste lastega. Tihti on lasteaed kooliga nii seotud, et lasteaiad tööd eraldi käsitleda ei saagi.

Õpperreis läbis kolm maad: Poola, Saksa ja Prantsusmaa. Pikema ringi tegin Saksamaal, kus peatusin Berliinis, Hamburgis, Bielefeldis, Herfordis, Kasselis ja Frankfurdis. Poolas ja Prantsusmaal peatusin ainult nende riikide pealinnades.

Võlgnen palju tänu meie Poola, Saksa ja Prantsuse saadikuile, kelle lahel kaasabil võimaldati mul sissepääs kasvatusasutustesse.

Kas Poola lasteaiad ka praegu veel töötavad või kuidas nad töötavad, selle kohta puuduvad igasugused andmed, kuid kenad muljed kevadel nähtud Varssavi lasteaedadest on veel värsked ja need jäävad meelde kauemaks ajaks.

Lasteaiad ja lastesanaatorium Poolas.

Poola eelkooliealiste laste kasvatuses olid silmapaistval kohal Pilsudski-nimelised vabaõhu-lasteaiad. Esimene lasteaed asutati a. 1927. Tänavu kevadel oli niisuguseid aedu Poolas 70, neist Varssavis 6.

Elnimetatud lasteaedu lähemalt vaadeldes köidab tähelepanu aed ja aiandus. Peahoone on vähema tähtsusega. Lasteaedade siht on viia lapsed välja värskesse õhku nii suvel kui ka talvel. Enne kõike hoolitsemine laste tervise eest.

Tegevus, töö ja mäng seisneb laste vabategevuses. Selleks on aias mitmesugused liumäed, lauad ja kiiged, igale vanusele vastavad; raudvõrestikud ronimiseks ja rippumiseks; mänguplatsid, suuremaile lastele omad ja väiksemaile omad; liivakastid mitmes suuruses ja sügavuses. Aia kohta on vähemalt üks veebassein, vahel üsna tilluke, aga alatise läbijooksva veega.

Mänguplatsidel kasvav muru on sellise koosseisuga, et selle peal võib alati mängida ja joosta, ilma et see närbuks või kuivaks. Palliväljakuiks on samuti muru, vahel ka muldne plats, millest talvel ülevalamistega saadakse liuväli. Kusagil aia serval asub pergola, kus pidude puhul ettekandeid korraldatakse.

Laste jaoks, kes tulevad aeda ühes emaga või hoidjatega, on erimuruplatsid, sest Pilsudski aeda tuuakse ka imikuid. Peale imikute on aias ruumi lasteaiad- ja kooliealistele lastele kuni 14 aasta vanuseni. Laste läbikäik aia suvel kuni 1000. Aia personaal, peale arsti ja õe, imiku-

tega ei tegele. Emad ja hoidjad mängitavad, söödavad, kaaluvad ja pesevad neid ise. Personaali kuulub juhataja, viis kuni kuus kasvatajat, arst, õde, majapidaja, aednik, väravavaht. Lapsi ilma arstliku kontrollita ja registreerimata aeda ei lasta. Arst käib kaks korda nädalas. Vaesemad lapsed saavad lõunasöögi tasuta. Kasvatajad on head võimlejad, kes tunnevad palju liikumis- ja vabaõhumänge.

Peale mänguaia on tööaed, kus lastele õpetatakse aiandust. Muidugi on igal lapsel oma peenar.

Linna südames selliseid aedu ei ole ruumi puudusel, vaid neid asutatakse jõe ja parkide äärtele, ja sellest siis oleneb nende suurus ning avarus, nende aedade täiuslikumad omadused.

Peahoonet võiks võrrelda suure suvilaga, mis piirab aeda harilikult kahest küljest aia poole avatud suurte rõdudega, kuhu on asetatud laudu ja toole, kus lapsed söövad ja vihmastel ilmadel mängivad.

Ruumid jagunevad järgmiselt: suur saal, söögituba, köök, käte- ja jalgade pesemise ruum, duširuum, kantselei, arsti kabinet, riietehoiuruum ja mänguasjade hoiuruum. Igal lapsel on oma kapp. Mänguasju on toas mängimiseks vähe ja nendest ei hoolitagi, sest igasuguse ilmaga püütakse olla väljas.

Neis aedades Montessori ja Fröbeli meetodit ei kasutata; kuid on aedu, kus kasutatakse ka nende pedagoogide meetodeid, nimelt vanemais aedades.

Peale lasteaedade tutvusin ühe suurema lastesanatooriumiga nõrga tervisega laste jaoks, mis asub Varssavi lähedal suvituskohas. Sissepääs on võimaldatud neile lastele, kellele arst erilise ravi tarvilikuks peab.

Selles kodus on 150 last, kellele vanus on 3-st kuni 17 aastani. Eelkooliealiste laste jaoks on seal ka lasteaed. Lapsed viibivad sanatooriumis rohkemalt 2 kuud. Kuid on lapsi, kes kahe nädalase kosumise järele võivad lahkuda. Enamikus on nad vaesed lapsed, kellede ülalpidamiseks kulud katab ühiskond. Peale vaestelaste on sanatooriumis ka jõukamaid lapsi, kellede eest vanemad tasuvad.

Sanatooriumis oli alatine tuuletõmbus. Mulle näis see väga imelikuna, eriti et tegemist oli haiglaste lastega; kuid öeldi, et see olevat päris soovitav. Õhk seal on väga kuiv.

Asutusel on kasutada suur männimetsaga piiratud maa-ala, kus on korraldatud spordi- ja mänguplatsid ning iluaiad.

Lapsi toidetakse 4 korda päevas ja hästi. Kaks korda päevas on lamamine väljas lahtisel rõdul vastavil raammattidel. Lamamine toimub igasuguse ilmaga aasta läbi, nii suvel kui ka talvel. Enne lõunat lamatakse kasvataja jutustust kuulates või vaikselt omavahel juteldes; peale lõunat on vaikne lamamine, kinniste silmadega, kuigi und ei ole.

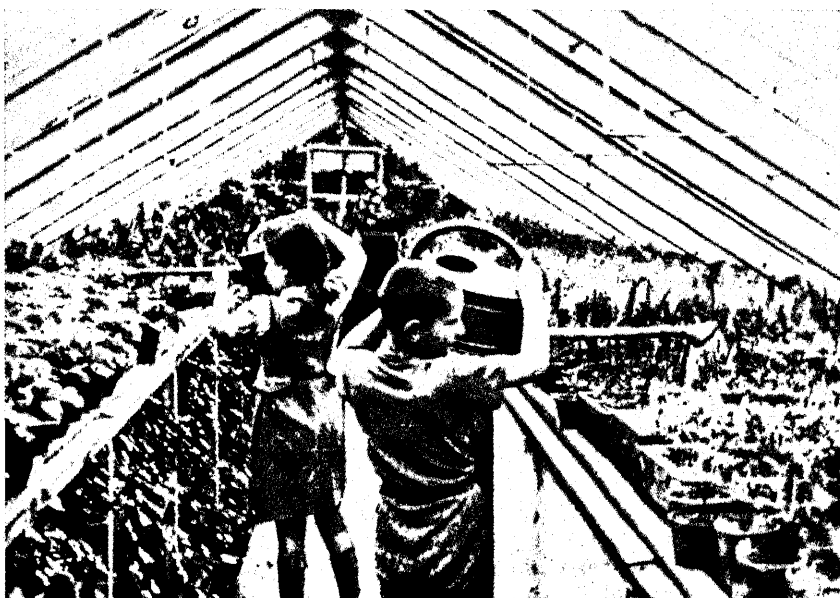
Asutuses töötab arst, kes ühtlasi on ka hambaarst. Õpetajaid-kasvatajaid on 8, kõik eriharidusega. Lauuluõpetaja näiteks konservatooriumiharidusega, samuti teised vastavalt oma aladele.

Mis eriti seal sanatooriumis meeldis, oli see, et õpetus-kasvatus on elulähedane, s. t. ühendusse viidud igapäevase töö ja eluga sanatooriumis ja selle ümbruses. Kui Pilsudski aiad olid huvitavad oma aiandusega, siis see kodu või sanatoorium on kui mingisugune kodumajanduse muster-asutus. Lastekodul on oma täiuslik kanala, kus vanu kanu oli 300, peale selle pojad mitmes vanuse astmes, lõppedes poegadega, kes äsja olid haudumismasinast välja tulnud. Kanade asula on omaette tore kodu, igal

kanal oma ilus kapp-pesa. Kanad ja munad on nummerdatud, nii nagu see on otstarbekohastes kanalateski. Kanala juhataja oli ühtlasi ka õpetaja. Sanatooriumil oli peale kanala veel kodujäneste ja kitsede kasvatus. Lapsed joovad sanatooriumis kitsapiima.

Kasvuhooned on nii suured, et peale sanatooriumi tarviduse jätkub juur- ja aiavilja ning lilli turustamiseks. Zooloogiakabinetis on akvaariumid mitut liiki kaladega, muude seas üks Lõuna-Ameerika kalaliik, kes ei koe, vaid sünnitab elavaid poegi. Palju preparaate loomade ja lindude siseelunditest. Basseinid mitut liiki vesitaimedega. Väike ja üsna primitiivne ilmajaam, kuid kõigiti otstarbekohane.

Vaadeldes kõiki neid majanduslikke asutusi, mis piirasid seda kodu, tekkis tahes-tahtmata keelele võrdlus elulähedasest õpetusest, sest lapsed pidid kõigis neis asutustes kaasa töötama ja õppima.

Kasvumaja Medema sanatooriumis.

Kooliealiste laste tööd läbivõetud õppeaineist olid asjalikud ja suure arusaamisega väljendatud, näit. kana tundma õppides oli üks 12-aastane tütarlaps teinud joonise kana läbilõikest; alla oli kirjutatud „kana kui masin“, mis algas tegevust toitmisega, muna kasvamisega ja arenemisega kuni munemise protseduurini. Õpinguid korraldatakse aastaegade järele. Tihti peetakse seltskondlikke kohtuid lindude ja loomade eluvalduste üle.

Sanatooriumi majad olid vanad ja tillukesed. Sõja kartusel ei juletavat ehitada uhkemaid maju. Olin huvitavast ja praktiliselt ärakasutatud ümbrusest nii vaimustatud, et fassaadi tähelegi ei pannud. Uudiseks oli veel vanade värvimata põrandate poonimine nii, et need olid läikivad ja puhtad.

Köök selles majas oli samuti väike ja kehv, kuid hiilgavas korras olid sahvrid ja kelder ning külmutuskambrid täiuslikud. See on ka arusaadav, sest heale toitlusele pannakse sanatooriumis erilist rõhku ja seda on võimalik teha siis, kui toiduainetel on otstarbekohased hoiuruumid.

Lasteaiad ja lastepäevakodud Saksamaal.

Saksamaal oli võimalus tutvuda lastekasvatusega mitmes linnas.

Enne kui asuda saksa lastepäevakodude vaatlemisele, lubatagu mul peatuda üldse laste eest hoolitsemisel Saksamaal.

Hoolitsemine laste eest on täiuslik: see ei seisne mitte ainult vaestelaste eest hoolitsemises, nende söötmisses ja katmises, vaid iga laps, olgu rikas või vaene, kuulub hooldamisele. Laste eest hoolitsemisega ei tegele mitte ainult üksikud organisatsioonid. Ka mitte ainult omavalitsused, vaid iga üksik riigikodanik, olgu ta mis ametimees tahes, on saanud juba sellise kasvatuse, et enesestmõistetavalt igal sammul ja igal kohal oskab lapsi kohelda ja neid kaitsta.

Tänavaliiklemises ei ole mitte selle vankri käes õigus, kellel on jõud, vaid kõige väiksemal ja kõige nõrgemal vankril on kõige suurem õigus.

Trammis kui ka raudtee vaguneis kohtleb konduktor otse liigutava armsusega lapsi ja nende ema. Ta jätab paariks minutiks isegi oma ametikohused ja mängitab mõnd poisijõnglast pingiotsal. Suuremais ja kaugemaa-rongides on erakupeed emadele ja lastele. Sageli on saksa lastel vagunis kaasas terved kollektiivid mänguasju.

Hoolekanne mitte ainult ei kandu organisatsioonidest kodudesse, vaid see peab kodus olema juba enne lapse sündimist. Majaperemehed, kes praegu Saksamaal ehitavad uusi maju, peavad enne kõike arvestama lapsi. Maja juures peab olema nii suur hoov, et seal ruumi oleks lastemurule ja liivakastile, nii et ei tarvitseks lastel üldse tänavale mängima minna.

Peagu iga naisorganisatsioon oma otsese töö kõrval paralleelselt kannab hoolt emade ja laste kasvatuse eest. Rahvussozialistliku organisatsiooni (National-Sozialistische Volkswohlfahrt) naiste poolt on üle Saksamaa ellu kutsutud emade koolid, kus töö jaguneb erinevaiks 24-tunnilisteks kursusteks pärast lõunat.

Esimesel kursusel käsitletakse rinnalapse hoidu ja toitmist, teisel rinnalapse tervishoidu, kolmandal ema ja üldist tervishoidu, neljandal lapse ja ema riide õblemist, viiendal kodumajandust, kuuendal kodukaunistamist, seitsmendal laste mänguasjade valmistamist.

Emade kooli juurde kuulub tihti pärastlõuna-lastead, selleks, et kursusele tulles ema võiks lapsed kaasa võtta.

See igakülgne laste, ema ja otstarbekohaste kodude eest hoolitsemine on andnud tulemusi. Sõites läbi kolme riigi, oli Saksamaa linnade tänavail näha kõige rohkem lapsi ja lastevankreid. Sakslased ise on selle üle väga õnnelikud ja uhked, et neil just viimaseil aastail sündivus on tõusnud.

Lapsed, sellest hoolimata, et seal tolgi korral mõnest toiduainest puudus oli, näivad punapõselised, mis arvatavasti oleneb heast ja otstarbekohasest toitmisoskusest.

Laste kasvatusmaju, aedu, kodusid on palju. Ruumid on neis avarad ja kõigiti otstarbekohased. Mustus ja halb õhk on kaks asja,

mida saksa lastekodud üldse ei tunne. Ka mitte need asutused, mis asuvad südalinnades või vanades majades. Ainuke asi, mille järele südalinnas vanades rajoonides asuvad lastepäevakodud puudust tunnevad, on suured aiad. Edasi torkab kõigis lastemajades silma vann- ja duširuumide rohkus ja ka nende rohke kasutamine.

Lasteaednike ettevalmistus.

Pestalozzi-Fröbel-Haus'i lasteaednike-seminaris õpivad keskkooli ja üheaastase majapidamiskooli lõpetanud tütarlapsed. Aga on ka lasteaednike-seminare, kus on nõutav gümnaasiumiharidus (Hamburgis). Õppeaeg kestab kaks aastat, praktikat kuus kuud, mis toimub lasteaedades, lastepäevakodudes, lastevarjupaikades, lastesõimedes ja perekondades.

Seminari õpilased elavad internaatides ja saavad täielise ülalpidamise, mille eest tuleb maksta meie rahas umbes 50 krooni kuus.

Lasteaednike-seminari astudes nõutakse järgmisi dokumente: 1) lühike enesekirjutatud elulugu kahes eksemplaris, 2) sünnitunnistus, 3) kooli lõputunnistus, 4) tervisetunnistus, 5) tunnistus, et kuulub aaria tõugu.

Õppeained, mida seal õpitakse, on järgmised.

Teoreetilisel alal: 1) kasvatusteadus, 2) kutse-eeetika (sinna alla kuuluvad lasteaiad, varjupaigad, koduõpetus, noorsoo eest hoolitsemise õpetus, noorsookirjandus), 3) riigiõpetus ja ajalugu, 4) saksa keel, 5) tervishoid, 6) loodusteadus. Tehnilisel alal: 1) kehatehnika, liikumismängud ja võimlemine, 2) muusikaõpetus, 3) tööõpetus (sinna alla kuulub papp- ja puutöö, väljalõikamine, joonistamine, maalimine ja modelleerimine), 4) nõelatööd. Praktilisel alal: 1) töötamine lasteaias (laste eest hoolitsemine, kodutööd, aiatööd, köögitööd ühes lastega), 2) töötamine lastekodudes ja varjupaikades ühes lastega, samal alal, mis lasteaedadeski.

Eriliselt rõhutatakse tööõpetust, kusjuures lasteaednikud põhjaliku õpetuse saavad puutööds, mitte selleks, et kasvataja seda edasi õpetaks samal viisil lastele, vaid selleks, et kasvataja ise oskaks vajaduse korral ka lasteaias hädavajalisemat mööblit valmistada, rääkimata lastemänguasjadest, sest neilgi olevat provintsides vaeseid lasteaedu, kus mööblit vähe ja kus lasteaednik pidavat end siis ise aitama.

Järgmise tööna rõhutatakse õmblemisoskust, imiku pesust kuni koolilapse riietuseni. Mitte ainult oskust, vaid maitsekust ja head õmblemisoskust. Kasvataja peab oskama igat riideosa ka vastavalt kaunistada ja selleks õpitakse palju tikand-tehnikaid. Palju valmistatakse lastemänguasju vahariidest, riidest ja pappmassist. Siis tegeldakse palju kodumajapidamisega, laste toitlustamise ja tervishoiuga.

Joonistamist ja maalimist on mitmes variatsioonis, taotellakse mitmeid tehnikaid. Palju tehakse pintselmaali teel ornamente. Lasteaednik peab suutma ise luua algupäraseid ornamente ja ilustusi.

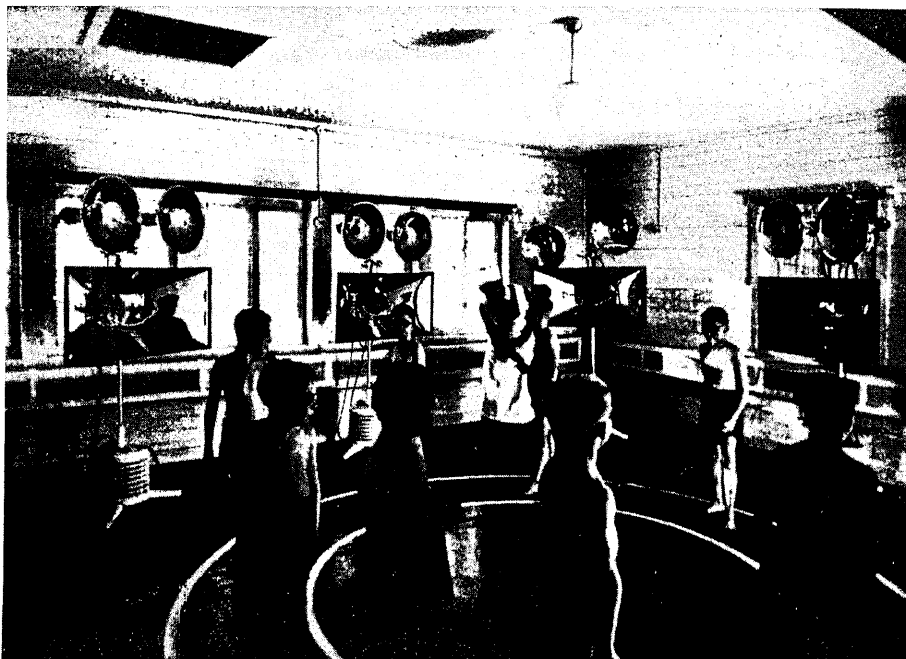
Saksa lastepäevakodud.

Lastepäevakodud on kõik palju suuremas maastaabis kui meil. Suuremais kodudes on üksi sõimeosas 40—60 last. 40 lapse kohta on kuni 7 hoidjat, niisama palju praktikante hoidjate ja õdede koolist.

Sõim on harilikult eraldatud muist lastepäevakodu ruumidest, asudes omaette majakorral, sageli eraldi majas, hoovis või aias, ja neisse ruumidesse (peale eesruumi) ei ole üldse võõrastel ja lastevanemail sissepääsu võimalust.

Eesruumis võtavad hoidjad emadelt lapsed vastu, eesruumi jäävad ka lastevankrid. Järgmises ruumis riietatakse lapsed lahti, laste kodused riided pannakse võrkkottidesse, riputatakse nagi otsa ja nagi ette tõmmatakse kardin. Kapid ei ole eelistatud umbsuse mõttes. Sellejärele lapsed vannitatakse, riietatakse asutuse riideisse ja viiakse vastavaisse ruumidesse, väiksemad lamajad oma ruumidesse ja suuremad oma sõimedesse.

Peale hoidjate ja õdede töötab sõime juures arst. Samas asub ka kõrgustikupäikese kabinet.

Kõrgustikupäikese kabinet.

Köökides tavaliselt on elektripliidid, vahel ka gaasipliidid.

Mõnes lastepäevakodus tulevad lasteaia osakonda lapsed kahest aastast alates. Neil on siis omad ruumid ja nende vanusele vastav mööbel.

Kuid nägin ka selliseid kaheaastaste ruume, kus toole ja laudu ei olnudki. Sealsed juhid väitsid, et kaheaastastel olevat kasulikum istuda ja mängida põrandal: on rohkem liikumise vabadust. Tool ja laud võib olla lapsel, kes juba süstemaatiliselt töötab lasteaia kava järele. Neis kaheaastaste ruumes ei olnud siis ka muud mööblit kui lihtsad madalad kapid mänguasjadega ja vaevalt poole meetri kõrgused liulauad.

Kunagi ei puudu pildid seintel, kardinad akendel ja lilled aknalaual. Kodususest ja hubasusest osatakse lugu pidada. Muidugi on kaheaas-

tastel jällegi oma vannitoad ja ikka jälle nägin nende ohtrat kasutamist. 3- kuni 6-aastastel lastel on juba alati oma vanusele vastav mööbel, mis mõnes uuemas kodus on maitsekas ja moodne, sest ka lapsed evivad soovi eluruumi ilusaks sisustamiseks, mida tuleb arvestada lasteaia mööbli valikul. Mööbel peab olema ehituselt vastupidav ja vastama tervishoiu nõuetele, peab olema kergesti käsitav ja ilusa vormiga.

Peale vannitubade on lasteaiaaalistel kätepesemise ruumid. Pühkerätikud ei ripu mitte alati aasapidi konksu otsas, vaid keppnagidel, kus kuivavad paremini.

Moodsemis ja uuemais lastepäevakodudes on seinad pesemisruumides valgeist portselankividest. Laste piltmärgid käterätikunagide kohal on juba vabrikus kividesse põletatud. Valge kivi, sinine märk — need piltmärgid on esteetilised ja dekoratiivsed.

On lastepäevakodusid, kus mitte ainult sõimelapsi ei riietata asutuse riideisse, vaid ka lasteaia-ealised saavad oma ühtlased mängulikonnad, teises kohas ainult kittel-põlled või mängupõlled.

Saksa lastepäevakodudes käib pärast lõunat ka tööl-olevate vanemate kooliealisi lapsi. Koolilaste ruumides köidab tähelepanu, et mänguasjad annavad ruumi tööriistadele. Poistetubade kapid on täidetud puutööriistadega — vasarate, saagide, puuride ja mulle tundmatute tööabinõudega. Tütarlaste-ruumides on õmblusmasinaid, väikesi kangaspuid ja muid käsitööle vajalisi abinõusid. Koolilaste-ruumid on enne lõunat vabad. Koolist tulles kõigepealt pestakse, siis süüakse. Selle järele valmistatakse lasteaedniku järelevalvel ette järgmise päeva õppeülesandeid. Mängitakse, töötatakse vabal tahtel, kell kuus minnakse koju. Lastekodus laupäeviti tööd ei ole.

Mõned linna-lastepäevakodud, kus töötatakse aasta läbi, kolivad südasuvel terves koosseisus kaheks nädalaks maale, kus siis tehakse kaasa kõiki maatöid.

Saksamaal võib igal sammul tähele panna, et lapsi püütakse kasvatada töövaimus, just füüsilise töö vaimus.

Lastepäevakodusid on mitmesuguseid nii suuruselt kui ka ehituselt. Mõned lastekodud ühes söime, lasteaia, koolilaste ruumide ja töötubadega võtavad eneste alla terveid kvartaale. Aga on kodusid, mis peavad mahutama koolide juurde, üürimajadesse ja lasterikaste perekondade maja-

Hammaste eest hoolitsemine lastepäevakodus.

desse. Mõned neist on väga moodsad. Berliinis öeldi olevat 60 lastepäevakodu.

Niipalju laste päevakodudest. Kuid peale päevakodude on lasteaiad 3- kuni 6-aastastele lastele, mis ei tööta hoolekande-asutustena, vaid puht kasvatusasutustena. Lasteaedade majad ja ruumid on alati väiksemad lastepäevakodudest. Eriti musterlasteaedu prõpageeritakse ühekordseis, aias asuvais majades, mis on määratud 20—30 lapsele.

Mõni selline maja on kui klaasiamaja, romantiline ja kodune, ei asetse kunagi tänava ääres, vaid ikka aias. Nende majade juures püütakse hoiduda suurlinlikust asjalikkusest ja kärarikkusest. Seal valitsegu rahu, puhas õhk ja ruumikus. Seepärast ei saagi suurlinnades ellu kutsuda musterlasteaedu, sest seal puuduvad need eelnimetatud hüved — puhas õhk, rahu, ruum, ja ehitusmäärused ei luba ehitada ühekordseid maju. Sellises väikeses majakeses on ainult 2—3 töötamisruumi, üks saal, kätepesemise ja duširuum, rieteruum, köök ja klaasrõdu, kus asetseb ainult suur liivakast. Liiv on otse maa peal, piiratud neljast küljest paariastmelise trepiga. Trepil all on keskkütte torustik.

Mööbel on lihtne, tihti vanas saksa talumööbli stiilis. Seinte ääres on pinkkapid.

Mõnes lasteaias, eriti seminaride juures töötavais lasteaedades, aga on lapsi rohkem — 60 kuni 70. Seminari-lasteaias töötab üks juhataja-kasvataja, kuid talle allub 6—7 seminari lõpetanud praktikanti. Nii jääb igale praktikandile 8—10 last. Töö kõigis lasteaedades ja päevakodudes toimub Pestalozzi-Fröbeli süsteemil.

Laste mänguasjad.

Mänguasjadest esikohal on igasugused puust ehitusklotsid. On terveid kollektsioone, milledest võib konstrueerida linnu, külasid ja vabrikuid. Kõik on vastavalt värvilised, maju kujutatavil klotsidel ei puudu ukSED-aknad.

Fröbeli ehitusklotsidele on antud kolm suurust: I komplekt on vanas suurus, mis meiegi lasteaedades on tuntud ja tarvitusel; II komplekt on kaks korda suurendatud ja III komplekt on 4—6 korda suurendatud.

Üks huvitavaim liik klotse on õnarustega, milledest lapsed ehitavad koosseisvaid maju, laevu ja lennukeid. Teine liik klotse on õnarustega ja eraldi juurdekäivate kiiludega, samuti koosseisvate ehituste konstrueerimiseks.

Ornamentaalseiks kombinatsiooneks ja värvide tundmaõppimiseks on mängud auklikul pinnal värviliste pulgakestega ja geomeetriliste kujundite naelutamine korkpõhjale.

Pärlilükkimine värvilistele paeltele on saksa lasteaedades väga eelistatud. Pärlid on ilusad, puhastes värvitoonides, umbes 1 sm läbimõõduga ja kõvad. Koha peal ostes maksab 100 pärl 25 penni. On ka ühevärvilisi puust pärle, mis maksavad 100 tükki 5 penni.

Palju on kinnasnukke nukuteatriks. Etendusi lapsed korraldavad ise. Loomulikult üheski lasteaias ei puudu liivakast, mis asetseb suvel aias, talvel toas.

Lasteaedades kui ka päevakodudes on näha väga palju lasteaednike eneste valmistatud mänguasju, alates nukumajadega, mis on täidetud endavalmistatud mööbliga. Mõned mööblid on nii suured, et 2- kuni

3-aastased lapsed nende peal võivad mängida. Loomulikult on siis ka suuri nukke. Nukumajas ei puudu kunagi täiuslik köök, samuti sahver, mis võiks eeskujuks olla mõnele elumajale.

Laste mänguasjadest rääkides peaks mainima ka lasteorkestrit. Tavalist löökriistade-orkestrit täiendavad kahe-kolmetoonilised flöödid, käopillid, kõrinad ja vileid.

Mänguasju vaadeldes näib suur ülekaal olevat suuril, lihtsail ja mitmes tegumoes olevail puust klotsidel ning endavalmistatud mänguasjadel.

Seda tõika silmas pidades tekib tahes-tahtmata soov, et ka meie enestele korraldaksime kursusi, kus õpiksime käsitsema saage ja teisi tõsisemaid tööriistu.

Tutvudes saksa lastepäevakodude ja -aedadega, ei saa tähele pane mata mööduda Hitler-noorte laagrest ja sanatooriumidest.

Esimene mulje — ja see jääbki püsima — on: need on tõsised töölaagrid, mitte halvas, vaid kõige paremas mõttes. Mõni selline laagerkodu on ainult nõrga tervisega lastele. Peale füüsilise töö, tubade koristamise ja kergema välise töö on neile ette nähtud kaks tundi päevas võimlemist.

Menüüga tutvudes selgus, et lastele antakse iga päev palju piima — kooritult, sest koor minevat salatitele. Väga palju on juur-, aia- ja puuvilja, mis kõik keedetakse veeta õhukindlaid kateldes. Supid on kõik tummised. Köögis on gaas. Pesuköögis ja trulliruumis elektrimasinad, ja jällegi duširuumid, vannitoad. See nõrga tervisega lastekodu asus Salzflenis kuurordis. Talvel ei oleval seal kunagi liiga külm ega suvel liiga kuum.

Prantsuse lasteaiad.

Prantsusmaalt vaatleme vaid lasteaedu. Prantsusmaal on lasteaedu niisama tihedasti kui koole, sest iga kooli juures töötab lasteaed, kooludes kooli võrku.

Igas linnas, kus on 2000 elanikku, on vähemalt üks lasteaed, mille ülalpidamiskulud kannab omavalitsus või kulud kantakse ühiselt riigiga.

Töötamisviisid on erinevad saksa lasteaedadest. Austatakse kõiki suuri pedagooge, kuulugu nad kuhu rahvusesse tahes. Kuid töötamisviisid ja -süsteemid on ümber kujundatud, on kohandatud prantsuse lapsele. Samuti on Montessori meeltearendamisvahendid ümber töötatud.

Nende töötundidega tutvudes selgus, et tehakse palju käsitöid ja üsna raskeid, isegi poisid tikivad riidele roose. Teises lasteaias paistis silma joonistamise ja maalimise hea oskus. Nende maalimisabinõud, eriti värvid, on väga head kvaliteeti. Vesivärvid on katvad, niisugused kui meil tuntud tempera-värvid.

Töötundides (moodsais lasteaedades) rõhutatakse laste initsiatiivi. On võimlemist, rütmikat, erilisel tähtsustatakse evolutsioonilist liikumist.

Prantsuse lasteaedades esineb veel palju lugemist, kirjutamist ja arvutamist. Lugema õpetamine on lasteaias ülesandeks ja seda tehakse omapärase õppemeetodi varal, sest et prantsuse keeles hääldamine erineb kirjast. Liikuv tähestik või õigemini sõnastik, lotomängu meenutavad mängud jne. Väga suur piltide tagavara, kuhu lapsed ise liikuvaist silpidest ja sõnadest seavad allkirju. Arvutama-õppimine toimub samuti piltide varal. Loomulikult on neil piltidel vastav sisu ja siht. Pildi taga-

küljel on vahariidest kotike, kus sees on vastavad värvilised pildiosad (aiavili, juurvili, lilled ja linnud). Pildi esiküljel leidub tühje ruute ja kohti, mida lastel tuleb täita, seejuures peab laps lugema, et esimesel pildil näidatud esemete arvu kätte saada.

Siinjuures annan prantsuse lasteaia päevakava, millest näha, et iga-päev tegeldakse lugemise ja kirjutamisega.

- Kell 8.30—9 — Koolimajasse tulek, pesemine, riietumine vasta-
vaise töökiitlitesse. Taskurätikute ülevaatus.
Hingamisharjutused ja võimlemine.
- „ 9 — 9.15 — Klassi minek.
- „ 9.15—10 — Vaatlusharjutused või kõnelemisharjutused. Üles-
seatud asja joonistamine või joonistamine ette-
kujutuse järele. Modelleerimine.
- „ 10 —10.30 — Vaheaeg.
- „ 10.30—11.15 — Lugemisharjutus. Kirjutamisharjutused.
- „ 11.15 — Valmisolek väljaminekuks.
- „ 13 —13.15 — Koolimajasse tulek.
- „ 13.15—13.50 — Vaikne toimetus: käsitöö, juhatatud joonistus,
akvarell.
- „ 13.50—14.30 — Arvutamine, meelteharjutused.
- „ 14.30—15 — Vaheaeg.
- „ 15 —15.30 — Meelteharjutusmängud. Evolutsioon, rütmika.
- „ 15.30—15.45 — Laulukese harjutus, ülesütlemine, jutustused.
- „ 15.45 — Kojumine.

Prantsuse lasteaedades ja koolides ei töötata neljapäeval.

Õpetajate-seminari õpilased, kes tulevikus soovivad lasteaedades töötada, spetsialiseeruvad viimasel aastal vastaval kursusel ja saavad lasteaednikukutse. Nii toimub lasteaednike ja õpetajate ettevalmistus ühiselt, kuna viimane üheaastane kursus valmistab ette lasteaednikuks.

Haridusministeeriumi juures töötab ülemnõukogu, kuhu kuulub ka üks lasteaednike esindaja.

Et lasteaed kuulub kooli juurde, siis käib suurem osa lastest sealt ka läbi. Lapsi on palju, grupid suured. Võib juhtuda, et kasvatajal tuleb töötada 25—30 lapsega.

Lasteaia ruumid on avarad ja puhtad, kuigi mitte nii puhtad kui Saksamaal. Suured mänguhoovid ühes liivakastidega, kuid need liivakastid oleval vahel vägagi ebaotstarbekohased, sest nad on tsemendist, ja vihmaveel ei ole äravalgumise võimalust.

Duširuumid ja vannitoad on ühised, 4—5 vanni, kus emad ise lapsi pesevad, sest kasvatajad on tööga koormatud. Juhul, kui emal ei ole selleks võimalust, teeb seda lasteaias töötav majaabiline.

Hiilgavas seisukorras on prantsuse lasteaiaid, mis asuvad uute ja moodsate vabaõhu-koolide juures. Üks selliseid öeldi olevat üks eeskujulikemaid ja ainulaadseimaid maailmas. Asus Pariisi äärelinnas, Suresnes'is.

Seda vabaõhu-kooli käidavat imetlemas ka Ameerikast. Kokkuvõttes võiks tõesti ütelda, et see oli midagi klaaspaleed meenutavat. Koolis on kümme klassi, igal klassil omaette klaasmaja, s. t. klassi kolm seinat klaasist, mis peale selle on eest äratõugatavad või õigemini kokkulükatavad. Samas koolis oli ka nõrgamõistuslike laste osakond, kus klassi neli seinat olid kõik klaasist. Need klassid-majad on varustatud katus-

rõdudega või aedadega, kus lapsed võimlevad ja vastavail mattidel lamavad, võttes õhu- ning päikesevanne.

Kõige suurem üldhoone, kus asus köök, söögitoad, lamamisruumid, puutööklass, lasteaed, riietus- ja duširuumid, oli kahekordne; kahekordne suur hoone, kuid ei olnud ainustki trepiastet. Alumiselt korralt teisele korrale viis linoleumiga kaetud kaldtee, teiselt korralt viis samasugune tee katusaeda. Mis puutub maja sisustusse, siis oli see maitsekas nii konstruktsioonilt kui ka värvilt: nikkelterastoru-mööbel, lauaplaadid, toolipõhjad ja seljatoed helesinised, lakeeritud. Söögitoas olid laudad kaetud punast-valget ruutu linadega. Igal pool palju lilli.

Jalustrabav oli oma suurejoonelisusega duširuum, nn. tervisduširuum. Suur rohelistest porselankividest bassein, laes kümmekeand dušši. Kui kraanid lahti keeratakse, sajab alla päris troopikavihma, mis pikkamisi jaheneb. Suvel tullakse duši alla pärast suplemist. Supelbasseinid asetsevad kõrval, olles eraldatud duširuumist kokkulükatava klaasseinaga.

Supelbasseinides on alatine läbivoolav vesi. Duširuumi kõrval on riietusruum, kus igal lapsel oma kapp, nii suur, et laps kapis olles end lahti võib riietuda. Kappide ees on kardinad. Riieteruumis, kus peeti laste pealisriideid, olid nagid ratastel, mille tõttu puhastamine nagide alt on kerge ja mugav, ning nagisid võib riietega välja päikese ja õhu kätte veeretada.

Igat kasvatajat huvitab pedagoogilise töö tulemus. Et ma enne prantsuse lasteaedu ei tunnud ja vaatlus lühikese aja tõttu ei võimaldanud küllaldast süvenemist, siis ei või ma väga konkreetne olla oma väljenduses; kuid nimetamata ei saa jätta tõsiasja, et prantsuse lasteaedade süsteem on korraldatud kõige paremini, võrreldes eespool kirjeldatud riikide lasteaedadega. Lasteaed on kooli juurde kuuluv aste ja alles teises järjekorras on ta hoolekandeesutus. Seepärast päevakodude erinevus puht lasteaedadest ei ole silmapaistev. Lasteaedade töösüsteem on ühtlane, seepärast on ka lapsed oma arenemiselt ühtlase tasemega. On ju maid, kus lasteaedadel kooliga on väike kontakt. Tagajärjeks on neis mais nähtus, et mõnes lasteaias püütakse lapsi sundkorras soravalt lugema panna; kuid teisest lasteaiast väljuvad lapsed, kes vaevalt oskavad veerida. Suurem osa lapsi ei käi üldse lasteaias ja nende hulgas on mõned, kes kooli minnes ei tunne kõiki tähti. See annab põhjust nentida, et kooliga ühendatud lasteaiad on palju produktiivsemad.

* * *

Reisimuljeid kokku võttes näib, et vaadeldud maades laste kasvatuslikuks sihiks on kasvatada tervet, tugevat, elujõulist ja elurõõmsat inimest; seepärast hoolitsetakse õhu- ja päikeseküllaste ruumide ja suurte aedade eest ning omistatakse suur tähtsus liikumisele ja mängimisele vabas õhus. Seejuures arendatakse laste isetegevust ja seega ühes nende intelligentsi.

Võrreldes meie saavutusi lastekasvatuse alal ei tarvitse sugugi silmi maha lüüa: ka meil leidub hästi sisustatud ja eeskujulikke lastepäevakodusid. Vabaõhu-kasvatuse alal on meil teistelegi midagi näidata. Ainuke viga — lasteaedu ja päevakodusid on meil veel vähe.

Koolis ja kooli juures asuvad noorsoo-organisatsioonid 1938/39. kooliaastal.

F. Roose.

1. Koolide üldarv kõrvutatud noorsoo-organisatsioonide ja organiseeritud õpilasi omavate koolide arvuga.

Koolivalitsused *)	Alg- ja täienduskoolid			Kutsekoolid			Keskkoolid ja gümnn.			K o k k u			% / %	
	Oli koole	Noorsoo-organisatsioonide õpilasi	Organiseeritud õpilasi	Oli koole	Noorsoo-organisatsioonide õpilasi	Organiseeritud õpilasi	Oli koole	Noorsoo-organisatsioonide õpilasi	Organiseeritud õpilasi	Oli koole	Noorsoo-organisatsioonide õpilasi	Organiseeritud õpilasi	Noorsoo-organisatsioonide õpilaste %	Organiseeritud õpilaste %
Tallinna linnakooliv.	40	28	29	32	15	19	27	23	26	99	66	74	66,7	74,7
Tartu „	24	18	21	11	9	10	12	11	12	47	38	43	80,8	91,5
Narva „	11	11	11	7	3	7	3	3	3	21	17	21	81,0	100,0
Pärnu „	10	7	9	3	1	3	3	3	3	16	11	15	68,8	93,8
Valga „	5	3	4	4	2	4	2	1	2	11	6	10	54,5	90,9
Viljandi „	6	3	5	3	1	3	2	2	2	11	6	10	54,5	90,9
Nõmme „	5	4	4	—	—	—	1	1	1	6	5	5	83,3	83,3
Rakvere „	6	5	5	4	3	4	3	3	3	13	11	12	84,6	92,3
Haapsalu „	4	2	2	—	—	—	2	2	2	6	4	4	66,7	66,7
Kokku	111	81	90	64	34	50	55	49	54	230	164	194	71,3	84,3
Harju maakooliv.	130 ¹⁾	124	126	10	9	9	1	1	1	141	134	136	95,0	96,5
Järva „	78	67	67	11	8	8	4	4	4	93	79	79	84,9	84,9
Lääne „	104	96	98	8	5	7	2	2	2	114	103	107	90,4	93,9
Pärnu „	91	80	84	6	3	4	1	1	1	98	84	89	85,7	90,8
Petseri „	90	65	66	3	3	3	3	1	1	96	69	70	71,9	72,9
Saare „	83	68	73	6	2	3	2	2	2	91	72	78	79,1	85,7
Tartu „	171	135	137	9	6	6	2	2	2	182	143	145	78,6	79,7
Valga „	32	29	30	3	2	2	1	1	1	36	32	33	88,9	91,7
Viljandi „	79	77	77	12	7	7	3	3	3	94	87	87	92,6	92,6
Viru „	179 ²⁾	147	151	12	6	7	3	3	3	194	156	161	80,4	83,0
Võru „	107	98	98	8	6	8	1	1	1	116	105	107	90,5	92,2
Kokku	1144	986	1023	88	57	64	23	21	21	1255	1064	1092	84,8	87,0
Kokku	1255	1067	1097	152	91	114	78	70	75	1485	1228	1286	82,7	86,6

Noorsoo-organisatsioonide omavate koolide arv on vaadeldaval tegevusaastal langenud 85,0%-lt 82,7%-le ja organiseeritud õpilasi omavate koolide arv 87,9%-lt 86,6%-le. Seega on langus organisatsioonide omavate koolide grupis 2,3% ja organiseeritud õpilasi omavate koolide grupis 1,3%.

Linnades on huvitav märgata, et samal ajal kui näitab langust noorsoo-organisatsioonide omavate koolide hulk, on tõusnud organiseeritud õpilasi omavate koolide % 82,6-lt 84,3-le. Siit ilmneb tendents organiseeruda väljaspool kooli seisvais organisatsioonides. Kaasa on mõjunud ka asjaolu, et vanemate kooliastmete õpilased tegevavad juhtivalt algkoolide skautlikes üksustes, kuna oma kooli juures need üksused mõnelgi korral puuduvad.

*) Riigikoolid ja vähemusrühvete koolid on arvatud koolivalitsuste juurde, kellede piirkonnas nad asuvad.

¹⁾ Siia hulka on arvatud ka Harjumaa Rahvaulikool.

²⁾ Kaasa arvatud ka Virumaa Rahvaulikool.

2. Õpilaste üldarv kõrvaltatud organiseeritud õpilaste arvuga.

Koolivalitsused	Alg- ja täiendus- koolides		Kutsekoolides		Keskkoollides ja gümnaasiumides		K o k k u		Organiseeritud õpilaste %		
	Oli õpi- lasi	Neist organisee- ritud	Oli õpi- lasi	Neist organisee- ritud	Oli õpi- lasi	Neist organisee- ritud	Oli õpi- lasi	Neist organisee- ritud	1937/38. a.	1938/39. a.	Juurde- kasv
Tallinna linnakooliv. *)	8,935	4,164	3,480	743	5,636	4,109	18,051	9,016	50,6	50,0	-0,6
Tartu	4,455	1,704	1,482	929	2,911	2,458	8,848	5,091	57,3	57,5	+0,2
Narva	2,047	1,070	661	311	491	333	3,199	1,714	55,0	52,0	-3,0
Pärnu	1,621	729	254	104	851	510	2,726	1,343	51,5	49,3	-2,2
Valga	893	426	403	215	515	185	1,811	826	52,3	45,6	-6,7
Viljandi	1,153	492	370	50	318	277	1,841	819	49,6	44,5	-5,1
Nõmme	1,485	443	—	—	327	198	1,812	641	34,7	35,4	+0,7
Rakvere	943	462	453	243	652	549	2,048	1,254	61,6	61,2	-0,4
Haapsalu	395	211	—	—	329	318	724	529	73,6	73,1	-0,5
Kokku	21,927	9,701	7,103	2,595	12,030	8,937	41,060	21,233	52,7	51,7	-1,0
Hariju maakooliv.	8,841	4,902	390	308	182	159	9,413	5,369	58,0	57,0	-1,0
Järva	6,024	2,658	717	335	629	533	7,370	3,526	54,3	47,8	-6,5
Lääne	6,660	3,549	247	239	131	95	7,038	3,883	51,2	55,2	+4,0
Pärnu	7,007	3,232	501	321	230	193	7,738	3,746	46,0	48,4	+2,4
Petseri	8,194	2,809	145	86	354	268	8,693	3,163	31,2	36,4	+5,2
Saare	5,894	3,830	336	207	381	283	6,631	4,320	67,2	65,4	-1,8
Tartu	12,234	5,384	388	200	282	247	12,904	5,831	43,1	45,2	+2,1
Valga	2,935	1,538	135	70	242	226	3,312	1,834	52,3	55,4	+3,1
Viljandi	6,139	3,218	579	269	536	454	7,254	3,941	52,0	54,3	+2,3
Viru	12,048	6,147	360	225	492	281	12,900	6,653	49,7	51,6	+1,9
Võru	8,844	4,571	404	254	448	430	9,696	5,255	54,2	54,2	+0,0
Kokku	84,820	41,838	4,222	2,514	3,907	3,169	92,949	47,521	49,7	51,1	+1,4
Kokku	106,747	51,539	11,325	5,109	15,937	12,106	134,009	68,754	50,6	51,3	+0,7

*) Ühiste aruannete esitamistest tingituna on Tallinna linnakoolivalitsuskonnas 4 kutsekooli organiseeritud õpilased näidatud koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga, Tartu linnakoolivalitsuskonnas 3 kutsekooli omad koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga ning Viljandi linnakoolivalitsuskonnas on 1 kutsekooli org-i õpilased näidatud koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga. Rakvere linnakoolivalitsuskonnas 1 algkooli org-i õpilased koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga, Järvamaa koolivalitsuskonnas 1 algkooli ja 2 kutsekooli org-i õpilased koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga; Läänemaal koolivalitsuskonnas 1 algkooli org-i õpilased koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga; Viljandimaal koolivalitsuskonnas 1 kutsekooli org-i õpilased koos kesk- ja gümnaasiumi organisatsiooniga.

Organiseeritud õpilaste omamise poolest sammub Harjumaa 96,5%-ga esikohal, kuhu ta möödunud aastal tõusis. Ka noorsoo-organisatsioonide omamises püsib Harjumaa endiselt esikohal, omades neid 95,0% koolidest.

2. Organiseeritud õpilaste arv.

Vastupidi noorsoo-organisatsioonide omavate koolide arvu väikesele langusele, näitab väikest tõusu organiseeritud õpilaste arv. Linnades on see organiseeritud õpilaste hulk küll langenud 1% võrra, kuid maal on vastav tõus 1,4%, andes seega üldtõusu 0,7%.

Linnadest sammub endiselt esikohal organiseeritud õpilaste alal Haapsalu 73,1%-iga, järgneb Rakvere 61,2%-ga. Nõmme, kus möödunud kokkuvõtte andmetel esines märgatav langus organiseeritud õpilaste %, näitab käesoleval tegevusaastal tõusu 0,7%. Ka Tartus on väike tõus (0,2%).

Maakoolivalitsustest sammub endiselt esirinnas Saaremaa 65,4%-ga. Temale järgneb Harjumaa 57,0%-ga ja Valgamaa 55,4%-ga. Viimasel kohal asuv Petserimaa näitab käesolevalgi aastal juurdeksvu organiseeritud õpilaste arvus (5,2%). Ka enamikus maakondadest esineb juurdekasv sel alal, kuigi mitte nii suurel määral.

3. Õpilaste ja organisatsioonide arv koolis.

Vaadeldaval tegevusaastal näitab tõusu 2 ja 3 noorsoo-organisatsiooni omavate koolide rühm. Kõigi teiste juures, väljaarvatud 10 organisatsiooni omav rühm kahe koolina, esineb vähem või suurem langus.

Käesoleval korral omavad ühte organisatsiooni 19,7% koolidest, möödunud aastal 20%, kahte 43,2% (38,4%), kolme 24,7% (23,9%), nelja 7,7% (10,9%) koolidest.

Kui me silmas peame ka 1936/37. kooliaasta andmeid, mis olid vastavalt 26,6%, 44,3%, 19,4% ja 5,8%, siis märkame, et ühte organisatsiooni omavate koolide grupp on alatasa vähenenud ja 2 organisatsiooni omavate koolide rühm, mille osatähtsus möödunud aastal vähenes, on käesoleval tõusnud, kuna 3 organisatsiooni omavate koolide rühm on kõigil kolmel aastal tõusutendentsi näidanud. 4 organisatsiooniga koolide rühm, mis 1937/38. kooliaastal tõusis 5,8%-lt 10,9%-le, langes käesolevas kokkuvõttes 7,7%-le.

Siit nähtub, et koolides, eriti alg- ja täiendus-, mõnel määral ka kutsekoolide osas, ei ole selgunud täiel määral organisatsiooni tüübi ja hulga küsimus ja et siin käib veel otsimine ja katsetamine. Keskkoolile, eriti gümnaasiumile ja neile vastavatele kutsekoolidele on juba välja kujunenud kooli noorsoo-organisatsiooni tüübina õpilasing.

Keskmiselt tuleb iga organisatsioonide omava kooli kohta 2,4 organisatsiooni, möödunud aasta 2,5 vastu. Seega väike paranemine jõudude koondamise suunas.

4. Kooli õpilasorganisatsioonid sisuliselt.

a) Skautlikud üksused.

Kõrvutades tabel 4-nda andmeid möödunud aasta andmetega, võime märgata ilmselt stabiilsust sedalaadi üksuste esinemises. Koolide arvus, kus need üksused esinevad, on, võrreldes möödunud aasta andmetega, ainult üksikud tähtsuseta lahkumineku. Ka kooli ja väljaspool kooli seisvate üksuste osatähtsus õpilaste koondamisel on jäänud täiesti endiseks. Nii on pidurdunud möödunud aastal esinenud tendents, mis tõstis kooli üksuste tähtsust.

Endiselt toetuvad peaaegu täiel määral koolile Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonid, kuna skaudid ja gaidid jäävad suhteliselt enam väljaspool kooli.

Samad tendentsid ilmuvad ka tabelis 4-a.

Kooli skautlike üksuste liikmeskond on suurenenud. Edu on olnud siin noortel kotkastel, kodutütardel, kuna skautide ja gaidide arv on aga langenud. Seevastu on noorte kotkaste-õpilaste kuulumine väljaspool kooli seisvatesse üksustesse vähenenud, missugune nähe esineb ka kodutütarde juures. Skautide ja gaidide väljaspool kooli seisvates üksustes on aga õpilaste arv suurenenud.

Üldse kuulus skautlikesse üksustesse 40.461 õpilast, s. o. 58,8% organiseeritud õpilaste üldarvust. Möödunud kokkuvõttes olid vastavad arvud 38.416 ja 56,9%.

Skautlike õpilaste arvust oli noori kotkaid 16.593 (möödunud aastal 15.632), kodutütred 18.334 (17.067), skaute 3.475 (3.528) ja gaidide 2.059 (2.189).

4. Skautlikud üksused koolides ja õpilaste osavõtmine väljaspool koole olevaist üksustest.

Org-i nimetus	Koolid	Koolide arv, kus leidis skautüksusi				Koolide arv, kust õpilasi võttis osa väljaspool koole olevaist skautüksust			
		Alg- ja täiendus- koolides	Kutse- koolides	Keskkooli- des ja güm- naasiumides	K o k k u	Alg- ja täiendus- koolidest	Kutse- koolidest	Keskkooli- dest ja güm- naasiumidest	K o k k u
Linnades:									
Noored Kotkad		39	12	16	67	23	17	13	53
Kodutütred		48	11	20	79	14	13	10	37
Skautid		13	5	6	24	41	20	23	84
Gaidid		11	5	11	27	28	22	19	69
	Kokku	111	33	53	197	106	72	65	243
Maal:									
Noored Kotkad		697	7	16	720	36	11	3	50
Kodutütred		734	6	18	758	31	9	2	42
Skautid		52	1	7	60	27	12	3	42
Gaidid		22	—	9	31	12	4	2	18
	Kokku	1.505	14	50	1.569	106	36	10	152
	Kokku	1.616	47	103	1.766	212	108	75	395

4-a. Skautlikesse üksustesse kuulus õpilasi.

	Kooliüksustesse					Väljaspool kooli seisvatesse üksustesse					K o k k u				
	Noored Kotkad	Kodu- tütreid	Skautid	Gaidid	Kokku	Noored Kotkad	Kodu- tütreid	Skautid	Gaidid	Kokku	Noored Kotkad	Kodu- tütreid	Skautid	Gaidid	Kokku
Linnades	2.341	2.781	561	410	6.093	815	462	1.257	841	3.375	3.156	3.243	1.818	1.251	9.468
Maakondades .	12.882	14.584	1.132	565	29.163	555	507	525	243	1.830	13.437	15.091	1.657	808	30.993
Kokku	15.223	17.365	1.693	975	35.256	1.370	969	1.782	1.084	5.205	16.593	18.334	3.475	2.059	40.461

Õpiringe esines 771 koolis kokku 1.073 ringi 49.563 liikmega, kusjuures siin üks õpilane on arvestatud mitmekordselt sel juhul, kui ta võtab osa mitmest ringist.

Võrreldes 1937/38. kooliaastaga on õpilasinge omavate koolide arv kasvanud 12 võrra. Ka eelmine kokkuvõtte näitas siin juurdekasvu. Õpilasingide üldine hulk käesolevas kokkuvõttes on aga märgatavalt langenud. Varem olnud 1.163 ringi asemel esineb käesolevas aruandes ainult 1.073. Seega esineb käesolevas kokkuvõttes vähem 90 ringi. Ringide arv on langenud alg- ja täienduskoolides 21 ja kutsekoolides 17 võrra. Eriti märgatav on aga langus keskkoolide ja gümnaasiumide alal. 243 ringi asemel esineb ainult 191, langus seega 52.

Hoolimata õpilasingide arvu märgatavast vähenemisest, on nende liikmeskond suurenenud 48.127-lt 49.563-le. Juurdekasv on nii 1.436. See juurdekasv on tulnud keskkoolide-gümnaasiumide õpilasingide arvel (1413); vähem oli juurdekasv alg- ja täienduskoolide õpilasingides (387); kutsekoolide rühmas aga esines langus (364).

Nii on vähenenud õpilasingide hulk, olemasolevad aga muutunud perekamaks. Õpilasingide nimestik on käesolevas kokkuvõttes sama pikk kui möödunud kokkuvõttes, s. o. 71 nimetust.

4-b. Õpilasingid.

Õpilasingide nimetus	Alg- ja täiendus-koolides		Kutse-koolides		Kesk-koolides ja gümn.		Kokku	
	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.
1. Aianduse	12	210	—	—	—	—	12	210
2. Ajakirja	2	47	—	—	1	130	3	177
3. Ajaloo	1	8	—	—	5	110	6	118
4. Eesti Noorte Punane Rist	137	7.744	1	31	8	845	146	8.620
5. Eesti Noorte Punase Ristija loomakaitse	1	114	—	—	—	—	1	114
6. Eesti Noorte Pun. Rist ja lootusring	3	151	—	—	—	—	3	151
7. Eetilise	—	—	1	37	—	—	1	37
8. Elektrotehnika	—	—	—	—	1	10	1	10
9. Enesearendamise	—	—	1	46	4	545	5	591
10. English Society	—	—	—	—	1	300	1	300
11. Foto	2	14	—	—	—	—	2	14
12. Füüsika (matem., loodusteaduse)	—	—	—	—	1	35	1	35
13. Humanitaar	1	9	1	45	7	479	9	533
14. Hõimu	1	3	—	—	2	86	3	89
15. Intellektuaal	—	—	—	—	1	75	1	75
16. Karskus	8	204	—	—	3	139	11	343
17. Keelte ja kirjanduse	—	—	—	—	1	87	1	87
18. Kirjanduse	15	373	4	96	6	233	25	702
19. Kirjanduse ja karskuse	—	—	—	—	1	100	1	100
20. Kirjanduse ja teaduse	1	18	—	—	1	265	2	283
21. Kirjanduse ja ajaloo	1	21	1	28	—	—	2	49
22. Klassika	—	—	—	—	1	38	1	38
23. Kodukaunistamise	1	12	—	—	—	—	1	12
24. Kodunduse	1	11	—	—	—	—	1	11
25. Kodu-uurimise	2	12	—	—	1	34	3	46
26. Kooperatiiv	258	9.958	20	1.194	13	955	291	12.107
27. Kultuur	1	8	—	—	4	293	5	301
28. Kunsti (ja reklaami)	—	—	2	68	4	147	6	215
29. Kunsti ja dramaatilise	—	—	—	—	2	137	2	137
30. Kunsti ja hõimu	1	15	—	—	—	—	1	15
31. Kõneklubi	—	—	—	—	1	39	1	39
32. Käsitöö	3	35	—	—	—	—	3	35
33. Laulu	6	226	—	—	—	—	6	226
34. Laulu ja muusika	—	—	1	19	—	—	1	19
35. Laskur	—	—	7	334	14	716	21	1.050
36. Lennu	—	—	1	24	2	54	3	78
37. Linnukaitse	1	28	—	—	—	—	1	28
38. Looduskaitse	3	81	1	28	—	—	4	109
39. Loodusloo ja maateaduse	1	7	—	—	—	—	1	7
40. Loodusõprade	1	32	—	—	—	—	1	32
41. Loodusteaduse	2	36	—	—	5	394	7	430
42. Loomakaitse	3	502	—	—	2	93	5	595
43. Lootusringid (karskus)	74	2.488	—	—	—	—	74	2.488
44. Lugemisring	8	174	—	—	—	—	8	174
45. Maanoorte	4	67	3	152	—	—	7	219
46. Male (kabe)	5	92	3	75	13	426	21	593
47. Meelelahutuse	1	12	—	—	—	—	1	12
48. Muusika	21	574	4	111	6	210	31	895
49. Mängu	2	28	—	—	—	—	2	28
50. Naturalistide	—	—	—	—	1	77	1	77
51. Näite	4	84	1	14	—	—	5	98
52. Näite-muusika	—	—	—	—	2	78	2	78
53. Orkester	15	314	—	—	1	22	16	336

Õpilasingide nimetus	Alg- ja täiendus-koolides		Kutse-koolides		Kesk-koolides ja gümn.		Kokku	
	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.	Arv	Liikm.
54. Raadio	1	4	2	71	—	—	3	75
55. Rahvatantsu	2	52	—	—	—	—	2	52
56. Rahvuskultuuri	—	—	1	16	—	—	1	16
57. Seinalehe	11	141	—	—	—	—	11	141
58. Seltskondliku kasvatuse	1	20	—	—	—	—	1	20
59. Spordi	24	885	12	680	40	2,965	76	4,530
60. Tantsu ja võimlemise	1	47	—	—	—	—	1	47
61. Teaduste	—	—	—	—	1	97	1	97
62. Tervishoiu	1	30	—	—	—	—	1	30
63. Toitlusühing	—	—	3	131	—	—	3	131
64. Tuletõrje	1	48	—	—	—	—	1	48
65. Usuline	2	41	—	—	2	38	4	79
66. Usulis-eetiline	—	—	—	—	1	21	1	21
67. Vabatöö	1	19	—	—	—	—	1	19
68. Võõrkeelte	1	7	—	—	2	72	3	79
69. Õpilaspere (üldsisuline)	—	—	1	66	2	961	3	1,027
70. Õpilasing (üldsisuline)	126	4,850	35	1,889	28	3,235	189	9,974
71. Ühistegeline	—	—	1	11	—	—	1	11
Kokku	775	29.856	107	5.166	191	14.541	1073	49.563

5. Õpilasingud.

Õpilasingute arv on jäänud eelmise tegevusaasta tasemele, s. o. 7 ühingut. Neist asus Tallinnas 5, Tartus 1 ja Pärnu linnas ja maal 1 õpilasing. Ühinguist tegutsesid 2 spordi, 1 laskespordi, 1 vaimukultuuri, 1 muusika, 1 loodusteaduse ja 1 male alal. Ühingute tegevus oli üldiselt elav. Noorim õpilasingutest, Tallinna Koolinoorsoo Maleühing, püsis väärikalt vanemate ühingute kõrval ja koguni ületas oma tegevuse hoogsusega mõne neist.

Ühingute liikmeskonnad püsivad möödunud aasta tasemel.

6. Noorteühingud.

Koolivalitsused		Noorte-ühingute arv	Liikmete arv		
			Poisse	Tüdr.	Kokku
Harju	maakooliv.	11	159	190	349
Järva	„	4	65	58	123
Lääne	„	10	120	100	220
Pärnu	„	6	89	68	157
Petseri	„	10	134	121	255
Tartu	„	23	395	350	745
Valga	„	5	80	77	157
Viljandi	„	7	123	98	221
Viru	„	11	148	129	277
Võru	„	7	156	131	287
Saare	„	28	500	527	1,027
Kokku		122	1.969	1.849	3.818

Tabel 6-ndast nähtub, et noorteühinguid tegutses vaadeldaval tegevusaastal 122 kokku 3.818 liikmega. Koolivalitsustest sammub siin silmapaistvalt esirinnas Saaremaa 28 noorteühinguga ja 1.027 liikmega. Talle järgneb Tartumaa 23 noorteühinguga ja 745 liikmega.

7. Õpilaste kuuluvus väljaspool koole olevatesse organisatsioonidesse.

Õpilaste kuuluvus väljaspool koole olevatesse organisatsioonidesse on korraldatud Haridusministri poolt 26. nov. 1937. a. antud Õpilaste, nende organisatsioonide ja noorteühingute teistest organisatsioonidest osavõtmise määrusega. Selles määruses on loetletud need organisatsioonid, kust on lubatud koolijuhataja loal õpilaste osavõtt.

Kui suurel arvul õpilased on kasutanud neile antud võimalusi väljaspool kooli olevates organisatsioonides tegutsemiseks, seda selgitab tabel nr. 7.

7. Õpilaste kuuluvus väljaspool kooli olevatesse organisatsioonidesse.

Organisatsioonide nimetused	Noorte Meeste Kristlikud Ühingutes	Kristlikude Noorte Naiste Ühingutes	Maanoorte ringides	ÜENÜ osakondades	Kaitseliidus	Naiskodukaitses	Vabatahtliku tuletõrje üksustes	Kodanliku Õhukaitses üksustes	Eesti Noorte Punase Risti ringides	Eesti Spordi Keskliidu spordiseltsides	Eesti Aeroklubides	Kirikute ja nende koguduste juures asut. organisatsioonides	K o k k u
Linnades:													
Alg- ja täienduskoolidest	118	221	—	—	1	—	17	5	60	31	—	391	844
Kutsekoolidest	56	36	48	106	351	26	28	6	27	36	64	20	804
Keskkoolidest ja gümn.	438	186	40	128	484	11	1	4	63	173	35	79	1.642
Kokku	612	443	88	234	836	37	46	15	150	240	99	490	3.290
Maal:													
Alg- ja täienduskoolidest	21	1	653	113	10	35	50	—	144	51	—	530	1.608
Kutsekoolidest	—	9	236	111	291	76	41	—	2	24	—	17	807
Keskkoolidest ja gümn.	15	—	39	29	159	—	5	—	40	1	—	2	290
Kokku	36	10	928	253	460	111	96	—	186	76	—	549	2.705
Kokku	648	453	1.016	487	1.296	148	142	15	336	316	99	1.039	5.995

Nagu nähtub tabelist, on väljaspoole kooli olevatesse organisatsioonidesse kuuluvate õpilaste üldarv võrdlemisi väike. Suurema osatähtsuse omab ta linnades, kus õpilasi suuremal määral koondavad noorte meeste kristlikud ühingud, kristlikud noorte naiste ühingud, ÜENÜ osakonnad, Kaitseliidu üksused, Eesti Spordi Keskliidu spordiseltsid ja kirikute ja nende koguduste juures asutatud organisatsioonid.

Maal koondavad õpilasi väljaspool kooli suuremal arvul maanoorterid, ÜENÜ osakonnad, Kaitseliidu rühmad ja kirikute ja nende koguduste juures asutatud organisatsioonid.

8. Õpetajate osavõtt noorsoo-organisatsioonide tegevusest.

Käesoleva kokkuvõtte aluseks olevate andmete järele tegutses 1.409 koolis kokku 6.044 õpetajat, neist linnakoolivalitsuskondades 2.393 ja maakoolivalitsuskondades 3.651. Noorsoo-organisatsioonide tegevusest võttis neist osa 3.409 ehk 56,4%, neist linnakoolivalitsuskondades 804 ehk 33,6% ja maakoolivalitsuskondades 71,4%. Seega on noorsoo-organisatsioonide tegevusest osavõtvate õpetajate % tõusnud aasta kestel 54,5-lt 56,4-le.

Üksikutes koolivalitsuskondades oli noorsoo-organisatsioonide tegevusest osavõtvate õpetajate % järgmine: Tallnas 26,7%, Tartus 35,2%, Narvas 37,9%, Pärnus 33,1%, Valgas 43,7%, Viljandis 51,7%, Nõmmel 35,4%, Rakveres 45,2%, Haapsalus 58,5%, Harjumaal 74,7%, Järvamaal 67,2%, Läänemaal 74,1%, Pärnumaal 67,6%, Põhja- ja Lääne-Eesti maakondades 60,1%, Saaremaal 80,2%, Tartumaal 74,2%, Valgamaal 65,2%, Viljandi- ja Jämsemaal 70,6%, Virumaal 17,4% ja Võrumaal 74,8%.

Noorsoo-organisatsioonide tegevusest osavõtivate õpetajate võrdlemisi kõrge %ga paistavad silma Valga, Viljandi, Rakvere, Haapsalu, Saaremaa, Harjumaa, Võrumaa, Tartumaa ja Läänemaa.

Kooli noorsoo-organisatsioonide tegevusest võttis osa linnakoolivalitsuskondades 691 õpetajat ja väljaspool kooli olevate tegevusest 176. Maakoolivalitsuskondades olid vastavad arvud 2.390 ja 783.

Õpetajate osavõtt on suurenenud nii kooli kui ka väljaspool kooli tegutsevatest noorsoo-organisatsioonidest. Suurenemine on toimunud enamasti maal ja linnades väljaspool kooli olevate noorsoo-organisatsioonide tegevusest osavõtmise arvel, kuna linnade kooli organisatsioonide tegevusest osavõtivate õpetajate arv on jäänud mõeldud aasta tasemele, näidates isegi väikest langust 700-lt 691-le.

Kui silmas pidada, et arvestamata jäänud koolid peaaegu eranditult õpilasorganisatsioonide ei oma, siis tõenäoliselt väga vähesed nende koolide õppejõududest võtavad osa noorsoo-organisatsioonide üksustest ning seetõttu, arvestades õpetajate üldarvu, väheneb eelpool näidatud osavõtu % pisut.

9. Kooli personaali mittekuuluvate isikute kaasaaitamine koolis ja kooli juures töötavate noorsoo-organisatsioonide tegevusele.

Koolis ja kooli juures asuvad noorsoo-organisatsioonid oma tegevuse korraldamisel pöörduvad mõnelgi juhul kohapealsete või ka keskustes asuvate asjatundjate ja tegelaste poole, paludes nende kaasabi mõne ürituse läbiviimiseks, kutsudes neid juhtima mõnd üksust vastavalt nende eriteadmistele, pidama referaate või kaasa aitama muul viisil noorsoo-organisatsiooni tegevuse viljakamaks muutmisele.

Kus säärased kooli personaali mittekuuluvad isikuid on suudetud ning osatud otstarbekalt rakendada, seal pole nad mitte ainult rikastanud kooli noorsoo-organisatsioonide tegevust, vaid ka kergendanud tunduvalt õpetaja noorsoo-organisatsioonide tegevuse alast töökoormust ja aidanud kaasa tarviliku kontakti ja vastastikkuse arusaamise loomisele kooli ja seltskonna vahel. Nende kooli personaali mittekuuluvate isikute kaasaaitamine on olnud osalt ühekordne või lühiaegne, osalt aga pikema kestusega või pidev.

1938/39. kooliaastal kasutas 384 kooli väljaspool kooli seisvate isikute abi noorsoo-organisatsioonide tegevuse korraldamisel. See on 31,3% organisatsioone omavate koolide arvust. Arvestades ainult linnas asuvaid kooli, tõuseb see protsenti 50-ni, maal aga langeb 28,4-ni. Eelmisel kooliaastal oli kooli personaali mittekuuluvate isikute kaasaaitamist kasutavate koolide arv pisut kõrgem, nimelt 415. See oli 33,6% organisatsioonide omavate koolide üldarvust.

Jättes arvestamata Noorte Kotkaste ja Kodutütarde organisatsioonide alalisi instruktoreid, saame isikuist, kes aitasid kaasa koolis ja kooli juures asuvate noorsoo-organisatsioonide tegevusele, järgmise pildi.

Lähemalt ametiga määratlemata isikuid 245, spordiinstruktoreid 28, Kaitseliidu pealikuid 27, teiste koolide õppejõude 24, gümnaasiumi õpilasi 23, jaoskonna konsulente 19, sõjaväelasi 16, kooli vilistlasi 13, koolijuhatajate abikaasasid 12, Naiskodukaitseliikmeid 12, arste 11, aiandusassistente 11, maanoorte instruktoreid 11, taluomanikke 7, linnukasvatuse konsulente 7, kaitseliitlasi 7, konstaableid 5, vaimulikke 5, kantselei ametnikke 5, vallasekretäre 4, äriteenijaid 4, ühistegelasi 4, metsnikke 4, tuletõrjujaid 4, muusikamehi 4, näitlejaid 4, piirivalvureid 3, agroomoone 3, üliõpilasi 3, teiste organisatsioonide tegelasi 3, samariitlasi 3, ametnikke 2, ärimehi 2, advokaate 2, konsulente 2, rahvatantsu instruktoreid 2, tantsuõpetajaid 2, tagavara õpetajaid 2, Haridusliidu instruktoreid 2 ja lasteaednikke, teadlasi, diplomaate, reserv ohvitseri, postiametnikke, kalanduskonsulente, ENPR instruktoreid, seakasvatuse konsulente, punaseristi õdesid, pangaametnikke, raudteelasi, pensioneeritud õpetajaid, laevakapteneid, kontrollassistente, kodumajanduskonsulente ja plastikaõpetajaid igat ühte üks.

Seega aitas kaasa kokku 563 isikut. Ainult 25 neist aitasid kaasa tasu eest, ülejäänud tegid seda tasuta. 8 juhul pole märgitud kaasaaitajate arvu.

Nagu eelnenust nähtub, leidis kaasaaitajaid väga mitmekesistelt ameti- ja elu- aladelt. Vaadeldes allpool neid tegevusalasid, milles kaasa aidati, avaneb järgmine pilt.

Noorte Kotkaste töös aitas kaasa 157 isikut, kodutütarde töös 96, võimlemise ja spordi alal 54, põllunduse alal 32, skautide töös 21, laskespordi alal 21, tervishoiu ja esimese abi alal 19, rahvatantsu alal 19, muusika alal 16, Eesti Mängude ettevalmistuse alal 14, aianduse alal 13, käsitöö alal 12, laulukoori juhtimises 11, riigikaitse alal 11, gaidide töös 10, näitemängu alal 9, kõnekursuste alal 6, tuletõrje alal 6, heinaseemne kasvatuse alal 6, ühistegevuse alal 5, koduloomakasvatuse alal 5, kodukaunistamises

4, mängude alal 4, tantsu alal 4, metsanduse alal 4, loodusteaduse alal 3, ujumise alal 3, kirjanduse alal 3, keetmise alal 2, kodunduse alal 2, mereasjanduse alal 2, raadio alal 2, kangakudumise alal 2, male 2, side 2, foto 2, ENPR alal 2, rahvusliku kasvatusalal 2, deklamatsoonil alal 2, karskuse, rivi, portfooliote valmistamise, plastika, sapööri, lennukimudelismi, meelegahtuse, taimehaiguste, kujutava kunsti, rekaami, kalanduse, mesinduse, seakasvatuse, toitlustamise, rahvarõivaste ja kooperatiivi j. t. aladel á 1.

Ala on märkimata 24 juhul.

10. Koolis ja kooli juures asuvate noorsoo-organisatsioonide tegevust takistavad asjaolud.

1937/38. a. kokkuvõttes võis märkida takistavaid tegureid esitavate koolide arvu langust ja takistavate tegurite hulga tõusu ning sellest järeldada tegevuse intensiivseks muutumist osas koolis ja kooli juures asuvates noorsoo-organisatsioonides. Vaadeldava tegevusaasta andmed lubavad järeldada stabiilsemate olude tekkimist koolide noorsoo-organisatsioonide töös. Takistusi märkivate koolide arv on jäänud möödunud aasta tasemele 679 kooliga 670 vastu 1937/38. kooliaastal.

Takistavaid asjaolusid märkinud koolidest oli maal asuvaid 593 ja linnades asuvaid 86. Vastavad arvud eelmisel aastal olid 599 ja 71.

Ka takistavate asjaolude arv näitas vähe muutust, langes 1397-lt 1295-le. Seega tuli möödunud aastal iga takistavaid asjaolusid märkinud kooli kohta 2 takistavat asjaolu, möödunud aastal tuli 2,1.

Oma laadilt jagunevad takistavad asjaolud järgmiselt (sulgudes võrdluseks möödunud aasta arvud):

1) Noortest olenevaid	316 (267)	9) Juhtkonnast olenevaid	111 (143)
2) Õpetajaskonnast olenevaid	152 (66)	10) Töökorraldusest olenevaid	12 (17)
3) Koolist ja koolitööst olenevaid	30 (34)	11) Puudulikkudest ruumidest ja väljakutest või nende puudumisest olenevaid	227 (250)
4) Kodudest olenevaid	202 (223)	12) Töövahendite puudumisest olenevaid	63 (104)
5) Üksikisikuist olenevaid	2 (—)	13) Majanduslikku laadi	87 (99)
6) Seltskonnast olenevaid	8 (13)	14) Muud takistavad asjaolud	65 (55)
7) Teistest kohapealsetest organisatsioonidest olenevaid	15 (16)		
8) Raskusi koostööks teiste organisatsioonidega	5 (11)		

Detailsema pildi saamiseks vaatleme takistavate asjaolude igat gruppi veel lähemalt.

1. grupis on olulisemana märgitud: õpilaste ajapuudust ja töökoormust 121 (102), noorust 27 (31), õpilaste väiksest arvu koolis 33 (33), vanemate õpilaste siirdumist teise kooli 6 (10), suvist teenistust 14 (17), vähest huvi 9 (16) ja haigusi 82 (22) korda. Teisi asjaolusid mõned üksikud korrad.

2. grupis: õpetajate ajapuudust ja töökoormust 130 (140), õpetajate väiksest arvu koolis 5 (10), õpetajate vahetumist koolis 3 (1), haigusi 9 (4), organisatsioonide tööst keeldutakse osa võtmast 1 (1) ja vähest huvi 2 (1) korda.

3. grupis: kahe vahetusega tööd koolis 14 (2), kooli töötamist mitmes kohas 3 (7), nooremate klasside töö varemlõpetamist 6 (7), pealelõunast tööd koolis 8 (12). Teisi vähem.

4. grupis: kodude kaugust koolist 133 (140), vanemate keeldu 6 (20), vanemate ebasõbralikkust suhtumist noorsoo-organisatsiooni tegevusse 18 (8), vanemate loidust 6 (13), majanduslikku kehvast 26 (21), ja koduseid töid 10 (10) korda.

5. ja 6. grupis: lahusulistest liikumist 3 (6), seltskonna eitavat suhtumist noorsoo-organisatsioonidesse 4 (1) ja liigset alkoholi tarvitamist 1 kord.

7. grupis: organisatsioonide rohkust kohapeal 8 (6), vastastikust halba läbisaamist 2 (9) ja täiskasvanute organisatsioonide püüdeid noori oma liikmeskonda tõmmata 2 (—), paralleelorganisatsioonide olemasolemine.

8. grupis: kaugust samasugustest teistest organisatsioonidest 2 (10), kaugust teistest organisatsioonidest 2 ja kaugust keskustest 1 kord.

9. grupis: juhtide puudumist 85 (106), eriteadajate puudumist 5 (2), kogemuste puudust 8 (19), suurt töökoormust ja ajapuudust 7 (5) ja loidust 5 korda.

10. grupis: raskusi koonduste korraldamisel peale tunde 9 (13), mittekohast organisatsiooni korraldust, liialdatud nõudmist, kavakindluse puudumist igat 1 kord.

11. grupis: puudulikke ruume 178 (211), omaette ruumide puudumist 23 (22), võimla puudumist 9 (9), mänguplatside puudumist 8 (8), aiamaa puudumist 3 (—) korda, kõõgi puudumist 3 (—) korda. Teisi vähem.

12. grupis: puudust töövahenditest üldse 47 (59), spordivahendite puudumist 7 (10), vastava kirjanduse puudumist 6 (16), ja muusikariistade puudumist 2 (—) korda. Teisi vähem.

13. grupis majanduslikku kehvast 82 (95), ja rahaliste toetuste puudumist 5 (4) korral.

14. grupis: ilmastikku 8 (7), halbu tööolusid 5 (4), arenematust isetegevuseks 5 (3), noorte laialivalgumist 7 (—), selgusetust organisatsiooni tuleviku kohta 3 (—) korda. Teisi vähem kordi.

Juurdekasvu näitab õpilastest tingitud takistavate tegurite grupp. Siin on juurdekasv toimunud õpilaste ajapuuduse ja töökoormuse, eriti aga haiguste arvel.

Teised takistavate tegurite grupid näitavad langust, kuigi üldiselt võrdlemisi väikest. Näib, et noorsoo-organisatsioonide püüded oma juhtkonna väljakasvatamise alal, hakavad juba andma tulemusi, sest juhtkonnast tingitud takistavate tegurite grupis on langus 143-lt 111-le. Juhtide puudumist on märgitud 85 korral 106 vastu möödunud aastaga võrreldes. Ka puudus töövahendites on, hoolimata tegevuse süvenemisest, vähenenud. Toetused ja organisatsioonide eneste pingutused sel alal on andnud tulemusi.

Õpetaja psühholoogiast*).

Dr. Michael West.

Keegi valimiskomitee liikmeist (psühholoogia lektor) küsinud kord ühelt noorelt õpetajalt, kes kandideeris uuele õpetaja kohale: „Kas olete oma tegelikus töös ka mingit kasu saanud minu kursuses esitatud pedagoogilisist teooriaist?“ — „Mitte vähematki“, vastanud küsitatu.

On olemas ka ütlus: „Need, kes oskavad, teevad; kes ei oska, õpetavad; ja need, kes ei oska isegi õpetada, õpetavad teisi, kuidas õpetada,“ ja kõige teoreetilisem osa kogu asjas on pedagoogiline psühholoogia, mis õpetab, kuidas õpetada teisi õpetama.

Võime tõeliselt küsida: „Kuidas inimesed saavad psühholoogideks?“ Tahaks otse ringkirja saata kõigile psühholoogia professoritele ja küsida neilt, mis pani neid selle aine valima oma elukutseks. (Tekib kahtlus, et vähemalt mõne juures oli see võimetuse tunne tegelda reaalse eluga.) Sündinud õpetaja või kasvataja ilmub klassi, aju täidetud õpilasist ja oma ainest, mida mõlemaid ta oskab suurepäraselt üksteisega kontakti viia. Kuid mees, kel ei ole selleks annet, tunneb vajadust reeglite ja teooriate järele, ta loeb raamatuid pedagoogilise psühholoogia üle — täpselt nii nagu ta oma vabadel tundidel golfi mängides mõtleb reeglitele, mis on ühenduses ta selja ja õlgadega, — ja selle tagajärjeks on, et ta ei jälgi palli. Võib-olla on ka üks pedagoogilise psühholoogia kursuse tagajärgedest, et õpetaja „pöörab oma silmad pallilt“.

Võib-olla on selles aines jälgi vanast maagilisest ideest: pedagoogiline psühholoogia on midagi nõidusvormeli taolist, mille abil halb õpetaja loodab korraga paremaks saada ilma vaevanõudva arenemisajajärguta.

Missugune peaks see arenemisprotsess olema, millele pedagoogiline psühholoogia on aseaineks?

Kuue aasta kestel me korraldasime Indias teste, et valida õpetajaid õpetajate seminarile. Me algasime Ameerika sõjaväe intelligentsus-testiga ja muutsime seda vähehaaval

*) „The Journal of Education“. Märts 1939, lk. 158. Avaldame näitena, kuivõrd inglased eelistavad praktikat teooriale.

Toim.

osaliste parandustega, valides välja need testid, mis olid kõige paremini kooskõlas lõplike tulemustega, mida õppekursus taotles. Testil, mis leidsime kõige paremini tagavat head edu õpetaja tegevuses, oli rida väga lihtsat laadi üldisi informatsiooniküsimusi selleks, et saada vastust, kas inimesed on huvitatud ka päris harilikest asjust. Meie küsimused puudutasid jalgpalli ja teisi mängu, hobuste-võidusõitu, bridži, moodsaid romaane ja kinot.

Sellest võiks ehk järeldada, nagu oleksid hobuste-võidusõit, kaardimäng ja kino tähtsamad tegurid õpetaja ettevalmistamisel kui pedagoogiline psühholoogia. Kuid parim järeldus on vahest see, et normaalne mitmekülgne elu on esimene tingimus edukaks tegutsemiseks noortega, — et isiksus on peasi — rohkem kui tarkus ja sügavad teadmised.

Mis laadi ettevalmistus loob seesuguse isiksustüübi, kellest saaks hea õpetaja? Kahtlemata on olemas mitmesuguseid isiksustüüpe, kes edukalt õpetavad; ja vahest kõige kasulikum asi, mida võime teha, on aidata tulevasele õpetajale selgitada, mis tüüpi ta on — ja samuti selle tüübi tugevad ja nõrgad küljed.

Dr. Mackenzie jagab õpetajad järgmisse nelja tüüpi: aineõpetamise-spetsid, paraaditsejad, ärimehed ja administraatorid.

Tulevane aineõpetamise-spets põleb huvist tegev olla õppetöö alal, aga talle osutub mõnikord raskeks sooritada üld- ja muus aineis eksameid, mis annavad talle õiguse teostada oma kunsti, sest tal ei ole kannatust õppida ühtlaselt kõiki eriaineid ja kursuste üksikasju; tema soovib võimalikult pea asuda tegeliku õppetöö juurde. Õpetajana ta on briljantne, eriti andekamaile õpilasile ja neile, kes hästi õpivad, kuid ta ei sallii rumalaid. Tal võiks olla täielik edu siis, kui ta küllalt korralikult õpib aru saama, et tal tuleb kohanda oma ümbrusele, et saavutada täit edu ja tunnustust omal alal. Ta peaks õppima töötama ka andevastega, vaadates teadmiste toimetamisele andevaste ajudesse kui ülesandele, mille sooritamisel võib teatavat lõbu leida kui spetsi osavusega tehtud tööst. Ta on raskesti koheldav liige kooli õpetajateperes, aga ka üks kõige väärtuslikumaid, ja kõik oleneb sellest, kui kohase ning sobiva direktori alla ta satub.

Paraaditseja geniaalsus seisneb kõigi oma kaupade asetamises vaateaknale. Tema annab hiilgavaid näitetunde, selgeid, huvitavaid, kaasakiskuvaid; kuid need on seda tüüpi tunnid, milliseid harva oleks mahti anda harilikus koolitöös ja pealegi selle kõige taga pole mingit sügavat teadmiste põhja. Siin on otse loodud õpetaja tobedate klassile, kui ta ainult ise ära tunneks oma õige tugeva külje. Kuid tema soovib olla ikkagi enam näitleja.

See, kes andekam selle tüübi hulgast, püüab saada hariduselu juhtivate keskasutuste koosseisu liikmeks. Ta on põhimõtete- ja ideede-ratsutaja; ta püüab alati ühes võtta mõnd uut ideed õppe- ja kasvatusöö alal, et selle kaudu tuntuks saada; alati ajab ta kõige uuemat pedagoogilist voolu taga, et seista selle valgusesäras. Niisugused isikud muidugi külastavad kõiki kongresse ja koosolekuid. Kord väga ammu tagasi nad tegid ka teatavat tööd, aetud soovist võita endale kindlat ja silmapaistvat seisukohta. On aga neil kord see seisukoht käes, muutuvad nad bengaalvalguse kauplejaiks, nad jooksevad ühelt asjalt teise juurde, kuhu aga pedagoogilise uuduse valgussära juhtub langema. Neid võib kasutada uute proovitud väärtusega ideede propageeri jaoks. Nende hädaoht seisneb selles, et nad kalduvad propageerima kõike seda, milles võib olla propagandalist väärtust. Õpetajate seminaris tuleb seda tüüpi õpilast panna tajuma ta erivõime väärtust vähemandeliste ja tuimemate laste õpetamisel ja teiste pedagoogide saavutuste tuntuks tegemiseks, aga ka selle võime hädaohte, kui seda kasutatakse oma isiku ülespühumiseks.

Ärimehe tüüp on kange laiutaja. Ta elu loosung on „ikka suuremaks ja suuremaks“. Olles alles noor õpetaja ja täites pealiskaudselt oma kohuseid, õpib ta samal ajal mõne teise eksami jaoks, et jõuda aga edasi ja üha edasi, — kuid ajal, kui ta nõnda suurendab oma kvalifikatsioonide hulka, ta vähendab oma õpilaste edasijõudmist. Ta ei taipu, et ta jõuaks elus palju paremini edasi, kui ta teeks oma käesolevat tööd hästi. Koolijuhatajana soovib ta alati suurendada oma kooli, ehitada uusi laboratooriume, uusi ujumis-

basseine, tõsta õpilaste arvu jne. Teda huvitab rohkem arv kui väärtus. Ta „arendab“ väikese kooli, mil oli suur kuulsus õpilaste individuaalses juhtimises ja kasvatuses, koolitamisvabrikuks, mille hing on maetud telliskivide virna, mörtli ja kartoteekide alla. Poliitikas ta on Napoleon, tööstuses massiproduktide valmistaja; õppe- ja kasvatustöös ta muudab n. ü. terve ihukoe halvaloomuliseks kasvajaks. See tüüp esineb (õnneks) välismail sagedamini; aga ka Inglismaal võib seda leida. Lastevanemad peaksid hoiduma koolijuhatajast, kes näib olevat rohkem huvitatud oma õppeasutuse suurenemisest kui oma õpilaste individuaalsusest.

Administraatoril — on anne seada asjad heasse korda ja olles need korda seadnud, soovib ta neid säilitada nõnda, nagu nad kord on. Uued ideed segavad tema süsteemi puhtust. Kui õpilased ja õpetajad oleksid nagu kuivatatud kalad kusagil kalakaupluses ja need võiks laduda korraldatud ridadesse, oleks kõik parimas korras; kuid nad ei taha olla koheldud nagu kuivatatud kalad. Selle tagajärg on, et õpetajaspere kaldub opositsioonile ja õpilased keevad korralikkuse fassaadi taga. Administraatorile vaja selgeks teha, et tal tuleb oma peamist väärtust näha pigem teenijana kui diktaatorina. Ebakorralikule aineõpetajale-spetsile on geniaalse korralikkuse võimega koolijuhataja otsegu Jumalast saadetu: ta lihtsustab tegeliku elu raskusi ja võimaldab aineõpetajal ta töös edasi jõuda võimalikult vähema hõõrumisega. Aga niipea, kui valitseja muutub käskijaks, loob ta aineõpetajast spetsist ainult nuku oma ideedele. Ta tajub uuendusmeelsust ja kohe tekitab ta hõõrumisi, selle asemel, et neid kõrvaldada.

See tüüp on materjal, millest koolideala direktorid ja inspektorid on tehtud, ja niisugusena võib ta olla vägagi kasulik, kui ta vaid näeks endas pigem teenijat kui süsteemi peremeest.

Tõepoolest, üks õpetajate seminaride ülesandeist on aidata neid esilepuhkevaid pedagoogitaimi end leida. Kui mingit psühholoogiat tuleks õpetada, kui õpetajate ettevalmistusse kuuluvat ainet, siis psühholoogiat, mida seminaril õpilane esmajärjekorras peaks õppima, oleks ta enese psühholoogia.

ARVUSTUSI

Jaan Vahtra. Joonistamisõpetus. Joonistamine, maalimine, joonestamine, voolimine, graafika. Didaktiline ja metoodiline käsiraamat alg-, kesk- ja kutsekoolide ning gümnaasiumi õpetajaile ja õpetajate seminaridele. Tekstis 10 kolmevärvitahvli 29 joonisega; 46 joonistahvli 673 joonisega ja 82 joonistusnäidet 215 joonisega. Kirjastus-Osaühing „Kultuurkoondis“. Tallinn 1939. 272 lk. Hind Kr. 5.25.

Käesolev raamat on esimene selletaoline ulatuslik eestikeelne teos, mis hõlmab tervet algkooli joonistamisõpetust nii didaktilisest kui metoodilisest küljest. Tiitelleht määrab teose käsiraamatuks alg-, kesk- ja kutsekoolide ning gümnaasiumide õpetajaile ja õpetajate seminaridele. Teatavasti aga on meil neis koolitüüpides, välja arvatud algkool, ametis eriaine kutsega õpetajad, kes evivad vastava kunstilise hariduse ja didaktilise ning metoodilise ettevalmistuse. Käesolev raamat ei anna neile erilisi juhtnõure ega too ulatuslikke näiteid nende rakendamiseks; eriti kutsekooli joonistamisõpetajaile, kelle töö on rajatud hoopis erinevatele põhimõttele, ei saa olla see käsiraamatuks. Raamat kuulub sisult peamiselt algkoolide õpetajaile ja eriti neile, kes pole saanud iseõppimise teel või omal ajal mõnes seminaris küllaldast ettevalmistust. Seepärast vaatleme kõne all olevat raamatut algkooli joonistamisõpetaja metoodika nõuete seisukohalt.

Raamatu alguses annab autor lühikese ülevaate üldharidusliku kooli joonistamisõpetuse ajaloolisest arengust. Edasi peatub autor pikemalt joonistamisõpetuse ülesannete ja joonistamisõpetaja ettevalmistuse juures, leides, et kõigis koolides, kus õpetatakse joonistamist, peaks olema ametis eriharidusega joonistamisõpetajad.

Laste joonistuste psühholoogilist külge on autor eriti hästi käsitelnud peatükis: „Lapse kujutusvõime ja selle arenemine“. Siin toodud laste joonistuste näited (lk. 27—36) on väga iseloomustavad ja tunnistavad tüsedu pedagoogi tähelepanelikkusest sel alal.

Käte liikumisharjutuste juures kasutab autor huvitavaid võtteid. Kas aga alata harjutusi ringiga, ovaaliga või munajoonega, on vaieldav. Näiteks algab saksa pedagoog Aleksander Baumgart neid harjutusi ovaaliga, mõned algavad neid hoopis munajoonega. Tundub, et viimased on lapsele lähedasemad. Selles osas toob autor väga vähe näiteid, pealegi sarub ta siin lahendamata olukorda. Näiteks: 35. leheküljel ütleb ta: „Väär on vaade, et juba algastmel tuleb hakata lapsi õpetama joonistama põhivormide raskuse järjekorras, näit. kõigepealt ringikujulised, siis ovaalikujulised, munamoelised, kolmnurksed, nelinurksed jne.“, aga lk. 43 lubab ta neid joonistusharjutusi kasutada „1.—3. õppeaastal üks kord nädalas, hiljem igal 3.—4. joonistustunnil“. Siin tuleks täiendavalt lisada, et vabade teemade juures ei määrata üldse mingit vormide järjekorda, küll aga tuleb seda teha käte liikumisharjutuste puhul.

Võrdlemisi pikalt (15 lk.) on kirjeldatud joonistamist mälu ja fantaasia järgi ning illustreerivat joonistamist. Kuidas esitatud teemat või etteeloetud juttu küsimiste-kostmistega õpilastele selgitada, peaks igale õpetajale selge olema, sest see puudutab rohkem üldist didaktikat ega vajaks siinkohal nii palju ruumi. Metoodilisest küljest tuleks selles osas küll tahvlijoonistusi õpilastega harrastada, kuid ei saa just soovitada, et õpilased tahvlile valmiskujulisi pilte jutu illustreerimiseks teevad. Küll aga võivad nad joonistada üksikuid raskemaid motiive pildist, näit. inimest, looma, puud jne. Vastasel korral piiraks see teiste õpilaste fantaasiat. Samuti ei tahaks hästi nõus olla võrtega, et õpetaja teeb vigase joonistuse tahvlile ja õpilased parandavad seda oma sõnavõtuga.

Mudeljoonistamisel leiab autor, et õpilastele peaks rohkem mudeleid eraldi ette asetama ja nendega individuaalselt töötama. Leiab, et seda võtet peaks kasutatama eriti ümar-esemete perspektiivi käsitlemisel, kui ese või mudel on asetatud allapoole silmapiiri, sest üks ese ei oleks sel juhul kõigile õpilastele nähtav. Mudelite ja esemete joonistamisel räägib autor kõigepealt proportsioonide ja üldkuju määramisest, kuid toob näidete hulgas võtte Baumgart'i järgi (lk. 96, joonis 9, 3, 4, 5, joonis 10, 1), kus ei ole üldse määratud proportsioone ja üldkuju, vaid joonistatud üksikosade kaupa. Näit. alguses kahvliharud, siis keskosa ja lõpuks pea. Autor ei selgita siin, mispärast ja missugusel astmel võivad õpilased mõne keerulise vormiga eset üksikosade järgi joonistada.

Akvarellidega maalimine on hästi esitatud, kuid ei ole selgitatud, missugusel määral tuleks nn. kuiva või märga maalimisvõtet kasutada. Liiga suurt tähelepanu on juhitud pesemisele, milline võte pole aga soovitatav algkoolile.

Inimese joonistamine on päris huvitavalt ja laste arenemisele vastavalt esitatud (Tahv. L). Nn. „tikkjala“ koolist kõrvaldamise vastu ei saaks midagi olla, aga ei ole ka ühtegi põhjust, mis kõneleks vastupidist.

Piiratud ruumi tõttu ei ole võimalik kõigi küsimuste kohta sõna võtta. Üldiselt on raamat nii metoodilisest kui didaktilisest seisukohast hinnatav teos. Kuid selle koguka väljande juures jääb peamiseks puuduseks see, et algkooli õpetajaile ei ole siin antud selgeid näiteid teemade järjestuse ja erinevuste kohta klasside järgi, millest aga algkooliõpetajad tunnevad eriti puudust. Pidanuks olema üks näide töökavast või asjatundlikke juhatusi selle koostamise kohta.

Nagu eespool öeldud, on see siiski parim raamat algkoolidele, mis seni on ilmunud eesti keeles, ja soovitatav seega kõigile algkooli joonistamistundide andjaile.

A. Ridali.

MITMESUGUST

Täienduskoolide õpetajate päevad.

Täienduskoolide Õpetajate Ühingu ja Õpetajate Koja Kutse- ja Täienduskoolide õpetajate Sektsiooni ühisel korraldusel peeti 29. ja 30. det. 1939 Tallinnas Täienduskoolide õpetajate päevad, millistest võttis osa 61 õppejõudu ja haridustegelast.

Haridusministeeriumi poolt tõi tervitusi ministriabi V. Päts, kes märkis, et juba Asutavas Kogus asuti seisukohale, et algkooli haridusest üksi on vähe. Kuid meil aga kalduti koguni teise äärmusesse ja püüti lastele võimalikult kõrgemat üldharidust anda. Meil valitseb kahjuks veel vaade, et see, kes pole lõpetanud mõnd kõrgemat kooli, on nagu teise järgu kodanik. See on vale vaade. Meil on asutatud kutse- ja täienduskooli, millistel on suur tähtsus rahva haridustaseme tõstmisel. Täienduskool on koolisüsteemis tähtsal kohal, sest sellega lõpeb teatud ajajärk noore inimese elus. Haridusministeerium jälgib täienduskoolide tööd heatahtlikult ja püüab nende arenguks kaasa aidata.

„Algkooli lõpetanud noorte kasvatusküsimustest“ refereeris HM Koolivalitsuse direktor V. Altoa. Referent puudutas praegust erakorralist aega ja selle häirivat mõju koolitöösse. Õpetajad peavad senisest suuremal määral süvendama rahvuslikku kasvatust ja seda eriti veel algkooli lõpetanute seas, sest need satuvad ellu just selles eas, kus neid kõige rohkem mõjutatakse. Haridus ei tohi kaasa aidata rahvakihtides vahede süvendamiseks, vaid õpilastesse tuleb sisendada teadmine, et nad on koolis selleks, et endale võtta elus rohkem kohustusi. Meil kui väikerahval on eriti tähtis iga üksiku isiklik tublidus ja seda tuleb kõigiti arendada. Meie ei saa oma rahva arengut hinnata üksikute tippude järgi. See pole üksikvõistlus, vaid „patrullivõistlus“, kus kõige nõrgemate võimed on otsustavad. Sellepärast tuleb meil ikka õhutada vastastikuse abistamise mõtet. Tugevama kohus on nõrgemat aidata.

Sõda toob kaasa silmapilgule elamise ehk n.ö. ühepäeva meeleolu. Selle vastu tuleb kõigi abinõudega võitlusele astuda. On igati tarvilik noori mõjutada, et nad täie tõsidusega jääksid oma ülesannete juurde. Eeskujuks tuleb seada ei mitte kusagilt kaugelt otsitud, vaid kodukülas tegutsevaid töösangareid, kes on teinud tõsist loovat ja kasulikku tööd. Neid tuleb õpetada austama. Noortesse tuleb sisendada armastust oma kodukoha ja maalapikese vastu. Ei ole õige see, et tavaliselt andekamaid lapsi soovitakse ikka taludest välja saata.

Täienduskoolid peavad kaasa aitama kohaliku kultuuri arendamisele. Õpetajate hooleks olgu esmajoones endale abiliste, alljuhtide kasvatamine, ja organiseerimine, et iga täienduskooli ümber tekiks oma kultuuriring. Selle eelduseks ei tarvitse sugugi olla suurlinlus, meenutagem näitena kas V.-Maarja või Võru omaaegset tähtsust.

Külakultuuri loomisel tuleb töötada kontaktis maanoorte liikumisega. Tuleb teadlikult viljelda maarahvas eneseusaldust ja enesekindlust, kuid mulgi ja randlase liialdatud uhkus tuleb juhtida õigetesse roobastesse.

Uudiste jälgimisel tuleb kergesti süttival noortel praeguses „närvide sõjas“ aidata leida tasakaalu. Nüüdsel ajal ei saa käia oma tundmuste, vaid oma mõistuse järgi. Meie ei saa aluseks võtta endisi vahakordi oma suure idanaabriga. Varem olime vähemusrahvuseks, nüüd aga on tegemist kahe iseseisva ja samaväärses partneriga. Naabriteks jääme me vene rahvaga alatiseks, kestku sõda ja raskused kui kaua tahes. Seda tuleb meil ikka aluseks võtta ja selgitada nii õpilastele kui ka lastevanematele.

Koolide inspektor H. Summer oma referaadis „Täienduskoolide väljakujundamise vajadusi ja võimalusi“ — näitas konkreetsete arvude varal kuivõrd meil üldine kooliskäimise aeg on lühem kui teistes kultuurriikides (Soomes, Saksamaal, Inglismaal). Tõsis tärelepanu pälviva paradoksaalse nähtena tuleb nentida, et meil nõutakse oskusharidust ja kutsetunnistusi kõikidel mõeldavatel tööaladel, kas või näit. juuksuritelt, kelle kutsel ei ole mingit olulist tähtsust rahvamajanduses ja riigi hääolus. Kuid see rahvakiht, kes otseselt meie riiki kannab ja varustab — põllumehed

— ei ole kohustatud midagi tegema oma kutsehariduse tõstmiseks, et vähegi ära kasutada tänapäeva teaduse ja tehnika saavutusi. Arvulised andmed viljasaakide kohta näitavad selle selgeid tagajärgi. Oleme tugevasti maha jäänud kõigist põllunduses esirinnas sammuvatest maadest, isegi Soomest, kus kliimaolud ja maapind palju ebasoodsamad kui meil. Meil on ca 140 000 talundit, kuid põllumajanduslikes kooles õpib ainult 1600 õpilase ümber (Sic!). Meie ei jõuakski praegu asutada nii palju koolikaid põllutöö- ja teisi kutsekooli, kui neid meie riigi ja rahva tuleviku huvides vaja oleks. Siin peavad täienduskoolid, milliseid saab siduda juba olemas olevate algkoolidega, esialgul võtma enda peale maanoorte kasvatuse ja kutsealalise juhtimise. Täienduskoolidele tuleks leida uus ja kohasem nimi, kas või näiteks kõrge m a h v a k o o l. Kooli lõpetajad peaksid saama soodustusi teistes koolides edasiõppimiseks, täienduskool tuleb siduda ühtluskoolisüsteemi. Maanoortele tuleb soovitada edasiõppimist Kodu Põllunduskeskkoolis. Täienduskoolide õpetajate tasu ja töötingimusi on kiires korras vaja parandada ja õppeaeg ühtlustada teiste koolidega, et täienduskoolid ometi kord saaksid kindlale ja õigustatud alusele.

„Aianduslike ainetes õpetamisest ja vajalikest õppevahenditest“ refereeris dr. A. Siimon. Täienduskoolis tuleb aianduse õpetamisel lähtuda kodusia seisukohast. Eriti tuleb rõhutada aedviljade säilitamisoskuse tundmist ja aine praktilist käsitamist. Äriaiandusest tuleks tähelepanu juhtida puuviljandusele, eriti viljapuuaia korrashoiu, saagiravi ja koristamise ning säilitamistöödele.

Kodumajanduskoja peasekretär Hilda Ottsonen käsitles „Toitlusküsimusi praeguses olukorras“. Täienduskoolis tuleb lähtuda rahvatoitlustamise, mitte aga kokakunsti seisukohalt. Tuleb õpetada ära kasutama ja hindama just neid aineid, mida meil küllaldaselt ja tootma ning asendama neid, mida meil praegu saada ei ole või mida veel liiga vähe kasvatatakse. Tuleb propageerida kooritud piima ja k o h u p i i m a, kui väärtuslike ja odavate toiduainete üldist tarvitamisele võtmist.

„Täienduskoolide ülesanded kodukäsitöö suunamisel“ — ref. A. Koskel. Käsitöö ja rõivastuse esemete valmistamisel peab alati lähtuma otstarbekohasuse, materjali vastavuse ja ilu nõuete seisukohalt. Materjali valikut tuleb eriti praegusel ajal piirduda kodumaa toorainetest toodetud saadustega. Peame põhjalikult tundma õppima rahvakunsti põhielemente ja vorme ja neid võimalikult rohkem kasutama ilustamiseks.

Ühingu esimees F. Raska esines aruandega „Õpetajate Koja tegevusest“.

Joh. Käis referaadis „Üldhariduslike ainetes õpetamine täienduskoolis“ andis rikkalikke metoodilisi juhatusi. Kuna täienduskooli õpilaste vanus ja hariduslik tase on väga erinev, siis on siin tungivam tarvidus kui kuskil teises koolitüübis tööd juhtida individuaalselt. Tuleb kasutada grupitöid, ankeet- ja testimenetlust jne., et õpilaste tööd võimalikult nende huvidele ja võimetele kohandada. Tuleb õpetada iseseisvalt töötama ja kirjandust kasutama.

„Täienduskoolist ja kooliuuendusest“ refereeris H. Kõiva, kes kriipsutas alla, et kuigi kooliuuendust kandvaks põhiideeks on töö korraldamisel „lapsest lähtuda“, ei tohi sellest siiski nii aru saada, et me peaksime püüdma õppimist igale võimalikult kergeks, mugavaks ja seega pinnapealseks teha. Nii õpitakse tööd võtma mänguna ja hellitatakse raskustega võitlemiseks. Selle kallakuga uue kooli noori ootab ellu astudes raske pettumus, kui seistakse tõsiasi ees, et elu ei lähtu kunagi üksikisiku huvidest, vaid palju sagedamini püüab neile just risti vastu töötada. Täienduskoolis on vaja õpetada ellu astuvatele noortele elutehnikat, anda terveid ja õigeid vaateid elust, rõhutades, et ainult püsiva ja raske tööga, isikliku tubliduse ja julgusega on saavutatav õige ja väärikoline kodaniku koht riigis.

Päevade lõpul võeti üksmeelselt vastu järgmised resolutsioonid.

1. Tuleb võtta kaalumisele täienduskoolide nime muutmine kõrgemaks rahvakooliks.

2. Täienduskool tuleb viia ühendusse teiste koolidega meie koolide süsteemis nii kavade kui ka edasiõppimise suhtes.

3. Täienduskoolide õppejõudude töö ja tasude tingimused tulevad ühtlustada teiste vastavate koolide (kodutööstuskoolid) õpetajate töö- ja tasutingimustega. Õppetöö kestvus täienduskooles tuleb ühtlustada teiste koolidega.

4. Hädavajalikuks tuleb tunnistada ajakohaste õpperaamatute soetamine täienduskoolidele nii oskusainete kui ka üldhariduslike ainetes alal.

5. Täienduskooli peaks olema esialgselt vähemalt üks iga 10 000 elaniku kohta maal.

6. Tuleb välja töötada täienduskoolide seadus.

H. Kõiva.

Muljeid gümnaasiumiõpetajate kongressist Kopenhaagenis.

Möödunud suvel (2.—5. augustini) peeti Kopenhaagenis 19. rahvusvaheline gümnaasiumiõpetajate kongress. Selle kongressi korraldajaks oli Rahvusvaheline Gümnaasiumiõpetajate Föderatsioon (Fédération Internationale des Professeurs de l'Enseignement Secondaire Officiel, lühendatult F.I.P.E.S.O.), kuhu kuuluvad ligi 20 riigi gümnaasiumiõpetajate organisatsioonid ümmarguselt 60000 liikmega. Kõige tugevamini on esindatud Inglismaa (19000 liiget), sellele järgneb Prantsusmaa (13000 liiget), edasi Šoti (4000), Rootsi (3400) ja teised vähemad riigid. Üldse on see Euroopa demokraatlike maade õpetajate organisatsioon, kuna diktatuuri-maade õpetajad (Venemaa, Saksamaa, Itaalia) ei võta sellest osa. Ka meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajad kuuluvad sellesse liitu EKESKO kaudu.

Kongressi tegelikuks korraldajaks oli Taani gümnaasiumiõpetajate ühing tema väga energilise juhatajaga direktor Einer Torsting'iga eesotsas. Osavõtjaid oli 80 ümber, kõige rohkem Taanist — 28, Inglismaalt ja Prantsusmaalt — kummastki 12, Lätist — 6, teistest 1—3 esindajat. Nähtavasti oli üldine ärev rahvusvaheline olukord takistanud paljusid kongressile tulemast. Eestist võtsid osa — nende ridade kirjutaja, direktor E. Laanpere ja insp. O. Paas.

Peab tähendama, et Taani kolleegid olid teinud kõik, mis võimalik, et anda kongressist osavõtjatele kaasa rohkemasti mitmekesiseid ja huvitavaid muljeid. Juba kongressi asukoha valik — Taani parlamendihoonet väike nõupidamise saal — näitab, et püüti mitmest maast kokku tulnud kolleegide vastu võtta väarikalt.

Mis puutub kongressi kavasse, siis lõiviosa sellest moodustasid mitmesugused koosviibimised, vastuvõttud ja väljasõidud. Töökoosolekuid oli ette nähtud vaid kaks, pääle selle ava- ja lõpptseremoonia. Esialgu näis, et kongress kujuneb liig sisutuks. Hiljem jäi siiski mulje, et koosviibimised ja väljasõidud moodustasid väga väärtusliku osa kongressist, sest nad võimaldasid kongressi liikmel pääseda lähedasse kontakti, sõlmida isiklikke tutvusi ning vahetada vastastikust informatsiooni. Niisugust isikliku kontakti loomist tuleb pidada rahvusvaheliste kongresside kõige väärtuslikumaks osaks. Kongressi korraldajad olid seda momenti õieti hinnates hoolitsenud tublisti isikliku kontakti loomise võimaluste eest — tervelt 7 mitmesugust koosviibimist einestamisega ning vastuvõttu ja 2 väljasõitu, samuti väikese einestamisega, olid selle eesmärgi teenistuses. Väljasõitude hulgas ei puudunud koguni ühe Taani suurema õllefabriku (Tuborg) külastamine. Meile tundub see pisut imelikuna, Taani kolleegide seisukohalt aga mitte. Nimelt on õlletööstus üks suuremaid ning paremini väljakujunenud tööstusharusid Taanis. Vähe sellest. Õlletööstuste omanikud on ohverdanud suuri summasid Taani kunsti toetuseks, nimelt kunstimuseumide rajamiseks ning laiendamiseks. Muu seas oli külastatava õllefabriku direktor annetanud suurema summa (vist umbes 3000 krooni) kongressi korraldamiskulude katteks.

Nagu varem tähendasin, oli kongressi kavas jäetud õige vähe ruumi töökoosolekute jaoks. Selleks polnudki rohkem vaja, sest kavas oli vaid üksainus küsimus: „Koolitöö ja koolielu mõju õpilase iseloomusele“. Korraldav komitee oli välja töötanud vastava ankeedi ja selle saatnud Föderatsiooni liikmesorganisatsioonidele vastamiseks. Vastused olid ära trükitud Föderatsiooni häälekandjas, seega kõigile kättesaadavad. Kongressi töökoosoleku ülesandeks oleks olnud selgusele jõuda erinevaist seisukohtadest ning teha vastav süntees. See ei läinud aga kahjuks kuigi libedasti. Korraldav toimikond ei olnud omalt poolt välja tõstnud üksikuid eriarvamusi ega leidnud nende jaoks sõnavõtjaid-algatajaid. Seetõttu läks palju aega kaotsi töö õige otsa kätteleidmiseks. Mõlemad töökoosolekud kulusid ära edasi-tagasi kõnelemisteks, kaugemale ei saadudki. Ühelt poolt oli selles süüdi, nagu tähendasin, mitteküllaldane preparatsioon korraldava toimikonna poolt, teiselt poolt aga teema liig üldine iseloom, mis teeb raskeks üksikasjaliku konkreetse käsitlemise. Võib-olla aga kõige suuremaks takistuseks töökoosoleku ladusaks tööks oli ühise läbirääkimise keele puudumine. F.I.P.E.S.O. ametlikeks keelteks on prantsuse, inglise ja saksa keel. Seepärast kõik etekanded ja sõnavõttud, välja arvatud tervitused, toimusid kõiges kolmes keeles. Kui keegi esines näiteks inglise keeles, siis tõlgiti see kohe prantsuse ja saksa keelde. Arusaadav, et säärase töökorralduse juures läbirääkimised venisid pikale ning kaotasid väga palju oma hoogsusest. Paistis teravalt silma, et suurte rahvaste, prantslaste ja inglaste, esindajad pääle oma keele tundsid teisi keeli väga vähe. Samuti torkas silma, et püüti võimalikult vältida saksa keelt. Rohkearvulistest tervitustel sõnavõtjaist kasutas saksa keelt vaid üks, kuna kõik teised esinesid kas inglise või prantsuse keeles. Algul ei tõlgitud sõnavõtte ka saksa keelde, seda tehti vaid hiljem Šveitsi esindaja soovil.

Mis oli töökoosolekute mõttevahetuste tulemuseks? Seda võib kokku võtta paari lausega järgmiselt.

1. Kui iseloomu all mõista kokkuvõtet isiku suhteliselt püsivatest intellektuaalsetest, tundelistest ja tahtelistest dispositsioonidest, mis normaalselt juhivad meie käitumist, siis kongress on arvamisel, et õppetöö ja koolielu oma tervikus võivad positiivselt kaasa aidata õpilase iseloomu kujunemisele.

2. Iseloomu kujundamist tuleb mõjutada vastavalt üllesseatud kasvatus eesmärgile. Seejuures tuleb silmas pidada, et arvestataks õpilase loomulikke eeldusi, samuti kasutataks ära õpilase teadlikku kaastööd õpetajaga iseloomu kujundamisel.

On soovitatav, et kooli mõju õpilase iseloomu kujundamisel ulatuks kõigile iseloomu elementidele, s. o. mitte ükski intellektile, vaid ka tema tunde- ja tahtlemale. Kooli ülendamiseks on samuti varustada õpilast võimalikult täielikult elu jaoks, arendada temas harmoonilist tasakaalu kõigi iseloomu elementide vahel.

Meile, kes oleme harjunud pidama kõnedega ülekoormatud kongresse, tundus see kongress ettekannete suhtes siiski liialt vähe sisustatuna. Väga hästi oleks võinud kavva sobida mõni ettekanne Taani koolioludest või demonstratsioon Taani gümnaasiumi tööst. Seda aga ei olnud. Eesti esindajad avaldasid mitmel korral soovi, et korraldataks ekskursioon mõnesse Taani keskkooli või gümnaasiumi. See aga ei andnud tulemusi. Nii tuligi lahkuda Taanist, ilma et oleks pääsenud lähemasse otse-esse kontakti Taani gümnaasiumiga. Kongressi ruumes kirjastajate poolt korraldatud tilluke, peamiselt Taani gümnaasiumi õpikute näitus andis selleks liig vähe.

Lõpuks olgu tähendatud, et hoolimata mõningaist vähemaist soovidest jättis kongress siiski väga meeldiva mulje. Taanlaste, samuti teiste rahvaste esindajate suhtumine meisse oli väga sõbralik. Eriti tuleb mainida Taani Haridusministeeriumi koolide peainspektori A. C. Højberg-Christenseni külalislahkust ja tähelepanelikkust meie suhtes. On võimalik, et järgmine kongress peetakse Stokholmis. Oleks soovitatav, et sellest rohkesti meie poolt osa võetaks ja et tehtaks eeltöid, mis võimaldaksid kongressi tööst ka aktiivselt osa võtta. See oleks meile meie tutvustamiseks suurrahvaste juures väga tarvilik. Siis kaoksid ka sääraseid meile koomilistena tunduvad väljendused, nagu see toimus ühe prantsuse kolleegi poolt, kes küsis: „Kas säärane keel kui eesti keel ka üldse olemas on?“

Juh. Lang.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta „Eesti Kooli“ posti jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

Kuulutuste hind on kaantel 40 kr. ja erilehtedel 35 kr. lehekülj.

Toimetuse vastutav toimetaja V. Altoa, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Kurvits, J. Lang, V. Päts ning J. Vellerind ja tegev toimetaja K. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11). Posti jooksev arve nr. 433.

Vastutav toimetaja **Villem Altoa.**

Tegev toimetaja **K. Ollik.**

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

MOODSASSE VÄIKEKORTERISSE

on sobivaim

LUTERMA STANDARDMÖÖBEL

Esinduskauplus: Tallinn, V. Posti 9. Tel. 446-16

Esindajad:

Tartus: Tartu Eesti Majanduse Ühisus,
Suurturg 9. Tel. 35-70

Pärnus: A/S. Heinrich Puls,
Kuninga 19. Tel. 2-56.

Võrus: Joh. Salveste,
Jüri 24. Tel. 1-32

Petseris: Paul Mägi & E. Nassar,
Turuplats 16. Tel. 1-15

Ka Teie ostate

muusikariistad
üksikult ja orkestriviisi

FMA AUGUST KRISTAL'I

muusikariistade föösfusest
TALLINN, SAKALA 42

Tel. 462-60. Posti j. arve 554

Koolidele erisoodustused

LUGUPEETUD KLIENDID!

meil on laos rikkalikus valikus
BURRBERRY, HOVARD, HARDY
EKSTRA KUPONGID

Daamide ja härrade rätsepaäri

FMA SCHVARZ

Kullasepa 9. Tel. 443-03

Täidame tellimisi ka tellija materjalist

ERIALA FRAKK

Häid mandoliinisid

suures valikus hinnaga:

piccolo-mandoliinid . Kr. 8.50 ja kallimad
mandoliinid " 7.50 " "
mandoolad " 13.50 " "
čello-mandoliinid " 23.— " "
kontrabass-mandoliin. " 55.— " "

soovitab

Ed. Uudel'i

muusikariistade tööstus ja äri

RAEKOJA TÄN. 4, TARTUS

Nendest hindadest koolidele suured %%

